

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AÇIK ÖĞRETİM DAİRE BAŞKANLIĞI

COĞRAFYA

7

DERS KİTABI

YAZAR
Hülya YAVUZ

ANKARA - 2023

MEB HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
AÇIK ÖĞRETİM OKULLARI

Dil Uzmanı

Bülent Kenan ERKAN

Görsel Tasarım

YÜMER

Grafik Tasarım

YÜMER

Copyright © MEB

Her hakkı saklıdır. Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Tümü ya da bölümleri izin alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl!
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

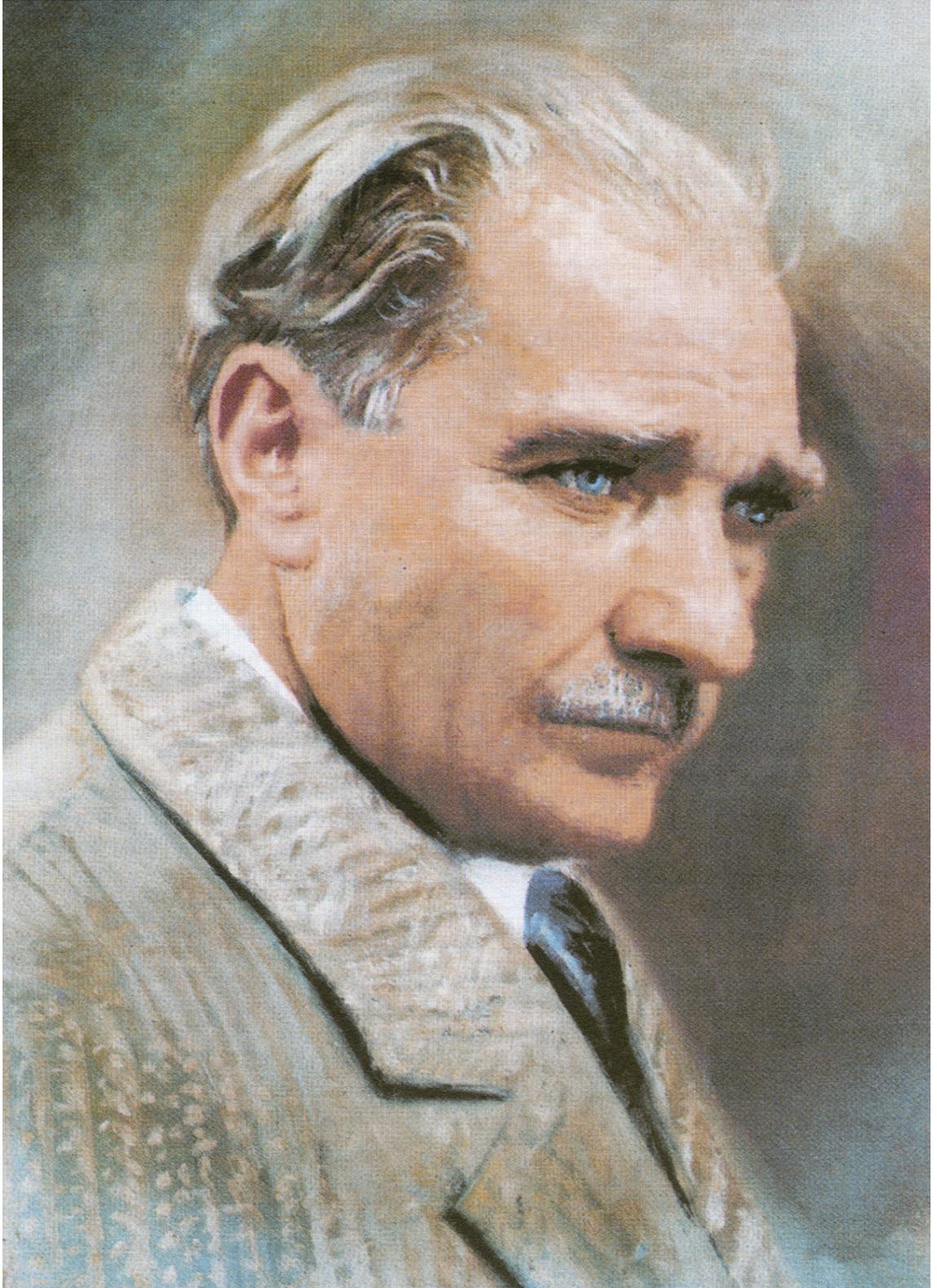
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1.ÜNİTE: DOĞAL SİSTEMLER

1. BÖLÜM: EKSTREM DOĞA OLAYLARI	10
1.1. Doğadaki Ekstrem Olaylar ve Etkileri	11
1.1.1. Atmosfer Kökenli Ekstrem Doğa Olayları	12
1.1.2. Astronomi Kökenli Ekstrem Doğa Olayları	15
1.1.3. Jeolojik ve Jeomorfolojik Kökenli Ekstrem Doğa Olayları	16
1.1.4. Hidrolojik Kökenli Ekstrem Doğa Olayları	19
2.1. Doğal Sistemlerin Geleceğe Yönelik Değişimleri	20
2.2. Küresel İklim Değişimine Karşı Uluslararası Çözüm Arayışları	21
1. Ünitenin Özeti	23
1.Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	24

2.ÜNİTE: BEŞERÎ SİSTEMLER

1. BÖLÜM: GEÇMİŞTEN GELECEĞE ŞEHİRLEŞME VE EKONOMİ	
1.1. Ekonomik Faaliyetlerin Sosyal ve Kültürel Etkileri	29
1.2 . Şehirleşme, Sanayileşme ve Göç İlişkisinin Toplumsal Etkileri	31
1.Bölüm Özeti	38
1.Bölüm Ölçme ve Değerlendirme soruları	40
2.BÖLÜM: TÜRKİYE'NİN İŞLEVSEL BÖLGELERİ.....	42
2.1. Türkiye'nin İşlevsel Bölgeleri	43
2.2. Bölgesel Kalkınma Projeleri	46
2.Bölüm Özeti	54
2.Bölüm Ölçme ve Değerlendirme Soruları	56

3. BÖLÜM: HİZMET SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ.....58

3.1. Hizmet Sektörünün Türkiye Ekonomisine Etkisi	59
3.2. Ulaşımı Etkileyen Faktörler	64
3.3. Ulaşım Sistemlerinin Ekonomik Faaliyetlere ve Yerleşmeye Etkisi	65
3.4. Türkiye’de Ulaşım Sistemlerinin Gelişimi	67
3. Bölüm Özeti	74
3.Bölüm Ölçme ve Değerlendirme Soruları	76

4. BÖLÜM: KÜRESEL TİCARET.....78

4.1. Dünya Ticareti ve Önemli Ticaret Bölgeleri	79
4.1.1. Ticaretin Gelişimi	79
4.1.2. Dünya Ticaret Merkezleri Ve Ağlarının Ekonomideki Yeri	80
4.1.3. Dünya Ticaretine Yön Veren Uluslararası Bölgeler Ve Kuruluşlar	80
4.2. Türkiye’de Ticaret Merkezleri ve Ticari Ürünler	82
4.2.1. İç Ticaret	82
4.2.2. Dış Ticaret	85
4. Bölüm Özeti	86
4.Bölüm Ölçme ve Değerlendirme Soruları	88

5. BÖLÜM: TÜRKİYE TURİZMİ.....90

5.1. Türkiye'deki Doğal ve Kültürel Sembollerin Mekanla İlişkisi	91
5.2. Türkiye'nin Kültürel Mirası	97
5.3. Türkiye'nin Turizm Potansiyeli ve Varlıkları	102
5.3.1. Doğal Güzellikler Turizmi	103
5.3.2. Tarihî ve Kültürel Güzellikler Turizmi	106
5.4. Türkiye'nin Turizm Politikaları	109
5.5. Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri.....	112
5.Bölüm Özeti	115
5.Bölüm Ölçme ve Değerlendirme Soruları	116
Uygulama ve Testlerin Cevap Anahtarı	118
Sözlük.....	121
Kaynakça.....	125

1. ÜNİTE

DOĞAL SİSTEMLER

ÜNİTE KONULARI

- Doğadaki Ekstrem Olaylar
- Doğal Sistemlerin Geleceğe Yönelik Değişimleri
- Küresel Isınmaya Karşı Uluslararası Çözüm Arayışları

1. ÜNİTE

DOĞAL SİSTEMLER

1. BÖLÜM: EKSTREM DOĞA OLAYLARI

NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

Bu bölümü tamamladığınızda;

- Doğa olaylarının ekstrem durumlarını ve etkilerini,
- Doğal sistemlerdeki değişimlerin canlı yaşamı üzerine olan etkisini,
- Çölleşme ve çölleşmeye karşı alınabilecek önlemleri,
- Kyoto Protokolü'nün önemini öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Stratejik Konum
- Coğrafi Konum
- Kültür Havzası
- Kıtalar Arası Ticaret Yolları
- Coğrafi Keşifler

DÜŞÜNELİM

1. Yakın çevrenizde en sık karşılaştığınız doğa olayları hangileridir?
2. Sıra dışı (Ekstrem) olarak meydana gelen doğa olaylarına karşı alınabilecek önlemler nelerdir?

1.1. DOĞADAKİ EKSTREM OLAYLAR VE ETKİLERİ

1. UYGULAMA

Aşağıda verilen görsellerde doğadaki bazı sıra dışı durumlar gösterilmiştir. Bu olaylardan hangileri aynı nedene bağlı olarak meydana gelmiştir. Yazınız.

A

.....

B

.....

C

.....

D

.....

Dünya Güneş sistemi içinde hayatın olduğu bilinen tek gezegendir. Gezegelimiz iç ısını henüz kaybetmediği için muhtelif zamanlarda tektonik hareketlere maruz kalır. Bununla birlikte atmosfer içinde oluşan büyük hava sirkülasyonları olağanüstü hava olaylarının meydana gelmesine neden olmaktadır. Çeşitli basın yayın organları aracılığı ile gündeme gelen bu doğa olayları yaşamı bazen alt üst eder. Herhangi bir doğa olayının her zamankinden farklı olarak meydana gelmesine **ekstrem (sıra dışı) olay** olarak tanımlanmaktadır. Ekstrem olay, herhangi bir zaman diliminde herhangi bir yerde o zamana kadar görülmeyen ya da nadiren görülen olaylardır. Bu olaylar kimi zaman doğal afete dönüşerek ve çok sayıda can ve mal kaybına neden olur.

Ekstrem olayların meydana geliş şekli ve nedenleri farklılık göstermektedir.

1.1.1. ATMOSFER KÖKENLİ EKSTREM DOĞA OLAYLARI

a. Aşırı Sıcaklar ve Soğuklar

Sıcaklık, Güneş ışınlarının taşıdığı ısının açığa çıkmasıyla oluşan enerjiye denir. Canlıların yaşaması, bitkilerin fotosentez yapması, kayaçların ufalanması ve toprak oluşumu gibi olaylar sıcaklık değerleri ile doğrudan ilgilidir. Canlılar yaşamlarını devam ettirmek için uygun iklim koşulları arar. Uygun iklim koşullarından kasıt ne

Doğal Sistemler

çok sıcak ne çok soğuk olan ılıman sahalardır. O yüzden sıcaklık değerlerinin çok yüksek ya da düşük olduğu ortamlar canlı yaşamı için elverişli değildir. Bu anlamda çöl ve kutup sahaları canlıların en az bulunduğu yerlerdir. Kutuplarda sıcaklık değerlerinin $-50\text{ }^{\circ}\text{C}$ 'nin altına indiği düşünülürse bu ortamlarda neden canlı bulunmadığı kolayca anlaşılmaktadır. Antartika' da bugüne kadar ölçülen en düşük sıcaklıklar $-89,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ 'dir.

Görsel 1.1 Aşırı sıcaklar

Benzer durumu çöllere içinde söyleyebiliriz. Çöl sıcaklıkları özellikle yaz aylarında $+50\text{ }^{\circ}\text{C}$ 'nin üzerine çıktığı yıllarda meydana gelen aşırı sıcaklar canlı yaşamını kısıtladığı gibi mevcut su kaynaklarının da kurumasına yol açar. Yıl içinde sıcaklık değişiminin en az yaşandığı yer Ekvator ve çevresidir. Nem oranı yüksek olan bu alanda ısı değişimi daha kontrollü olmaktadır. Orta kuşakta ise dört mevsimin belirgin yaşanması ısı değişiminin daha hızlı olmasına neden olmaktadır. Yaz mevsimi ile kış mevsimi arasında bariz sıcaklık farkları vardır. Bu durum özellikle denizden uzak karaların iç kısımlarında iyice belirginleşmektedir.

Atmosferdeki ani ısı değişimleri başta insanlar olmak üzere bütün canlıları etkiler. Normal insan vücudunun ısısı $36,5$ ile 37 arasında değişmektedir. Bu sıcaklığın üzerinde ya da altında yaşanan sıcaklık değişimleri insan hayatını olumsuz etkilemektedir. Aşırı sıcaklar kalp, akciğer ve tansiyon hastalarını tehlikeye atarken aşırı soğuklar da bronşit, zatürre gibi kış hastalıklarının normalden daha yaygın hâle gelmesine neden olmaktadır. Bitki ve hayvanlar da atmosferdeki bu ısı değişimlerinden olumsuz etkilenirler. Bitkiler soğuktan donarken hayvanlar da besin yetersizliği yüzünden ölmektedir.

Görsel 1.3 Aşırı soğuklar

Görsel 1.2 Aşırı soğuklar

b. Kuraklık

Kuraklık oldukça yavaş seyreden bir olay olsa da etkileri tüm canlıları ilgilendiren tehlikeli bir durumdur. Kuraklık yağış yetersizliği anlamına gelmektedir. Bu anlamda çöllerde ve kutup alanlarında kuraklığın etkisi fazlaca hissedilmektedir.

Kuraklığın sonuçlarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- Tarım alanlarındaki verim düşer üretim azalır.
- Su kaynakları yetersiz kalır.
- Doğal bitki örtüsü yok olur.
- Orman yangınları sık görülür.
- Enerji üretimi azalır
- Kıtlik baş gösterir.
- Besin yetersizliği yüzünden canlı hayatı tehlikeye girer.

c. Fırtınalar ve Tropikal Rüzgârlar

Fırtınayı, hızı saatte 63km/saat veya daha fazla olan rüzgârlarla birlikte, önemli doğa olaylarına neden olabilecek büyüklükte ve şiddette sağnak yağışları, şimşek ve yıldırım gibi elektriksel olayları üretebilecek özelliklere sahip atmosfer olayı olarak tanımlayabiliriz. (**Doğal afetler ve Türkiye C.Şahin Ş.Sipahioğlu, s.246**)

Tanımdan da anlaşılacağı gibi fırtınalar evlerin çatısının uçmasına, elektrik ve telefon direklerinin devrilmesine, ağaçların kökünden sökülmesine, binaların yıkılmasına, denizlerin kabarmasına ve buna bağlı olarak sel ve taşkınlara sebep olabilen doğal afetler arasındadır. Fırtınalar yağmur, kar, buz, dolu şeklinde olabileceği gibi toz ve kum fırtınaları şeklinde de olabilir.

Görsel 1.4 Kasırga sonrası

Yıkıcı etkisi en yüksek fırtınalar, tropikal kuşakta 5°-20° derece arasındaki enlemlerde oluşur. Dünya'nın eksen çevresinde dönmesinden kaynaklanan savurma gücünün etkisiyle yüksek enlemlere kadar taşınır. Kasırga ve fırtınalar dünyanın değişik yerlerinde farklı isimlerle anılırlar. ABD, Karayipler'de, Meksika Körfezi ve Büyük Okyanus' da **Hurricina**, Filipinler'de **Baguio**, Avustralya'da (**willy-willy**) Bengal Körfezi'nde ve Hint Okyanusun' da Siklon, Japonya'da **Kamikaze** ve Güney Çin ile Pasifik'in batısında **Tayfun** ismini alır.

Toz ve kum fırtınaları ise çöl alanlarında, kurak ve yarı kurak sahalarda görülen fırtına çeşididir. Kum fırtınaları sonrasında evlerin önünde yüksekliği 4 m'yi bulan kum tepelikleri oluşur. Etkili oldukları zamanlarda görüş mesafesini oldukça kısıtlayarak yerleşim yerleri arasındaki bağlantı yollarının kapanmasına yol açar. Bununla beraber araçların motor gözeneklerine kadar giren tozlar, bozulmalara sebep olmaktadır. Anlık çıkabilen kum fırtınaları nedeniyle insan ve hayvanların nefes almasında bazı güçlükler de yaşanmaktadır. Kümülonimbus bulutundan yere ulaşan, sarmal olarak dönen hava kolonlarına **hortum** ya da **tornado** denir. Hortumlar hava basıncının 1013 mbr'ın altına düştüğü yerlerde ve küçük bir alanda esen şiddetli rüzgârların ortaya çıkardığı helezonlardır. Genellikle huniye benzeyen hortumların kalınlığı doğal olarak rüzgârın esme şiddetine bağlı olarak değişir. Dünyada hortumların en çok görüldüğü yerler tropikal kuşaktaki kara yüzeyleridir. Bunun yanında ABD'nin merkezî kısmında ve Batı Afrika tropik kuşağında görülmektedir.

1978 yılında İngiltere' de ortaya çıkan hortumun, uzunluğu yaklaşık 45 km dir. Bu hortum sonrasında gökyüzünden kazların düştüğü görülmüştür. ABD'de 1925 yılı Mart ayında görülen hortum 703 km hızla yol alarak ilerleyen yedi tane ayrı hortum oluşturmuş ve 689 kişi hayatını kaybetmiştir. 1974 yılı Nisan ayında yine ABD' de ortaya çıkan hortumda ise 16 saat içinde 148 hortum meydana gelmiş ve 307 kişi hayatını kaybetmiştir.

1.1.2. ASTRONOMİ KÖKENLİ EKSTREM DOĞA OLAYLARI

Meteor Düşmesi

Ekstrem olaylar sadece Dünya'nın içinde değil aynı zamanda uzay boşluğunda meydana gelen olaylardır. Bunlardan en göze çarpanı meteor düşmesi sonucu yer kabuğunda açılan kraterlerdir. Dünya'nın oluşum dönemlerinde daha sık yaşanan bu olay günümüzde nadiren rastlanmaktadır. Yaklaşık 10 milyon yılda bir meydana gelebilecek bu olayda çarpmanın etkisiyle şiddetli depremler oluşmaktadır. İkinci zamanda büyük bir meteorun Dünya'ya çarpması sonucu mega tsunamiler ve depremler oluşmuş, atmosferdeki kül ve toz oranının artmasıyla güneş ışınları yere ulaşamamış ve iklimsel değişimler yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde dinazorların büyük bir kısmının da yok olduğu tahmin edilmektedir.

Görsel 1.5 Meteor düşmesi

Meteor ve kuyruklu yıldızlar atmosfere girdikten sonra sürtünmenin etkisiyle yavaş yavaş parçalanır ve yeryüzüne iner. Bu parçalanma esnasında kopan büyük parçalar yer kabuğuna düşer. Arizona'daki meteor krateri buna bir örnektir. 2013 yılında Rusya'nın Chelyabinks (Çelyabinks) bölgesinde meydana gelen meteor parçalanması yerden 30 km yukarıda oluşmuş ve 1400 kişinin yaralanmasına neden olmuştur.

Görsel 1.6 Arizona meteor krateri (ABD)

1.1.3. JEOLJİ VE JEOMORFOLOJİ KÖKENLİ EKSTREM DOĞA OLAYLARI

Jeolojik ve jeomorfolojik olaylar denildiğinde kaynağını yerin derinliklerden alan iç kuvvetlere bağlı olarak ortaya çıkan olaylar gelmektedir. Depremler, volkanizma, tsunamiler ve kütle hareketleri bu grubun başlıcalarıdır. Meydana gelmelerinin ardından çok büyük can ve mal kayıpları olursa sıra dışı olay hâline gelmektedir.

Görsel 1.7 Deprem

a. Depremler: Levhaların yaklaşması ya da uzaklaşması sonucunda meydana gelen sarsıntılara **deprem** denir. Deprem esnasında bazen çamur akıntıları, tsunamiler ve heyelanlarda görülebilmektedir. Şiddetli depremler sonucu oluşan can ve mal kayıpları ekonomik ve sosyal hayatı olumsuz etkilemektedir. 1999 yılında Sakarya'da meydana gelen 7.4 büyüklüğündeki depremde 18.373 insanımız hayatını kaybederken çok sayıda yaralı

enkaz altından çıkarılmıştır. 1939 Erzincan depreminin büyüklüğü 8.0 olup şehir yer-le bir olmuştur. 2011 yılında meydana gelen Van depremi sonrasında da aynı acılar ülkemizin kaderi olmuştur. 06.02.2023 tarihinde meydana gelen merkez üssü Kahramanmaraş, Pazarcık ve Elbistan olan 7.7 büyüklüğündeki deprem asrın felaketi olarak adlandırılmıştır. Bu depremde çok büyük can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Bu depremden etkilenen başlıca merkezlerimiz; Kahramanmaraş, Gaziantep, Elazığ, Diyarbakır, Malatya, Adıyaman, Adana, Osmaniye, Kilis, Şanlıurfa ve Hatay'dır. Sadece ülkemizde değil dünyada da şiddetli depremler hâlâ oluşmaktadır. 2011 yılında Japonya'da meydana gelen deprem sonrasında nükleer reaktörlerden sızan radyoaktif maddeler canlı yaşamını tehdit etmiştir.

HABER KÖŞESİ

Faciannın bilançosu ağırlaşıyor: 1203 ölü

Sulawesi Adası'nda Cuma günü meydana gelen 7,4 büyüklüğündeki deprem ve ardından oluşan tsunami sonucu ölenlerin sayısı Kumparan Genel Ağ portalı polis yetkililerine dayandırarak verdiği haberde 1203 olarak duyuruldu. Resmî makamlar ise ölü sayısını 832 olarak açıkladı. Öte yandan, "The Jakarta Post"un haberine göre, BNPB Sözcüsü Sutopo Purwo Nugroho, başkent Cakarta' da basına yaptığı açıklamada, Orta Sulawesi yönetiminin, felaketin ardından bölgede 28 Eylül' den 11 Ekim' e kadar acil durum ilan ettiğini aktardı. Deprem ve tsunaminin etkilerinin Dongala çevresinde 13, Palu çevresindeki 8 yerleşim yerinde hissedildiği ve toplam 2,4 milyon kişinin afetten etkilendiği tahmin ediliyor.

basından

b. Volkanik Olaylar

Sıra dışı olaylardan bir diğeri de volkanik faaliyetlerdir. Volkan patlamaları sonrasında bacadan çıkan toz, kül ve lavlar hayatı olumsuz etkileyen olaylardır. Çıkan lavlar üst üste yığıldığında yeni konileri oluştururken yakınında bulunan yerleşmeleri ve tarım arazilerini kül ederek yıkıcı bir etki göstermektedir. Ayrıca geniş bir alana yayılan lavlar bitki ve hayvan topluluklarını yok etmektedir. MÖ 79 yılında Vezüv Volkanı'nın patlaması Pompei şehrini lavlar altında bırakmıştır. Volkan ifrazı sonucu atmosfere yayılan kül bulutu güneş ışığını geçirmediği gibi, hava yolu ulaşımını da aksatmaktadır.

Görsel 1.8 Lavlar

c. Tsunami

Okyanus veya deniz tabanında oluşan yer sarsıntıları sonucu ortaya çıkan, boyları

Görsel 1.9 Tsunami sonrası

30 ile 50m'yi bulan dev dalgalara **tsunami** denir. Tsunami dalgalarını diğer dalgalardan ayıran en önemli özellik, deniz ve okyanus tabanındaki fayların kırılmasıyla meydana gelmesidir. Tsunami dalgalar başladığı noktada dalga boyu fazla yüksek değildir ancak kıyıya doğru yaklaştıkça dalgalar birleşir ve boyları 30 ile 50m'ye kadar yükselir. Bu dalgalar, etkili oldukları kıyıda her şeyi önüne

katıp yıkabilecek güçtedir. Tsunami dalgalarının hızları kimi zaman saatte 800 km'yi bulur. Bu dalgalar kıyıya geldiklerinde uzun mesafeleri kat etmiş olur. Deniz derinliği ve deniz altındaki topoğrafya dalga hızlarını azaltmış olsa da kıyıya ulaştıklarında su baskınlarının yaşanması kaçınılmazdır. 1946 yılında Alaska'da meydana gelen deprem sonrası görülen tsunami dalgalarının boyu 30m'yi bulmuş ve dalgaların hızı saatte 640 km'ye ulaşarak Hawaii Adaları'na kadar olan tüm sahil şeridini etkisi altına almıştır.

ç. Kütle Hareketleri

Kütle hareketleri, yamaçlardaki dengenin bozulması sonucunda yer çekiminin de

Görsel.10 Heyelan sonrası göçük altında kalan araçlar

etkisiyle eğimli arazideki bir kısım yapının blok olarak yer değiştirmesidir. Bu olaya **heyelan** ya da **şev hareketi** denir. Doğada sık karşılaşılan bu olay aslında her zaman afete neden olmaz ancak çamur yığınının biriktiği topuk kısmında bir yerleşim alanı varsa can ve mal kayıplarının olması kaçınılmazdır. 1995 yılı Temmuz ayında Isparta'nın Senirkent kasabasında yaşanan heyelan sonucunda 74 insanımız hayatını kaybetmiştir.

Başka ilgi çekici durum ise Marmara Denizi'nin içinde meydana gelen toprak kaymalarıdır. Çok sayıda fay hattının aktif olarak bulunması büyük toprak kütlelerinin yer değiştirmesine ve dev dalgaların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Kütle hareketleri içinde kaya düşmelerinden de bahsetmek gerekir. Dağlık arazilerde dik yamaçlardan kopan kaya parçalarının düşmesi olarak tanımlayabiliriz. Kopan bu bloklar daha çok tüflü arazilerde bulunan bazalt bloklarıdır. Bazalt taşının altındaki tüflü yapının dirençsiz olması çabuk aşınmasına ve üzerindeki bazalt taşının yuvarlanarak düşmesine neden olur. Kaya düşmeleri de tıpkı heyelanlar gibi düştükleri yerde canlı hayat varsa onlara zarar verir. Kayaların düşmesi sadece aşınmaya bağlı değildir sismik (deprem) sarsıntılar da düşmeye hazır kayaların kopmasına yardım eder.

1.1.4. HİDROLOJİ KÖKENLİ EKSTREM DOĞA OLAYLARI

a. Sel ve Taşkınlar

Bir ülke ya da bölge sınırları içinde meydana gelen ve toprağın kısa bir süre su altında kalması olayına **sel** denir. Dünyanın hemen her tarafında görülen sel olayının afete dönüşmesiyle büyük can ve mal kayıpları yaşanır. Seller, akarsu yataklarında, dağların yamaçlarında, göl kenarlarında ve deniz kıyısında görülür. Bunların içinde en sık karşılaşılan sel felaketi akarsu yataklarının uzun süren yağışlarla ya da kar erimeleri sonucu aniden dolması ve taşmasıdır.

Dünya genelinde sellerin dağılışına bakıldığında Çin'in güneyindeki akarsu havzalarında, Hindistan (İndus, Ganj) ve Bangladeş' deki (Brahmaputra) akarsu havzasında, Brezilya'nın kuzeyinde yer alan Amazon Havzası'nda, Avrupa kıtasında Tuna Nehri Havzası'nda, Kuzey Amerika' da Mississippi, Missouri akarsu havzalarında ve Türkiye'nin de dâhil olduğu yarı kurak alanlar ile dağlık arazilerde sık yaşamaktadır. Bunların dışında tropikal fırtınalar ve muson rüzgârlarının etki alanlarında kıyı selleri görülür. Bangladeş'te meydana gelen seller alçak ovalarda ve akarsu ağızlarındaki yerleşmelerde yaşayan çok sayıda vatandaşın hayatını yitirmesine neden olmaktadır.

Afetin Tarihi	Can Kaybı (kişi)
28-29 Mayıs 1963	22.000
11-12 Mayıs 1965	17.000
15 Aralık 1965	10.000
13 Kasım 1970	300.000
25 Mayıs 1985	10.000
30 Nisan 1991	131.000

Tablo 1.2 Geçmişte yaşanan afetlerdeki can kaybı sayısı

Sel ve taşkınlar sonucu dünyanın hemen her bölgesinde can ve mal kayıpları yaşanmaktadır. Hızlı akan su, insan, hayvan, yol, köprü, bina, taşıt ve tesislerde ağır hasara yol açar. Suyun taşıdığı toprak, hızlı bir şekilde denize ulaşır ve deniz tabanlarında tortulların birikmesine sebep olur. Bu aynı zamanda akarsu erozyonun ortaya çıkması demektir. Suyun bastığı alan eğer tarla ya da seraların olduğu zirai üretim alanı ise ürünler zarar görür ve iç piyasada sebze meyve fiyatları artar. Sellerle taşınan malzemeler toprağın dokusunu tahrip eder, verimin azalmasına neden olur. Bu durum doğal ve yapay göllerin tortularla dolmasına ve balçık yüzeylerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynar. Taşınan malzeme drenaj ağını bozduğu için su kanalları zamanla tıkanır.

b. Göl Sularının Çekilmesi

Küresel ısınma, aşırı sıcaklar ve kuraklık yer altı sularının çekilmesi ve yanlış arazi kullanımı sonucunda göl sularında azalmalar ortaya çıkar. Bu durum göl çevresindeki ekolojik hayatın bozulmasına ve o gölde yaşayan su kuşlarının sayısının azalmasına etki eder. Lokal anlamda oluşan iklim değişiklikleri gölün etrafındaki ekonomik faaliyetlerin azalmasına ve göçlerin başlamasına neden olmaktadır.

2.1. DOĞAL SİSTEMLERİN GELECEĞE YÖNELİK DEĞİŞİMLERİ

İnsan ve doğa arasında sürekli bir etkileşim vardır. İnsan doğanın bir parçası olduğu gibi onu zaman içinde nasıl kullanacağını öğrenmiştir. Doğayı tanıdıkça ona olan müdahalesi artmıştır. Her değişim arkasında büyük izler bırakır. Günümüze kadar gelen bu süreç, bilim adamlarının her zaman ilgi odağı olmuştur. İlk insandan bugüne gelinceye kadar olan hayat tarzı hakkında bilgi toplamak için bu izler yol göstermiştir.

İnsanın ekosistemi nasıl değiştirdiğini örneklerle açıklayalım:

a. Efes Antik Kenti: Bugün İzmir ilimizin Selçuk ilçe sınırları içinde bulunan Efes Antik Kenti bir zamanlar Ege Denizi'nin kıyısında liman şehri idi. Küçük Menderes Nehri'nin taşıdığı alüvyonlarla dolan kıyı şeridi zamanla karaya bağlanmış ve yerleşme alanı içerisinde kalmıştır. Ana karaya dâhil olan bu kent eski önemini yitirmiştir.

b. Suları Çekilen Aral Gölü: Asya kıtasının dördüncü büyük gölü durumunda olan Aral Gölü'nün suları pamuk tarımı için kullanıldığı için zamanla kurumuştur. Göl tabanının kuruması ve rüzgârların tabandaki kumulları etrafa saçılmasıyla tarım alanları verimsizleşmiştir. Bölgedeki balıkçılık sektörü sona ermiş ve son yıllarda akciğer hastalıkları artmıştır.

c. Atmosferin Sera Etkisi:

İklim koşullarındaki değişim Dünya'nın ilk oluşum aşamasından günümüze kadar devam etmiştir. Son yıllarda atmosferdeki su buharı, karbondioksit, metan, azot oksit gibi sera gazlarının oranı artmış ve küresel bir ısınma başlamıştır. Sera gazları Güneş'ten gelen ısı enerjisini tutarak enerjinin uzay boşluğuna yansımalarını önler. Bu durum atmosferde ısı birikimine neden olmuştur.

Küresel iklim değişiminin gözlenen ve öngörülen etkileri:

- Buzulların erimesi,
- Buzulların erimesiyle okyanus ve deniz seviyesinin yükselmesi,
- Su ekosistemlerinin bozulmasıyla canlı türlerinin azalması,
- Sıcaklık artışı, şiddetli yağış gibi uç değerlerdeki hava olaylarının artması ve iklim şartlarının değişmesi,
- Bitki ve hayvanların uyum sağladığı yaşam alanlarının daralarak bioçeşitliliğin azalması,
- Sıcaklığın değişmesi ve yağış azalmasına bağlı olarak kuraklık ve çölleşme tehlikesinin görülmesi.

Çölleşmeyi önlemek için alınabilecek tedbirler:

- Doğal kaynakların kullanılmasında israftan kaçınmalı,
- Arazi kullanımının doğru planlanması,
- Çölleşme ile mücadelede halkı bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı,
- Su kaynakları korunmalı,
- Ağaçlandırma çalışmaları yapılmalı,
- Yanlış su kullanımının önüne geçilmeli,
- Meralar ve otlakların korunmalıdır.

2.2. KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİMİNE KARŞI ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

a. Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)

Birleşmiş Milletlere bağlı olan IPCC, Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından 1988’ de iklim değişimi üzerinde insan etkilerini ve iklim değişiminin risklerini değerlendirmek üzere kurulmuştur. Bugüne kadar değerlendirme raporu yayımlayan IPCC iklimsel değişimin etkilerini azaltma ve değişime uyum sağlamayı hedefleyen çalışmalar yapmaktadır.

b. Kyoto Protokolü

1992’de Rio’da (Brezilya) imzalanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi insan kaynaklı iklim değişiminin olumsuz etkilerinin önlenmesi ve sera gazı salınımının düşürülmesini teklif eden uluslararası ilk anlaşmadır. Anlaşma,1997’de Japonya’nın Kyoto kentinde güncellenmiş ve Kyoto Protokolü adını alıp 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin 2009 yılında taraf olduğu protokole 191 ülke ve AB ülkeleri dâhildir.

Kyoto Protokolü’ne göre;

- Ülkeler sera gazı salınımını 1990 yılı seviyesinin %5 altına çekecektir.
- Fosil yakıtlar yerine alternatif enerji kaynakları kullanılacaktır.
- Az enerji tüketen sistemlere geçilecektir.

c. Paris İklim Anlaşması

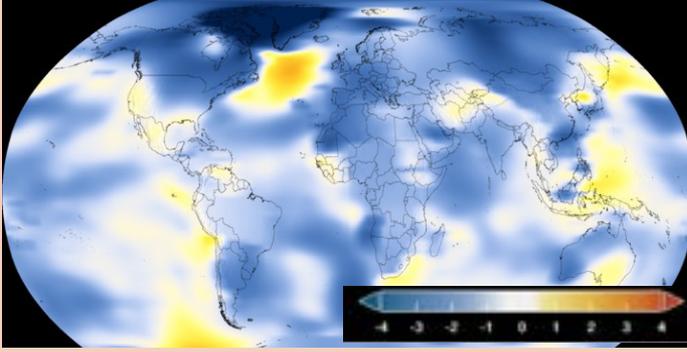
Paris İklim Anlaşması, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinde sera gazları salınımını azaltmaya yönelik önlemleri içeren bir anlaşmadır. 191 ülke tarafından imzalanmış ve 2016’da yürürlüğe girmiştir.

Anlaşmanın başlıca hükümleri şunlardır:

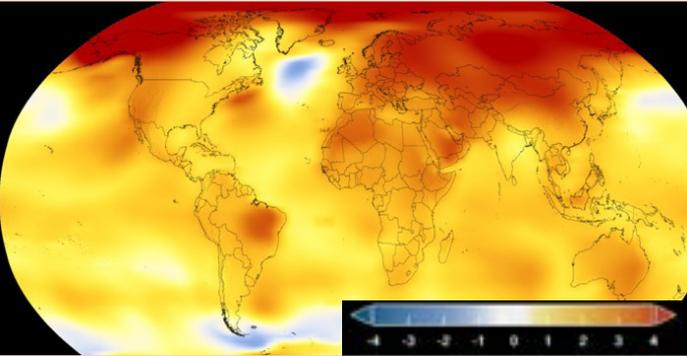
- Küresel sıcaklık artışının 20°C altında kalmasını sağlamak,
- Sera gazı salınımını azaltmak,
- Çevreci, sürdürülebilir ekonomi politikalarına önem vermek,

Küresel İklim Değişimleri

Harita 1.1 1890 yılı sıcaklık değişimi

Harita 1.2 2015 yılı sıcaklık değişimi

ısınmanın tanımladığı artan sıcaklık eğilimlerini içerir fakat aynı zamanda deniz seviyesi yükselmesi gibi değişiklikleri de kapsar.

Bilim insanları, küresel ısınmanın nedenini yirminci yüzyılın başlarından bu yana tüm dünyada yükselen sıcaklık eğilimine ve en önemlisi 1970'lerin sonlarından başlayan, fosil yakıt emisyonlarındaki artışa bağlıyor. Dünya çapında 1880'den beri, ortalama yüzey sıcaklığı 20. yüzyılın ortalarına (1951-1980 arası) göre yaklaşık $0,8^{\circ}\text{C}$ ($1,4^{\circ}\text{F}$) artmıştır. İklim değişikliği, ağırlıklı olarak Dünya atmosferine ısı yakalama gazları ekleyen fosil yakıtların yakılmasıyla oluşan çok çeşitli küresel fenomenleri ifade eder. Bu fenomenler, küresel

Kaynak: www.nasa.gov

ÖZET

✓ Herhangi bir doğa olayının her zamankinden farklı olarak meydana gelmesine **ekstrem olaylar** olarak adlandırılır. Ekstrem olay herhangi bir zaman diliminde herhangi bir yerde o zamana kadar görülmeyen ya da nadiren görülen olaylardır. Bu olaylar kimi zaman doğal afete dönüşür ve çok sayıda can ve mal kaybına neden olmaktadır.

✓ Ekstrem Olaylar atmosfer kaynaklı, hidrolojik kaynaklı, jeolojik kaynaklı ve astronomi kaynaklı olaylar olmak üzere dört gruba ayrılır. Örneğin aşırı sıcaklar ve soğuklar, kuraklık atmosfer kaynaklı ekstrem olaylardır. Su taşkınları ve göllerin çekilmesi ise hidrolojik kaynaklı doğa olaylarıdır.

✓ Depremler, volkanizma, gayzerler ise yerin içinden kaynaklanan jeolojik olaylar arasında bulunur.

✓ İnsan ve doğa arasında sürekli bir etkileşim hâli vardır. İnsan doğanın bir parçası olduğu gibi onu zaman içinde kullanmayı öğrenmiştir. Doğayı tanıdıkça ona olan müdahalesi artmıştır.

✓ İklim koşullarındaki değişim, dünyanın oluşum aşamasından bugüne kadar devam etmiştir. Son yıllarda atmosferdeki sera gazlarının oranı artmış ve küresel bir ısınma başlamıştır. Sera gazları, güneşten gelen ısı enerjisini tutarak enerjinin uzay boşluğuna yansımaları önler. Bu durum Dünya'nın gereğinden fazla ısınmasına neden olur. Küresel ısınmaya bağlı olarak görülebilecek olayları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Buzullar eriyecek,
2. Buzulların erimesiyle su küredeki seviye artacak, suyun tuzluluk oranı ve ısısını değişecek,
3. Sudaki ısının değişmesi su ekosistemlerinde bozulmalara neden olacak,
4. İklimsel değişiklikler yaşanacaktır.

✓ Küresel İklim değişimlerine karşı uluslararası çözüm arayışlarını şu şekilde sıralayabiliriz: Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması.

1.ÜNİTE

1. BÖLÜM ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Sıcaklık artışının sürekli olması yeryüzünde hangi değişikliğin meydana gelmesine neden olur?
- A) Buzulların kapladığı alanın azalmasına
B) Yer şekillerinin değişmesine
C) Bataklık alanlarının kurummasına
D) Yer altı sularındaki minerallerin artmasına,
2. Sanayileşme ve şehirleşme ile atmosferdeki karbon salınımı artar. Buna göre aşağıdakilerden hangisinde küresel ısınmanın etkisi en azdır?
- A) Denizlerdeki buharlaşmanın artması
B) Canlı türlerindeki azalmalar
C) Kuraklığın şiddetinin artması
D) Hayvan göçlerinin sona ermesi
3. Aşağıdakilerden hangisi gelecekte doğal sistemlerden beklenen sonuçlar arasında yer almaz?
- A) Delta alanlarının zamanla karaya bağlanması
B) Göl sularındaki çekilmeler ile bataklık alanlarının artması
C) Atmosferdeki gazların oranının değişmesiyle iklimsel değişiklikler
D) Akarsu yataklarının vadiler içinde akması
4. Aşağıdaki ülkelerden hangisinde karbon salınımı diğerlerine göre daha fazladır?
- A) Endonezya
B) Peru
C) Almanya
D) Romanya
5. Aşağıdakilerden hangisi çölleşmenin nedenleri arasındadır?
- A) Bitki örtüsünün tahrip edilmesi,
B) Tarım topraklarındaki verimin artması,
C) Ekonomik faaliyetlerin kısıtlanması,
D) Su kaynaklarının korunması,

6. Aşırı sıcaklar ve beslenme yetersizliği yüzünden yaşanan ölümlerin en sık görüldüğü kıta aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Güney Amerika
- B) Asya
- C) Afrika
- D) Okyanusya

7. Doğada kendiliğinden olan ancak her zaman görülemeyen olaylara.....olay denir.

Yukarıda tanımı verilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Küreselleşme
- B) Doğal olay
- C) Ekstrem
- D) Şehirleşme

Çıkmış Soru

8. Dünya nüfusundaki hızlı artışın devam etmesi, gelecekle ilgili endişeleri giderek arttırmaktadır. Pek çok ülkede bugün bile yerleşme, beslenme, temiz su, enerji vb. birçok alandaki gereksinimleri karşılamakta zorlanırken yakın bir gelecekte bu gereksinimleri karşılamak çok daha zor ve maliyetli olacaktır.

Aşağıdakilerden hangisi bu parçada belirtilen sorunların çözümüne daha az katkı sağlayacaktır?

- A) Su arıtma teknolojisinin gelişimi
- B) Konut yapımı teknolojisinin gelişimi
- C) İletişim araçları teknolojisinin gelişimi
- D) Tarımsal üretimi teknolojisinin gelişimi
- E) Ulaşım araçları teknolojisinin gelişimi

2014 LYS

Cevap: C

2. ÜNİTE

BEŞERÎ SİSTEMLER

ÜNİTE KONULARI

- Geçmişten Geleceğe Şehir ve Ekonomi
- Türkiye'nin İşlevsel bölgeleri ve Kalkınma Projeleri
- Hizmet Sektörünün Ekonomideki Yeri
- Türkiye Ticareti
- Türkiye Turizmi

2. ÜNİTE

1. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GELECEĞE ŞEHİR VE EKONOMİ

NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

Bu bölümü tamamladığınızda;

- Ekonomik faaliyetleri ve sosyal etkilerini,
- Şehirleşme, sanayi ve göç etkileşimini,
- Geleceğin dünyası hakkında bilgiler öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Ekonomik Faaliyet
- Şehirleşme
- Yapay Zekâ

DÜŞÜNELİM

Dünya üzerinde bütün şehirler aynı gelişmişlik düzeyine sahip midir? Araştırınız.

2.1. EKONOMİK FAALİYETLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

İnsanların geçimlerini sağlamak için yaptıkları faaliyetlere **ekonomik faaliyet** denir. Ekonomik faaliyetler coğrafi şartlara göre çeşitlenir ve o yerdeki sosyal - kültürel hayatı doğrudan etkiler. Örneğin ülkemizde Karadeniz bölgesinde çay tarımı yaygın olarak yapıldığı için bölgedeki sosyal, kültürel ve ekonomik hayat çay üzerine kurulmuştur. Mâni, türkü ve fıkralarda ana temanın çay ya da fındık olduğu görülür. Yöresel halk oyunları ve çalgıları diğer bölgelerimizden farklıdır. Benzer durumu Akdeniz bölgesinde de görmekteyiz. Her yıl düzenlenen tarım festivalleri bunun güzel bir örneğidir.

Tarımsal faaliyetlerin yaygın olduğu yerlerde beslenme alışkanlıkları yöresel ürünlere dayanırken sanayi ve hizmet sektörünün geliştiği yerlerde hazır gıdalar öne çık-

Görsel 2.1 Finike tarım festivali - Antalya

maktadır. Bu farklılığı hayatın her alanında görmek mümkündür. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların gündelik hayatında toprağı sürme, tohum atma, hasat etme gibi konuşmalar yer alır. Bu faaliyet daha çok kırsal kesim de yaygın olduğundan imence usulü ile çalışırlar. Tarım ve hayvancılığın öne çıktığı yerlerde yapılan festivallerdeki öncelikli amaç, bölgeyi tanıtmak, tarımdaki devamlılığı sağlamak ve kırsal yerlerde gelişimin önünü açmaktır.

Bir başka ekonomik faaliyet ise turizmdir. Turizm birbirinden farklı kültürel dokulara sahip toplumların kaynaşmasına zemin hazırlar. Turistik yerde yaşayan insanlar gelen turistlerle iletişim kurmak için yeni bir dil öğrenme çabasına girer.

Sanayi ve hizmet sektörünün geliştiği toplumlarda kentsel yaşam kültürü hâkim olmaktadır. Kentlerde insanların alışkanlıkları ve yaşantıları kırsal yerlere göre çok fark-

Görsel 2.2 Piknik aktiviteleri

lıdır. Yoğun iş temposunun olduğu kentlerde dinlenme zamanları ve yapılan aktiviteler kırsal alanlardan oldukça farklıdır. Kentlerde sosyal ve kültürel donatılar geniş yer alır ve özellikle hafta sonuna yönelik etkinlikler düzenlenir. Tiyatro, sinema, konserler, piknikler vs. kentsel yaşamın ortaya çıkardığı sosyal faaliyetlerdir. Şehirler aynı zamanda değişik türde ve yapıda pek çok eğitim kurumunu bünyesinde barındırır. Okul öncesi eğitimden üniversite eğitimine kadar her kademedeki eğitim hizmetleri bulunabilir. Okulların dışında kişisel gelişim kursları ve meslek öğrenme atölyeleri de şehir hayatı içinde yer alan başka bir yapıdır.

Şehir hayatı engelli insanların topluma kazandırılması ve gündelik hayatta kendi işlerini yapabilmeleri için çeşitli etkinlikler düzenlenir. Sivil toplum örgütleri ve devlet bu konuda el ele vererek engelli vatandaşa hizmet etmektedir. Örneğin hastane ve okullarda engelli asansörlerinin olması, kaldırımların engelli kullanıma uygunluğu gibi. İş olanakları ve sportif faaliyetler de engelli vatandaşların toplumdan soyutlanmaması için yapılan diğer uygulamalardır.

2.2. ŞEHİRLEŞME, SANAYİ VE GÖÇ İLİŞKİSİNİN TOPLUMSAL ETKİLERİ

İnsanlar günümüzden 10 bin yıl önce göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçmiştir. Böylece insanlık tarihinde yeni oluşumları başlatmış ve dünya nüfusu artmıştır. Nüfusun artması ihtiyaçların çeşitlenmesine ve tarım dışında başka ekonomik faaliyetlerin gelişmesine neden olmuştur. Mezopotamya bölgesi bu anlamda ilk medeniyetlerin kurulduğu verimli tarım alanlarının olduğu önemli bir sahadır. Medeniyet tarihine baktığımızda 18.yy.kadar tarımsal faaliyetler ön planda iken 18.yy. dan sonra sanayileşme etkisini göstermeye başlamıştır. Avrupa'da başlayan sanayileşme daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır. Sanayide önce madenlerden yararlanılmış daha sonra madenlerin yerini petrol almıştır. Makinelerin yapılmasıyla ham maddeler mamul maddeye dönüştürülmüş, yeni sanayi kolları gelişmiş ve üretilen ürünler yeni pazarlarda alıcısı ile buluşmuştur. Ticaretin gelişmesi şehirlerdeki nüfusun artmasına ve şehirlerin birer cazibe merkezi olmalarına neden olmuştur. Bu durum şehirleri göç alan merkezler hâline getirmiştir.

Göçün mekânsal, toplumsal ve ekonomik birtakım etkileri söz konusudur.

Bunların başlıcaları:

- Çarpık kentleşme sorunu ortaya çıkar.
- Çevre sorunları artar.
- İşsizlik oranı yükselir.
- Tarım ve orman arazilerinde azalma görülür.
- Trafik sorunlarının yanında gürültü kirliliği de yaşanır.
- Kentlerde güvenlik sorunu ortaya çıktığı gibi gürültü kirliliği de baş gösterir.
- Yeşil alanda azalmalar görülür.

Yukarıda saydığımız bu sorunların önüne geçebilmek için burada yaşayan nüfusun şehirli olma bilincinin geliştirilmesi gerekmektedir.

2. UYGULAMA

Göç alan yerlerde görülen olumlu ve olumsuz durumları aşağıda verilen tabloya yazınız.

	Olumlu	Olumsuz
SAĞLIK		
EĞİTİM		
SOSYAL		

DÜNYADAN ÖRNEK : SAO PAULO KENTİ

Brezilya'nın en büyük sanayi kentlerinden olan Sao Paulo şehri 20 milyon civarındaki nüfusu ile Güney Amerika kıtasındaki en gelişmiş kentleri arasındadır. Sao Paulo şehri kahve tarımının gelişmesinden önce küçük bir kasaba iken bugün dışarıdan göç alan istihdam alanı geniş bir kent hâline gelmiştir. Sao Paulo kenti şehirleşmenin getirdiği birtakım olumsuzluklarla da yüz yüze kalmaktadır. Çarpık kentleşme, çevre kirliliği ve trafik sorunu kentin başlıca problemleri arasında bulunur. Suç oranının yüksek olduğu kente her yıl suça karışan insan sayısı yaklaşık 6000 kişiyi bulmaktadır.

Görsel 2.3 Sao Paulo

Görsel 2.4 Batman

ÜLKEMİZDEN ÖRNEK: BATMAN

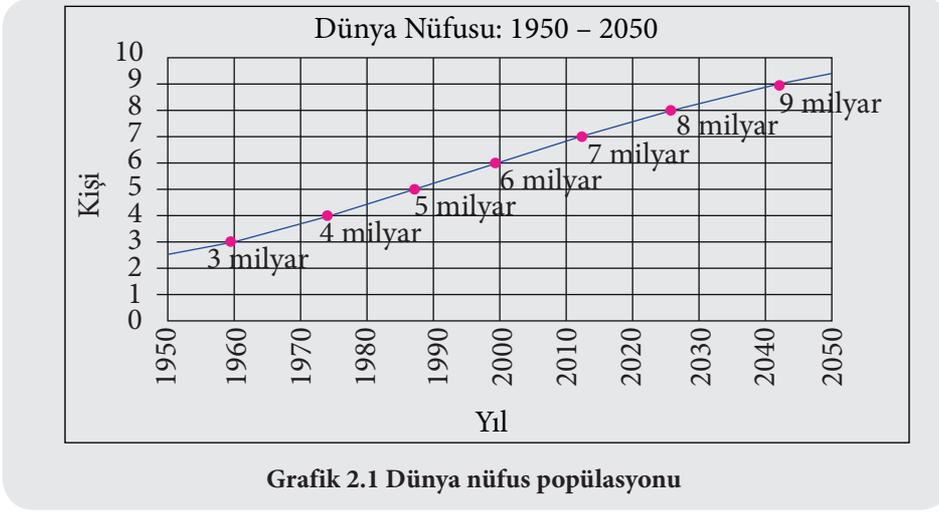
Batman, petrol kuyularının bulunduğu ilimizdir. 1940 yılında Raman Dağı'nda bulunan petrol ile kaderi değişmiştir. 1975 yılında ilçe olan Batman, 1990 yılında il olmuştur. Batman Petrol Rafinerisinin kurulmasıyla çevreden göç alan merkez hâline gelmiştir. Kentte artan nüfus ile beraber yeni iş alanları açılmış ve böylece istihdam sahası genişlemiştir. Güneydoğu Anadolu'nun en önemli kentlerinden olan Batman, bugün modern şehir görünümü kazanmış bir ilimizdir.

a. Dünya Nüfusunun Tarihçesi

Dünya nüfusu günümüzden 10 milyon yıl önce yaklaşık 80 milyon iken bugün 7.6 milyar nüfusa ulaşmıştır. Teknolojideki gelişmelerle beraber sağlık alanındaki yenilikler ortalama yaşam süresinin uzamasına ve anne bebek ölümlerinin azalmasına katkı sağlamıştır. Bu durumun sonucunda her yıl dünya nüfusu ortalama 80 milyon insanın katılımı ile büyümektedir. Dünya nüfusundaki bu artış doğal kaynakların tükenmesi-

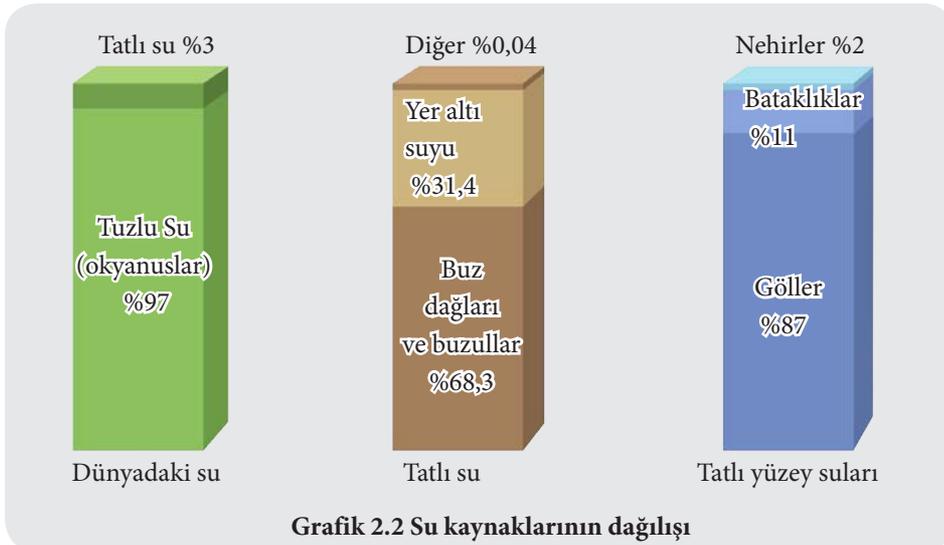
Geçmişten Geleceğe Şehir ve Ekonomi

ne, iskân problemlerinin yaşanmasına ve en önemlisi ciddi güvenlik zaafalarının ortaya çıkması gibi olumsuz durumlar nüfus bilim adamları tarafından söylenmektedir.

b. Su Kaynaklarımız ve Suyun Geleceği

Dünya nüfusunun giderek artmasının en büyük tehlikelerinden biri, temiz içilebilir su kaynaklarının azalmasıdır. Su, yaşam için vazgeçilmez bir kaynaktır. Suyun bu özelliği günümüzde bazı bölgelerde çatışma alanları oluşturmaktadır. Su sıkıntısını en çok çeken kıta Afrika kıtasıdır ancak yakın gelecekte diğer kıtalarda da su kıtlığı sorun olarak kendini gösterecektir. Su kıtlığının önüne geçmek için yere düşen temiz ve tatlı olan sularının iyi depo edilmesi gerekmektedir. Dünya tatlı su kaynaklarının büyük bir kısmı kutuplarda katı hâlde bulunur. Geriye kalan tatlı su kaynaklarımız yer altı suları ve akarsulardır ki bu oran toplam su miktarı içinde sadece %3'lük bir paya sahiptir. Deniz sularının tuzlu olması, arıtma işlemlerindeki maliyetler, tatlı su kaynaklarının önemini bir kat daha arttırmaktadır.

c. Şehir ve Yerleşme

Şehirler yakın çevresinden nüfus toplayan cazibe merkezleridir. Çeşitli istihdam alanları ile her geçen gün nüfusu artan yapılardır. Şehirleşmenin artması, çevre kirliliğinin de artması demektir. Örneğin atmosferdeki sera gazlarının birikimi küresel ısınmayı tetikler. Bunun yanında şehirlerde iskâna uygun olmayan arazilere evlerin yapılması, tarım ve orman arazilerinin yok olmasına karşı önlemler de alınmalıdır.

Bazı şehirlere baktığımızda sanayi tesisleri şehrin içinde kalmıştır. Sanayi tesislerinden çıkan atıklar çevreye yayıldığı için insan sağlığı bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bunun yanında asit yağmurları şehirlerde en çok karşımıza çıkan diğer sorundur. Bu yağmurlar havayı, suyu ve toprağı kirletmektedir.

ç. Dikey Tarım

Tarım alanlarındaki toprak verimliliğinin düşük olması, tarım maliyetlerinin artması ve ekolojik dengede oluşan olumsuzluklar, sulama ve gübreleme maliyetlerin fazla olması, işçi giderlerinin pahalı olması gibi nedenlerle dikey tarım metodları kullanılmaya başlanmıştır. Dikey tarım için uygun binaların inşa edilmesi gerekir. Şehirlerde yapılan bu tip tarımda torf ve perlit kullanılır. Modern ziraat tekniklerinin kullanıldığı bu yöntemle insan gücünden ve zamandan tasarruf sağlamaktadır. Dikey tarımdaki amaç, birim alandan en yüksek verimi almaktır.

Görsel 2.5 Modern tarım uygulamaları

d. Geleceğin Ekonomisi

Bilim ve teknolojiadaki yenilikler sayesinde toplumun ihtiyaçları önümüzdeki yıllarda bugünkünden farklı olacaktır. Küreselleşme ve ekonomik örgütlenmeye bağlı olarak dünya büyük bir pazar hâline gelecektir ve teknolojik yeniliklere uyum sağlayan kurum ve kuruluşlar gelişme çizgilerini arttırırken uyum sağlamayanlarda işsizlik ve fakirlik artacaktır.

Üretimde ve tüketimde aracı olarak yeni bilişim teknolojileri kullanılacaktır. Bu durum aracı olan firmaların işlevselliğini ortadan kaldıracaktır. Bugünün klasik üretim anlayışının değişmesine bağlı olarak yeni teknolojik gelişmeler tek elden takip edilerek merkezî büyüme sağlanmış olacaktır. Nitelikli insan yetiştiren gelişmiş ülkeler bu değişikliklere ayak uydurmada zorlanmaz iken geri kalmış ülkelerde yeterli insan kaynağının olmaması yeniliklere çabuk ayak uydurmayacağını göstergesi olmaktadır.

e. Teknolojik Değişimler ve Doğa Etkileşimi

Günümüz dünyasında ülkelerin önemli bir kısmı güçlerini bilim ve teknolojiadaki üstünlüklerinden almaktadır. Teknoloji uzak olanı yakın ederken globalleşmenin hızını arttırmakla beraber ülkelerin ticaret hacimlerini de büyütüştür. Teknolojik yenilikler, insanların yaşam kalitesini yükseltmekle kalmaz aynı zamanda zamandan tasarruf da sağlar. Yeni iş alanlarının açılması ve insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması teknolojik faydalar arasında sayılmaktadır. Bütün bunların yanı sıra teknolojik gelişmelerin birtakım olumsuz sonuçları da vardır. Bunlar:

- Çevre sorunları
- İşsizlik
- Sosyal ve psikolojik sorunlar
- Doğal kaynakların azalması vs.

f. Yapay Zekâ

Gündelik hayatımızda ve toplumsal işleyişte birçok değişikliğe sebep olacağı düşünülen diğer bir gelişme de yapay zekâdır. Yapay zekâ aslında insan davranışlarını taklit edebilen bilgisayardır. Çeşitli yazılımların bilgisayarlara yüklenmesi sonucunda verilen komutlar sayesinde hareket kabiliyeti kazanan robotlar üretilmektedir.

Yapay zekâ, hukuk alanında kullanılan akıllı sözleşmeler sistemidir. Bu sistemin şifreli olması ve bu şifrelerin kimse tarafından bilinmemesi, şeffaf olması ve araçların olmaması gibi özellikler her geçen gün yapay zekâyâ olan ilgiyi arttırmaktadır.

Görsel 2.6 Yapay zekâ

Yapay zekâ özellikle sağlık alanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Tahlil ve tedavi sürecinde hastanın ve doktorun işini kolaylaştırmaktadır. Daha güvenilir tahlil sonuçları tedavide kısa sürede başarının yakalanmasını sağlamaktadır. En zorlu ameliyatlarda bu teknoloji sayesinde daha kolay hâle gelmiştir.

Yüz tanıma sistemlerinde, çeviri işlerinde, güvenlik alanında ve görüntüleme gibi başka alanlarda da kullanılmaktadır.

Görsel 2.7 Yapay zekâ ürünü makineler

g. Uzay Madenciliği

Dünya nüfusunun her geçen gün artması ve doğal kaynakların tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalması yeni kaynaklara yönelmeyi zorunlu kılmıştır. Uzaydaki asteroidlerin yaptığı madencilik çalışmalarına uzay madenciliği denilmektedir. Kobalt, platin, yunus gibi elementlerin gök taşlarından çıkarılıp Dünyada işlenerek çeşitli alanlarda değerlendirilmesi düşünülmektedir. 500 tonluk bir gök taşı Dünyaya getirmek 6-10 yıl arasında süreceği tahmin edilmektedir. Değerli madenlerin çıkarılıp işlenmesiyle trilyon dolarlara ulaşan kazançlar elde edileceği tahmin edilmektedir.

Gök taşlarından elde edilecek madenlerin maliyeti yüksek olacağı için büyük şirketler birleşerek bu konuda farklı projeler üretmektedir. Son teknoloji ile üretilen uzay araçları üretmek, gök taşlarının taşınmasında farklı sistemler geliştirilerek uzayda maden işlemek bu projelere örnek olarak gösterilebilir.

HABER KÖŞESİ

NASA' dan Dünya ekonomisini yerle bir edecek proje

Güneş sisteminde yer alan 200 kilometre genişliğindeki asteroid, dünya ekonomisini yerle bir edebilir. Zira NASA'nın uzay aracı göndererek üzerindeki değerli madenleri çıkarmak istediği asteroidin ekonomik değeri 10 bin katrilyon dolar. NASA projenin başlangıç tarihini öne çekerek 2022'de uzay aracının fırlatılacağını duyurdu. Nikel, demir ve altın gibi değerli madenlere ev sahipliği yapan asteroide bir uzay aracı göndermek isteyen NASA henüz buradaki değerli madenleri gezegenimize nasıl getireceğini bilmiyor.

Görsel 2.9 Gezegenler ve Meteorlar

NASA bu asteroide gözlem amacıyla 2023 yılında bir uzay aracı göndermeyi hedefliyordu. Kurum yeni bir açıklama yaparak fırlatmanın erkene alındığını duyurdu. NASA' wdan yapılan açıklamaya göre, söz konusu araç her şey yolunda giderse 2026 yılında hedefine ulaşacak. Jüpiter ve Mars'ın arasında yer alan asteroide yer alan maddeleri şu an için gezegenimize getirilmesi oldukça maliyetli ancak uzay madenciliği bu yüzyılın en büyük iş kolu olarak görülüyor. Gelişen teknoloji ile uzay seyahatlerinin maliyetinin düşmesi ve uzay madenciliğinin de yaygınlaşması bekleniyor.

basından

ÖZET

✓ İnsanların geçimlerini sağlamak için yaptıkları faaliyetlere **ekonomik faaliyet** denir. Ekonomik faaliyetler coğrafi şartlara göre çeşitlenir. Bir bölgede yapılan ekonomik faaliyet, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı doğrudan etkiler. Örneğin, sanayi ve hizmet sektörünün geliştiği toplumlarda kentsel yaşam kültürü hâkim olmaktadır. Kentlerde insanların alışkanlıkları ve yaşantıları kırsal yerlere göre çok farklıdır. Yoğun iş temposunun olduğu kentlerde dinlenme zamanları ve yapılan aktiviteler kırsal alanlardan oldukça farklıdır.

✓ Jeolojik devirlerde üçüncü zamanın en önemli özelliği insanların tarım yapmaya başlamasıyla beraber yerleşik hayata geçmesidir. Yerleşik hayata geçiş ile beraber insanlık tarihinde yeni oluşumlar başlamış ve toplam nüfus artmıştır. Nüfusun artması ihtiyaçların çeşitlenmesine ve tarım dışında başka ekonomik faaliyetlerin gelişmesine neden olmuştur. Ticaretin gelişmesi şehirlerdeki nüfusun artmasına ve şehirlerin bir cazibe merkezi hâline gelmesinde önemli bir etkidir. Bu durum aynı zamanda şehirlere olan göçü artmıştır. Göç alan yerlerde çarpık kentleşme, çevre kirliliği, suç oranının yüksek olması gibi birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır.

✓ Dünya nüfusunun artması karşısında en büyük tehlikelerden biri, temiz ve içilebilir su kaynaklarının giderek azalmasıdır. Su, yaşam için vazgeçilmez bir kaynaktır. Onun bu özelliği günümüzde bazı bölgelerde çatışma alanları oluşturmaktadır. Su sıkıntısını en çok çeken kıta Afrika kıtasıdır ancak yakın gelecekte diğer kıtalarda da su kıtlığı sorun olarak kendini gösterecektir. Tarım arazilerindeki toprak verimliliğinin düşük olduğu yerlerin olması, tarım mali-

yetlerinin artması ve ekolojik dengede oluşan olumsuzluklar, sulama ve gübreleme maliyetlerinin fazla olması, işçi giderlerinin pahalı olması gibi nedenlerle dikey tarım metodları kullanılmaya başlanmıştır.

✓ Bilim ve teknolojideki yenilikler sayesinde toplumun ihtiyaçları gelecek zamanda bugünkünden daha farklı olacaktır. Küreselleşme ve ekonomik örgütlenmeye bağlı olarak dünya büyük bir pazar hâline gelecektir. Bu yeniliklere uyum sağlayan kurum ve kuruluşlar gelişme çizgilerini arttırırken, uyum sağlamayanlarda işsizlik ve fakirlik artacaktır.

✓ Günümüz dünyasında milletlerin önemli bir kısmı güçlerini bilim ve teknolojideki üstünlüklerinden almaktadır. Teknoloji uzak olanı yakın ederken globalleşme hızını arttırmakla beraber ülkelerin ticaret hacimlerini de büyütüştür. Teknolojik yenilikler, insanların yaşam kalitesini arttırmakla kalmaz aynı zamanda zamandan tasarruf da sağlar. Yeni iş alanlarının açılması ve insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması teknolojik faydalar arasında sayılmaktadır.

✓ Gündelik hayatımızda ve toplumsal işleyişte birçok değişikliğe sebep olacağı düşünülen diğer bir gelişme de yapay zekâdır. Yapay zekâ aslında insan davranışlarını gösterebilen bilgisayarlardır. Yapay zekâ sağlık, güvenlik ve savunma gibi alanlarda kullanılmaktadır.

2. ÜNİTE

1. BÖLÜM ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. I. Ekonomik gelişmeler
II. Siyasal gelişmeler
III. Teknolojik gelişmeler

Yukarıda verilen gelişmelerden hangileri bir yerleşim alanındaki sosyal yapının değişimi üzerinde etkili olmaktadır?

- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I,II ve III
D) I ve III

2. Aşağıda verilenlerden hangisi teknolojik gelişmelerin olumsuz etkisine örnek olur?

- A) Çevre sorunlarının ortaya çıkması
B) Kültürel kaynaşmaların yaşanması
C) Ülkeler arası ticaretin artması
D) Sağlık koşullarının daha iyiye gitmesi

3. Aşağıda verilen şehirlerin hangisinde bilim ve teknik alanındaki ilerlemeler diğerlerine göre daha fazladır?

- A) Pekin
B) Tokyo
C) Kahire
D) İstanbul

4. Yapay zekâ aşağıdaki alanların hangisinde kullanımı daha yaygındır?

- A) Sağlık hizmetlerinde
B) Nüfus verilerinde
C) Zemin etüdlerinde
D) Doğal afet tahlillerinde

5. Son zamanlarda uzay madenciliğine yönelik araştırmaların çoğalmasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yeni madenleri işleme arzusu
- B) Madenlerin ucuza maledilmesi
- C) Teknolojik yenilikler
- D) Artan dünya nüfusu

6. Şehirleşmenin ortaya çıkardığı sorunlardan birisi de farklı kültürlerin bir arada yaşadığı yerlerdir Bireyler bir arada yaşarken bazı toplum kurallarına uymaları gerekmektedir.

Yukarıdaki açıklamaya göre aşağıdakilerden hangisi bu sorumluluklara örnek bir davranış değildir?

- A) Park ve bahçeleri korumak
- B) İhtiyaç sahiplerine yardım etmek
- C) Toplum içinde yüksek sesle konuşmak
- D) Farklı kültür ve fikirlere saygı duymak

7. Karadeniz bölgesinde çay tarımı yapılırken İç Anadolu bölgesinde tahıl tarımı yaygındır.

Farklı yerlerde farklı ekonomik faaliyetlerin yapılmasında etkili olan unsur aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Karaların oranı
- B) İklim koşulları
- C) Güneş ışınlarının geliş açısı
- D) Nem koşulları

8. Giderek artan dünya nüfusu nedeniyle mevcut olan su kaynaklarımız azalmıştır. Hatta bazı yerlerde temiz içme suyu bulmak imkânsız hâle gelmektedir.

Yukarıdaki bilgiye göre aşağıdaki kıtaların hangisinde susuzluk daha çok hissedilmektedir?

- A) Asya kıtası
- B) Afrika kıtası
- C) Okyanusya
- D) Amerika kıtası

2. ÜNİTE

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN İŞLEVSEL BÖLGELERİ VE KALKINMA PROJELERİ

NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

Bu bölümü tamamladığınızda;

- Türkiye’nin işlevsel bölgelerini,
- Türkiye’deki kalkınma projelerini öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Bölge
- İşlevsel Bölge
- Kalkınma Projeleri

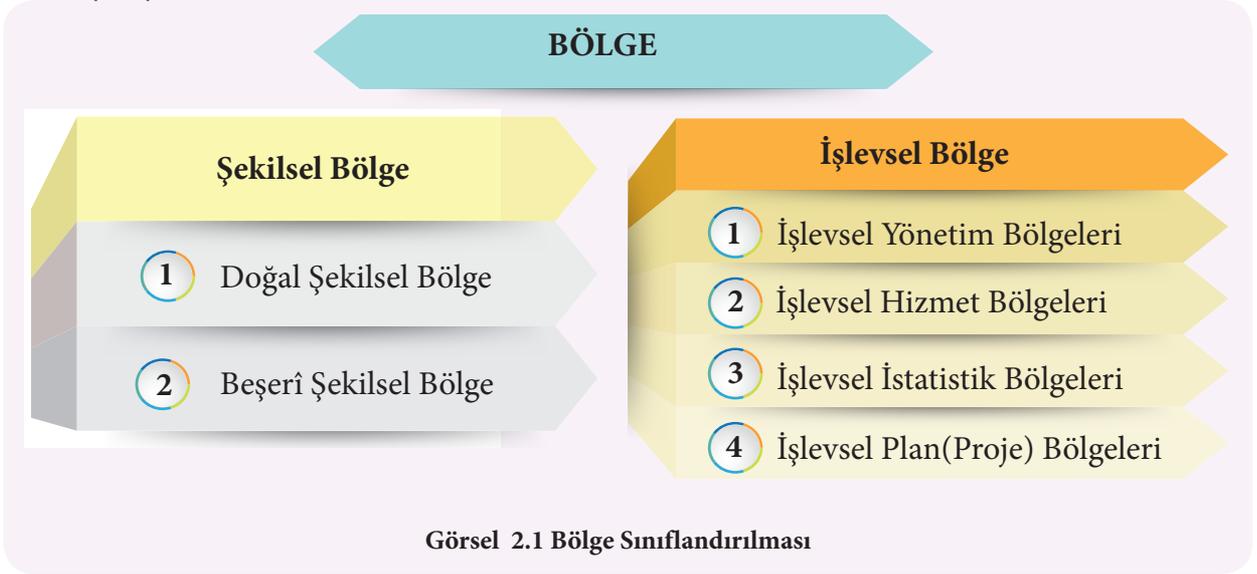

DÜŞÜNELİM

1. Ülkemizdeki kalkınma projeleri nelerdir? Araştırınız.
2. Kalkınma Projelerinin amaçları nelerdir?

2.1. TÜRKİYE'NİN İŞLEVSEL BÖLGELERİ

Dünyanın üzerindeki yüzey şekilleri ve iklim koşulları onu bir bütün hâlinde algılamamızı zorlaştırır. Bu nedenle yerkürenin üzerinde kendi içinde benzer çevresine göre farklı olan mekânların sınırlarının çizilmesiyle bölge kavramı ortaya çıkmaktadır. Buna göre bölgeler kendi arasında şekilsel ve işlevsel bölge olmak üzere ikiye ayrılır.

Görsel 2.1 Bölge Sınıflandırılması

Verilerin somut olarak elde edildiği bölgelere **şekilsel bölge** denir. Şekilsel bölgeleri doğal ve beşerî unsurlar içinde incelememiz mümkündür. Toprak, su, tarım, hayvancılık, yerleşme ve nüfus gibi gruplara bölünür.

İşlevsel bölgeler ise ekonomik ve kültürel açıdan yerel özellik gösteren, küresel anlamda diğer bölgelerle etkileşim hâlinde olan yerlerdir. Ülkemizde işlevsel bölgeler bir merkez etrafında toplanmıştır. Bu merkezin bir odak noktası bulunur ve işlevsel bölgenin etkileri zaman içinde değişikliğe uğramaktadır. İşlevsel bölgeleri dörde ayırabiliriz.

a. İşlevsel Yönetim Bölgeleri

Devlet işlerinin sağlanması için ülkenin bölümlere ayrılarak yönetilmesi işlevsel yönetim bölgelerini ortaya çıkarmıştır. Ülkemizdeki yönetim anlayışında yerel ve merkeze bağlı yönetimler esastır. Yerel yönetimler belediye teşkilatları ve muhtarlıklardan oluşur. Merkeze bağlı yönetimlerde ise vali ve kaymakamlar bulunur.

Harita 2.1 2018 yılı büyükşehir belediyesine sahip iller

b. İşlevsel Hizmet Bölgeleri

Sağlık, eğitim, pazarlama, ticaret, barınma, eğlenme, ulaşım, iletişim, turizm ve güvenlik hizmet sektörünü oluşturan önemli unsurlar arasında bulunur.

Harita 2.2 Meteoroloji Genel Müdürlüğü bölge haritası

1.Böl.Müd. İstanbul	6.Böl.Müd. Adana	11.Böl.Müd. Trabzon
2.Böl. Müd. İzmir	7.Böl.Müd. Kayseri	12.Böl.Müd. Erzurum
3.Böl. Müd. Eskişehir	8.Böl.Müd. Konya	13.Böl.Müd. Elazığ
4.Böl. Müd. Antalya	9.Böl.Müd. Ankara	14.Böl.Müd. Van
5.Böl. Müd. Afyonkarahisar	10.Böl.Müd. Samsun	15.Böl.Müd. Diyarbakır

Hizmetlerin ülke genelinde yayılışını sağlamak amacıyla kurulan bazı kuruluşlar:

- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)
- KGM (Karayolları Genel Müdürlüğü)
- DSİ (Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü)
- KHGM (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü)
- OGM (Orman Genel Müdürlüğü)
- TTKKB (Türkiye Tarım Kredi Kooperatifler Birliği)
- MGM (Meteoroloji Genel Müdürlüğü)

c. İşlevsel İstatistik Bölgeleri

Bir ülkenin istatistik verilerinin güvenilirliği gelişip kalkınma adına yapılan planlamalar için önem arz eder. Bu veriler baz alınarak ülke bazı işlevsel bölgeler ayrılır. Bu anlamda TÜİK ülkemizin istatistik verilerin, tutan ve güncelleyen bir kurumdur. TÜİK verileri nüfus, yerleşme, hizmet sektörü gibi birçok alanda kullanılmaktadır.

22 Eylül 2002 tarihli 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Avrupa Birliği Bölgesel İstatisti" adıyla yürürlükte olan bölge sınıflandırılmasına göre illerin her biri Düzey 3 olarak sınıflandırılmıştır. Düzey 1 ve Düzey 2 sınıflandırma ise birbirine benzeyen komşu iller ve ekonomik etki alanları baz alınarak yapılmaktadır.

d. İşlevsel Plan (Proje) Bölgeleri

Bölgeler arası gelişmişlik düzeylerini eşitlemek için yapılan kalkınma planlarıdır. Bu planlamadaki temel amaç ekonomiyi canlandırmak, yatırımları arttırmak ve bölge halkının ekonomik anlamda refaha kavuşmasını sağlamaktır.

2.2. BÖLGESEL KALKINMA PROJELERİ

Kalkınma, toplumsal yapının sahip olduğu dinamizmin, siyasi otorite tarafından belli politikalar üreterek geliştirilme çabası demektir. Bu açıdan kalkınma, aynı zamanda ekonomik ve sosyal bilimlerde kullanılan bir terim olarak siyasi bir içeriğe de sahiptir. Gelişme kavramı ise bir toplumun çağdaş uygarlık ve teknoloji aşamasının, yapısal özellikleri doğrultusunda hareketlenmesi ve bu hareketlenmenin bir parçası olarak, bireysel yetenek ve becerilerin, davranışların değişmesi demektir. Bu bakımdan gelişme, bir toplumun varsayılan belirli bir yapı içinde süregeldiği bir evrimdir (Özgüven, 1988:8).

İktisadi kalkınmayı belirleyen temel özellikleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yapı değişikliği, yeni bir yapıdan diğer bir yapıya geçiş demektir.
- Belli bir durumdan, daha iyi bir duruma doğru yönelen dinamik bir harekettir.
- Kişi başına düşen düşük gelir düzeyinden daha yüksek gelir düzeyine veya negatif olan bir büyüme hızı düzeyinden daha büyük bir büyüme hızına geçiştir.
- Üretim faktörlerinin yeni bir bileşimi veya yeni bir üretim fonksiyonu ile emeğin verimini artırmaktır.

Ülkemizde yukarıda sayılan nedenlerden dolayı bölgesel farklılıkları gidermek amacıyla, kalkınma projeleri hazırlanmıştır.

● DAP	● DOKAP	● ZBK
● GAP	● KOP	● YHGP-DOKAP
		● YHGP

Harita 2.4 Bölgesel kalkınma projeleri

Şema1 Kalkınma Projeleri

a. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

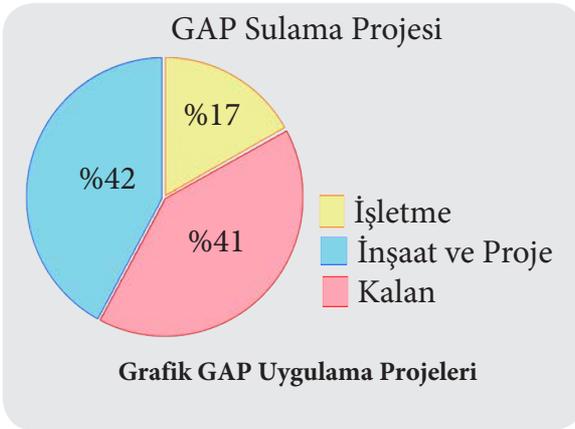

Harita 2.5 GAP Projesinin kapsadığı iller

Fırat ve Dicle nehirleri havzasında sulama yapma ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 13 proje paketinin toplamı olarak planlanan ve kapsamında 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve 1.7 milyon hektar da sulama şebekesi yapımını öngören GAP, bugün, su kaynakları geliştirme programının yanı sıra tarım, ulaştırma, sanayi, kentsel ve kırsal alt yapı, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da içine alan, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak ele alınmaktadır. GAP'ın temel hedefleri, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan halkın gelir düzeyi ve hayat standartını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkânlarını arttırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi ulusal kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktır. (Doğanay, 1995:16).

Bölgede Bulunan Barajlar		GAP Kapsamında İşletmede Olan Barajlar		
FIRAT	DİCLE	Baraj ve HES	İşletmeye Geçiş	Elektrik Üretimi (kw-h)
Karakaya Barajı	Dicle- Kralkızı	Karakaya Barajı ve HES	1987	169.62
Aşağı Fırat	Batman			
Sınır Fırat	Batman- Silvan	Atatürk Barajı ve HES	1993	136.45
		Kralkızı Barajı ve HES	1998	1.43
Suruç- Baziki	Garzan	Karkamış Barajı ve HES	1999	4.16
Adıyaman- Kahta	İlisu	Dicle Barajı ve HES	1999	1.76
Adıyaman-Göksu- Araban	Cizre	Birecik Barajı ve HES	2000	21.48
		Batman Barajı ve HES	2003	2.77
Gaziantep		Toplam		337.67

Tablo 1.1 GAP'ın kapsamı

Türkiye'nin 25 havzasındaki toplam su potansiyeli 186 milyar m³ olup bunun, 53 milyar m³ ü Fırat ve Dicle havzalarında yer almaktadır. Bölge topraklarının 7.5 milyon hektar alanının 3,2 milyon hektarlık kısmı tarımsal faaliyetlere elverişli olması nedeniyle tarım, bölgenin lokomotif sektörü durumundadır. Türkiye'nin ekonomik olarak sulanabilir arazisinin % 20' si bu bölgemizde yer almaktadır.

Mevcut durumda, GAP Bölgesi, Türkiye pamuk üretiminin yarısından fazlasını karşılamakta olup ülke genelinde yetiştirilen bitkisel ürünlerden kırmızı mercimek, Antep fıstığı, durum buğdayı ile mısır yetiştirilen başlıca tarım ürünleridir. Bölgede sulamaların tamamlanmasıyla birlikte özellikle yaş sebze, meyve, pamuk, mısır, soya üretiminde büyük artış beklenmektedir. Sulama öncesi daha çok buğday, arpa ve mercimek ekimi yapılırken, sulama sonrası pamuk ve sebze ekimi yapılmaktadır. Kuru tarım olarak yetiştirilen arpa, mercimek, nohut, ekim alanlarının düşmesine paralel

olarak pamuk ve mısır ekim alanlarında önemli oranda artışlar olmuştur.

Bölgede sulu tarımla birlikte sanayileşme alanında da önemli gelişmeler sağlamış, 7 olan Organize Sanayi Bölgesinin sayısı 17'ye çıkmıştır. Tarımsal üretimdeki artışa bağlı olarak gıda ve tekstil sanayi hızla gelişme sürecine girmiştir. Bölgenin diğer bölgelerle, limanlarla, komşu ülkelerle ve bölge içi illere olan ulaşımı sağlayan, ekonomik ve sosyal gelişimini, ticaretini etkileyen altyapısı ve her yönüyle kara yolu, hava yolu ve demir yolu ağı yatırımlarıyla iyileştirilmiş ve güçlendirilmiştir. Bölgede illeri birbirine bağlayan tüm ana yollar bölünmüş yol olarak tamamlanmış, otoyol bağlantısı kurulmuş ve 10 hava alanı ile tüm illerin hava yolu ulaşımı sağlamıştır.

GAP'la birlikte bölgede altyapı bakımından önemli değişimler gerçekleştirilmiştir. Örneğin; kırsal su temini %57' den %67' ye, kentsel su temini %15'ten %57'ye kırsal alanda elektrik temini % 66'dan %99'a, köy yolları ise %71'den %98'e çıkmıştır.

GAP çalışmaları sayesinde bölgedeki kara yollarının toplam uzunluğu ve kalitesi artmıştır. GAP bölgesindeki kara yolu ağı 2015 yılı sonunda 6.350 km olmuştur. Otoyol ağı 291 km'ye, bölünmüş yol ağı ise 2.172 km'ye ulaşmıştır.

b. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Kısaca DAP olarak adlandırılan proje, Doğu Anadolu bölgesinde yer alan 14 il (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ile bölgeyle homojenlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır. Doğu Anadolu bölgesi ana planı, Devlet Planlama Teşkilatı'nın sorumluluğunda ve Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün denetim ve koordinasyonunda, Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Yüzüncü Yıl ve Kafkas Üniversitelerinin oluşturduğu "Ortak Girişim" tarafından hazırlanmıştır. Projenin temel amaçları; bölgenin diğer bölgelere göre geride olan sosyo-ekonomik gelişmesini hızlandıracak politika ve uygulamaları ortaya koymak, sektörel gelişmeleri hızlandırmak üzere çeşitli alanlarda sektörel analizler yapmak ve öncelikleri belirlemek, bölgede kırsal ve kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik önemli kamu yatırımlarını belirlemek ve özel kesim yatırımlarını özendirici politika ve uygulamaları ortaya koyarak, bölgesel gelişmeyi kamu, yerel yönetimler, özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde geliştirmek olduğu belirtilmiştir (İspir, 1991: 33).

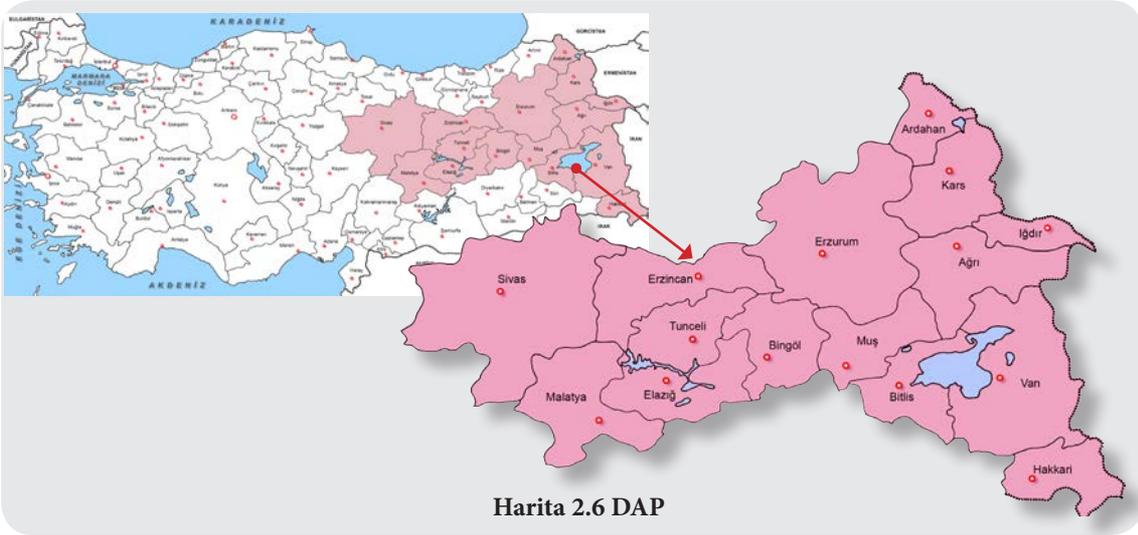

Görsel 2.10 Atatürk Barajı

Projenin amaçları şunlardır:

- Meraları ve hayvan ırklarını ıslah etmek,
- İç ticarete hayvancılığın önemini artırmak,
- Bölge dışına olan göçleri azaltmak,
- Kişi başına düşen millî geliri ve istihdamı artırmak,
- Kalkınmayı hızlandıracak aktiviteleri yaygınlaştırmak,
- Çevreyi korumak ve iyileştirmek,
- Eğitim ve sağlık alanındaki hizmetler ile yerleşim birimlerindeki alt yapıyı iyileştirmek,
- Alt bölge merkezlerini birer sanayi ve hizmet merkezi hâline getirmek, böylece doğudan batıya göçü azaltmaktır.

DAP' la bölge ekonomisinin 2020 yılına kadar %7 oranında büyümesi ve bölgede kişi başına düşen gelirin ise 2020'de Türkiye ortalamasınının %57,7'sine ulaşması öngörülmektedir.

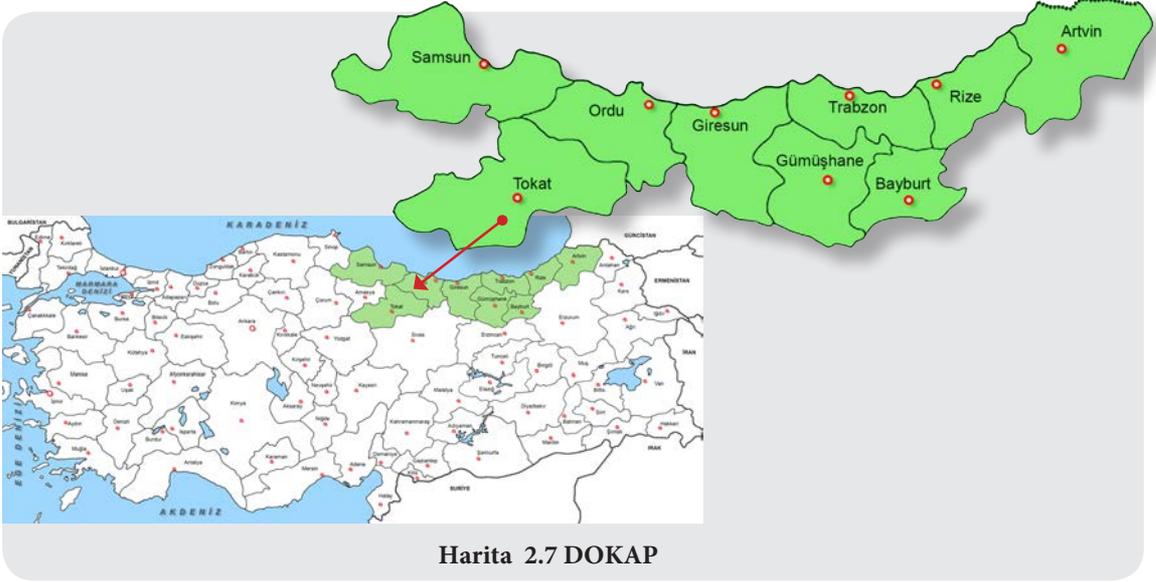
Harita 2.6 DAP

c. Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP)

Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan Doğu Karadeniz bölümü, Türkiye'nin az gelişmiş yerleri arasındadır. Son yıllarda gözlenen olumlu siyasal gelişmeler, bu bölgenin kalkınması için yeni fırsatlar yaratmıştır. Bu yeni olanaklar doğrultusunda Türk hükümeti, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı'nı (DOKAP) hazırlamak için, Japon hükümetine başvurmuştur. Japon hükümeti bu konuda yetkili olan Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansını (JICA) görevlendirmiştir. Projenin bölgesel kalkınma amaçları sosyal, ekonomik ve çevre konularında gözlenen olumsuzlukları giderecek şekilde ifade edilmiştir. Bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek ortalama gelir düzeyini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek temel hedef hâline getirilmiştir (DPT ve JICA, 2000:25).

Projenin amaçları şunlardır:

- Ulaşım ve iletişim hizmetlerini güçlendirmek,
- Kıyılarda ürün çeşitliliğini arttırmak,
- Turizme yönelik faaliyetleri arttırmak,
- Bölgenin sosyal gelişimini sağlamak,
- Ekonomik yapıyı güçlendirmektir.

DPT tarafından 1999-2000 yılları arasında hazırlanan bu proje, topografya şartlarının elverişsiz, ulaşım ağının gelişmemiş ve yerleşmelerin dağınık olması nedeniyle hizmetlerin ulaşması güçleşmiştir. Doğal kaynak potansiyeli bakımından zengin olan bölgemizde alternatif turizm olanakları fazla (kış turizmi), orman bakımından zengindir. Büyükbaş hayvancılığa elverişli gür çayır alanlarına, nem ve yağış isteyen ürünlerin yetişme koşullarına sahiptir. Bu bölgedeki başlıca ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. Dolayısıyla bu proje ile bölgede var olan potansiyelin değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

DOKAP'ın belirlemiş olduğu başlıca hedefler şunlardır:

- Ekonomide sektör ve ürün çeşitliliğini arttırmak,
- Kıyı kesiminde ürün verimini arttırmak,
- İç kesimlerde sulamaya bağlı ürünlerin yetişmesini sağlamak,
- Ulaşım, iletişim ve altyapı hizmetlerini geliştirmek,
- Doğu Karadeniz'in sosyo-ekonomik düzeyini yükseltmek,
- Yeni iş olanaklarının sağlanmasıyla bölge dışına göçleri azaltmak,

- Turizm etkinliklerini geliştirmek,
- Mevcut işletmeleri desteklemek ve yeni ürün üreten işletmeler kurmak.

ç. Zonguldak, Bartın, Karabük (ZBK) Projesi

Bölgede, Türkiye Taş Kömürü Kurumunun küçültülmesi ve Karabük ile Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçların analiz edilmesi gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Devlet Planlama Teşkilatınca Güneydoğu Anadolu Projesi çalışmasından sonra, çok sektörlü, kamu kesimi özel kesim işbirliğine dayalı olarak Bölgesel Gelişme Projesi anlayışı içerisinde “Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi” uluslararası ihale ile gerçekleştirilmiştir (DPT Uzun Vad. 2000: 58).

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan bu proje 1995 yılında başlanmış 1997 yılında tamamlanmıştır. Zonguldak, Bartın ve Karabük illerini kapsamaktadır. Bölgede hâkim olan ekonomik etkinlik demir-çelik sanayi ve kömür işletmesidir. Türkiye Taş Kömürü İşletmesinden çeşitli nedenlerle istenilen verim elde edilememektedir. Kömür işletmelerinin kapanması bölge ekonomisine zarar vereceğinden bu proje ile çeşitli önlemler alınarak tesisin varlığının sürdürülmesi planlanmıştır.

d. Konya Ovaları Projesi (KOP)

Konya Ovası Projesi (KOP) Aksaray, Karaman, Konya ve Niğde illerini kapsamaktadır. Proje alanının en önemli özelliği, 3 milyon hektar tarım arazisine sahip olmasıdır. Tarım bölgesi olarak da nitelendirilen bu bölgenin temel sorunları, bir yandan yeni su kaynakları bulmak ve var olanları tasarruflu bir şekilde kullanmak; öte yandan tarım dışı sektörleri de bölge içinde geliştirmektir (Keleş ve Mengi, 2017: 209).

ÖZET

✓ Dünyanın sahip olduğu yüzey şekilleri ve iklim koşulları onu bir bütün hâlinde algılamamızı zorlaştırır. Onun için yerkürenin üzerinde kendi içinde benzer çevresine göre farklı olan mekânların sınırlarını çizilerek bölge kavramını oluşturulmuştur. Bölge kendi arasında formal (şekilsel) ve işlevsel (fonksiyonel) olmak üzere ikiye ayrılır. Verilerin somut olarak elde edildiği bölgelere **şekilsel bölge** denir. İşlevsel bölgeler ise ekonomik ve kültürel açıdan yerel özellik gösteren, küresel anlamda diğer bölgelerle etkileşim hâlinde olan bölgelerdir. Ülkemizde işlevsel bölgeler bir merkez etrafında toplanmıştır. Bu merkezin bir odak noktası bulunur ve işlevsel bölgenin etkileri zaman içinde değişikliğe uğramaktadır.

✓ Kalkınma toplumsal yapının değişkenlerinin, siyasi otorite tarafından belli politikalarla etkilenerek geliştirilmesi çabası demektir. Bu nedenle kalkınma, ekonomik ve sosyal bilimlerde kullanılan bir terim olarak siyasi bir içeriğe sahiptir. Fırat ve Dicle Nehirleri üzerine inşa edilen barajlar ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde kalkınmayı hedefleyen GAP projesi bölgede ekonomik kalkınmayı hedeflenmiştir. Diyarbakır, Siirt, Batman, Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep illerini kapsamaktadır. GAP projesinden sonra bölgede kuru tarımdan sulu tarıma geçilmiştir.

✓ DAP; Doğu Anadolu bölgesinde yer alan 14 il (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ile bölgeyle homojenlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır. Doğu Anadolu bölgesi ana planı, Devlet Planlama Teşkilatının so-

rumluluğunda ve Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğünün denetim ve koordinasyonunda, Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Yüzüncü Yıl ve Kafkas Üniversitelerinin oluşturduğu "Ortak Girişim" tarafından hazırlanmıştır.

✓ DOKAP, Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan bu proje ile Karadeniz bölgesinde kalkınmayı amaçlamıştır. ZBK projesi ile bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından Türkiye Taşkömürü Kurumunun küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik Fabrikasının özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal sonuçları analiz etmek, özel sektörün yeni yatırım alanlarında faaliyet göstermesini amaçlamıştır.

KOP; Aksaray, Konya ve Niğde illerini kapsamaktadır. Tarım bölgesi olarak da nitelendirilen bu bölgenin temel sorunları, bir yandan yeni su kaynakları bulmak ve var olanları tasarruflu bir şekilde kullanmak; öte yandan tarım dışı sektörleri de bölge içinde geliştirmektir.

Yeşilirmak havzası gelişim projesi ile Yeşilirmak ve kollarının yer aldığı havzada akım rejiminin düzensizliğinden kaynaklanan taşkınlar, erozyon, su ve çevre kirliliği sorunlarının önemli boyutlara ulaşması üzerine, ekolojik dengeyi bozmadan en uygun ve ekonomik arazi kullanım planlamasının yapılabilmesi, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetiminin sağlanması amaçlanmıştır.

2. ÜNİTE

2. BÖLÜM ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıda verilenlerden hangisi işlevsel bölge sınıflandırmasında yer almaz?

- A) İşlevsel Yönetim Bölgeleri
- B) İşlevsel Hizmet Bölgeleri
- C) Beşerî Şekilsel Bölgeler
- D) İşlevsel İstatistik Bölgeleri

2. Aşağıda verilen kurumların hangisinin kısaltması yanlış verilmiştir?

- A) TİKA
- B) TÜİK
- C) DSE
- D) KGM

3. Doğu Anadolu bölgesinin kalkınması için planlanan ve hayata geçirilen proje aşağıdakilerden hangisidir?

- A) DAP
- B) DOKAP
- C) ZBK
- D) GAP

4. GAP'dan sonra Güneydoğu Anadolu bölgesinde görülen değişikliklerden hangisi tarımsal hayata ilgilidir?

- A) Bölgeye olan iç göçler artmıştır.
- B) Mercimek tarımının yerini pamuk tarımı almıştır.
- C) Yeni iş kolları açılmıştır.
- D) Kişi başına düşen millî gelir ve istihdam artmıştır.

5. Çorum, Amasya, Samsun illerinin içinde yer aldığı kalkınma projesinin adı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) DAP
- B) DOKAP
- C) Yeşilirmak Kalkınma Projesi
- D) GAP

6. Verilenlerden hangisi kalkınma planlarının amaçlarından birisi olamaz?

- A) Ülkede yapılacak olan ekonomik hamlelere yön vermek
- B) Üretimi arttırmak
- C) Tüketici sayısını dengelemek
- D) Yeni iş alanları bulmak

7. Güneydoğu Anadolu bölgesinde son yıllarda pamuk tarımının yaygın olarak yapılmasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Pamuk tarımına olan talebin artması
- B) GAP'tan sonra sulu tarıma geçilmesi,
- C) Pamuk tüketiminin bölgede yaygın olması
- D) Pamuk tarımının kolay yapılması

8. Türkiye Taş Kömürü işletmesinden çeşitli nedenlerle istenilen verim elde edilememektedir. Kömür İşletmelerinin kapanması bölge ekonomisine zarar vereceğinden bu proje ile çeşitli önlemler alınarak tesisin varlığının sürdürülmesi planlanmıştır.

Yukarıda bahsedilen kalkınma projesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) DAP
- B) DOKAP
- C) GAP
- D) ZBK

9. Tarım bölgesi olarak da nitelendirilen bu bölgenin temel sorunları, bir yandan yeni su kaynakları bulmak ve var olanları tasarruflu bir şekilde kullanmak; öte yandan tarım dışı sektörleri de bölge içinde geliştirmektir.

Yukarıda amaçları verilen proje aşağıdakilerden hangisidir?

- A) DAP
- B) DOKAP
- C) GAP
- D) KOP

10. Ülkemizdeki orman varlığını korumada, geliştirmede ve kontrol etmede etkili olan kurum aşağıdakilerden hangisidir?

- A) OGM
- B) TÜİK
- C) DSİ
- D) KGM

2.ÜNİTE

3. BÖLÜM

HİZMET SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ

NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

Bu bölümü tamamladıysanız;

- Hizmet sektörünün Türkiye ekonomisine olan etkisini,
- Ulaşımı etkileyen faktörleri,
- Ulaşım sistemlerinin yerleşmeye ve ekonomik faaliyetlere olan etkisini,
- Türkiye’de ulaşım sistemlerinin gelişimini öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Ticaret
- Ekonomik Sektörler
- Ulaşım
- Devlet Yolu

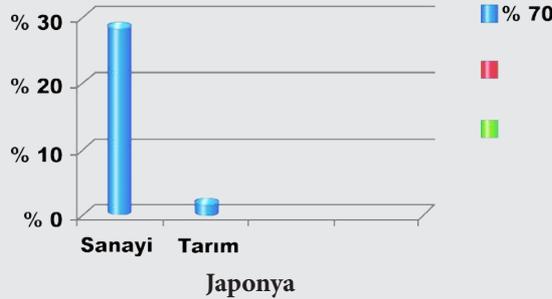
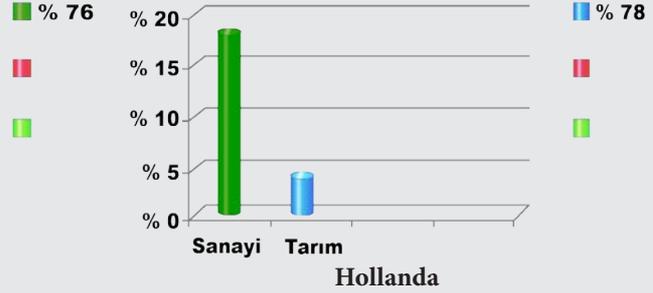
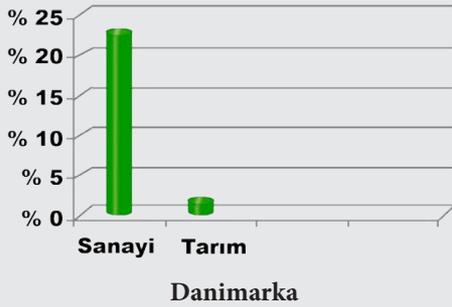

DÜŞÜNELİM

1. Yakın çevrenizde hizmet sektöründeki gelişmeler nelerdir? Bu gelişmelerin toplum hayatı üzerindeki olan etkilerini araştırınız.

3.1 HİZMET SEKTÖRÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİ

Dünya geneline baktığımızda ekonomiye yön veren ülkelerin kalkınma düzeyinin yüksek olduğu tarım, sanayi ve hizmet sektöründe modern yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Hizmet sektöründe kişi başına düşen gelir oranının tarım ve sanayi faaliyetlerinin önüne geçtiği ayrıca dikkati çekmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün yaptığı sınıflandırmaya göre hizmet sektörü 12 bölüme ayrılır:

1. Mesleki Hizmetler
2. Haberleşme
3. Dağıtım Hizmetleri
4. Eğitim Hizmetleri
5. Mali Hizmetler
6. Çevre Hizmetleri
7. Sağlıkla İlgili Sosyal Hizmet
8. Müteahhitlik ve İlgili Mühendislik Hizmetleri
9. Turizm ve Seyahat ile İlgili Hizmetler
10. Eğlence, Kültür ve Spor Hizmetleri
11. Ulaşım Hizmetleri
12. Diğer Hizmetler

Ülkemizde ulaşım sistemlerinin ortaya çıkması cumhuriyet tarihi ile başlamaktadır. Savaş sonrası yıllarda ekonomideki payın büyük bir kısmını tarım oluştururken iktisat kongrelerinde alınan kararlar doğrultusunda sanayi ve hizmet sektörü gelişmiştir. Hizmet sektörünün diğer sektörlerle göre ön planda olmasında bilim ve teknolojiye yeniliklerin yanında ihtiyaçların farklılaşması da belirleyicidir. Nüfusun genç ve kalabalık olması aynı zamanda ülkemizi büyük bir pazar hâline getirmektedir. Eğitimden sağlığa, inşaat sektöründen turizme kadar yüzlerce alanda faaliyet göstermektedir.

Cumhuriyetin ilanından günümüze gelinceye kadar tarım sektörünün millî gelir içindeki payı giderek azalmış ve hizmet sektörü öne çıkmıştır. Hizmet sektöründeki bu değişim %37'den %70 seviyesine yükselmiştir. Geniş bir istihdama sahip olan hizmet sektörü aynı zamanda kalkınma seviyesini de belirler. Ülkemizde iki kişiden biri hizmet sektöründe çalışır. Genel istihdam oranları içinde hizmet sektörünün payı %70'dir. Hizmet sektörü aynı zamanda sanayi sektörünün de gelişmesine yardımcı olmaktadır. Her geçen gün genişleyen pazar içinde en uzaktaki mesafelere kadar ürünlerin tanıtılmasında hizmet sektörünün payı yadsınamaz. Ayrıca eğitim alanındaki yenilikler de nitelikli insan sayısının artmasına ve kalkınma seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır.

a. Ulaşımın Ekonomiye Katkısı

Bir ülkenin iç ve dış ticaretinin gelişmesinde ulaşımın payı büyüktür. Ulaşım tek başına gelişen bir sektör değildir. Üretimin bir ayağı olan dağıtım ulaşım ile sağlanmaktadır. O yüzden ulaşım diğer sektörlerinde gelişmesiyle aynı anda ilerler. Ülkemizde ulaşımın gelişmesi ekonomik kalkınma hızını yükselteceği için bu konuda atılacak dengeli ve planlı politikaların oluşturulması zorunludur. Son zamanlarda hızlı tren sefer sayılarındaki artışlar aynı zamanda nüfusun bir yerden başka bir yere akmasını kolaylaştırmıştır.

Ulaşımın amaçlarından biri talebin karşılanmasında emniyet, hız ve verimlilik esastır.

Ülkemiz ekonomisinde yaklaşık %7'lik paya sahip olan ulaşım sektörünün ekonominin üzerindeki etkileri şu şekildedir:

- Günlük hayatımızın akışını sağlayan en önemli unsurdur.
- Üretim hizmetlerinin geliştirilmesini sağlar.
- Gelir dağılımının düzenlenmesine yardımcı olur.
- İstihdam alanını genişletir.

Ulaştırma sistemi her biri kendisine özgü özellikler taşıyan kara yolu, demir yolu,

deniz yolu, hava yolu ve boru hatları gibi alt sistemlerden (türlerden) meydana gelmektedir. Belirtilen alt sistemler özerk hizmet sunabildiği gibi biraya gelerek çok türlü taşımacılık hizmeti de sunabilmektedir. Türkiye’de hava yoluyla taşınan toplam yolcu sayısına 10 yıllık dönemler hâlinde baktığımızda periyodik bir artışın olduğunu görmekteyiz. 2009 yılında toplam yolcu sayısı 85 milyonu aşmış ve nihayet 2010 yılında ilk kez 100 milyon yolcuya ulaşmıştır. 2014 yılı sonunda taşınan yolcu sayısı 166 milyon olmuştur. Böylesine bir artışın en önemli nedeni politik anlamda bu konuda yapılan istikrarlı çalışmalar olmuştur. Sonuç itibari ile Türk Hava Yolları, gerek taşınan yolcu gerekse de güzergâh sayısında dünyanın en hızlı büyüyen hava yolu şirketlerinden birine dönüşmüştür.

Uluslararası ticaretin yaygınlaşması ile ekonomik rekabetin artması, ulusal ve uluslararası şirketlerin yaygınlaşmasına bağlı olarak insanların daha kısa sürede ve konforlu biçimde seyahat etmek istemesi gibi etkenler sayesinde ulaşım ve taşımacılık sektörüne olan ilgi artmıştır. Daha güvenli ve düşük maliyetle daha kısa sürede uzak mesafelere ticari malların ve insanların ulaşımının sağlanabilmesi, ulaşım ve taşıma sektörleri için hedeflerine ulaşmada anahtar kelimeler hâline gelmiştir. Ulaşım ve taşımada zamanın kıymetli olması sebebiyle sürekliliğin sağlanması kombine taşımacılığın önemi artmaktadır. Tüm ulaşım modları arasında uyum sağlanarak yük ve yolcu taşımacılığında ağırlık demir yolu, deniz yolu taşımacılığına verilmelidir. Kara yolu, deniz yolu, demir yolu ve hava yolu kombine taşımacılık geliştirilmelidir. Gerekli fiziki alt yapılar hazırlanmalıdır. Hemen her ülke için kara yolu, demir yolu, deniz yolu, hava yolu, su yolu ve boru hatlarının teknik ve ekonomik açıdan uyumlu ve etkin bir ulaştırma sisteminin geliştirilmesi gereklidir. Bu amaçla ulaşım ile ilgili merkezî bir veri tabanı oluşturulmalıdır. Tüm taşıma türlerinde yurt içi ve yurt dışına yönelik taşımalarla ilgili sağlıklı veri tabanının oluşturulması sektörün doğru tanımlanması açısından önemlidir.(Taşkın Deniz syf 151).

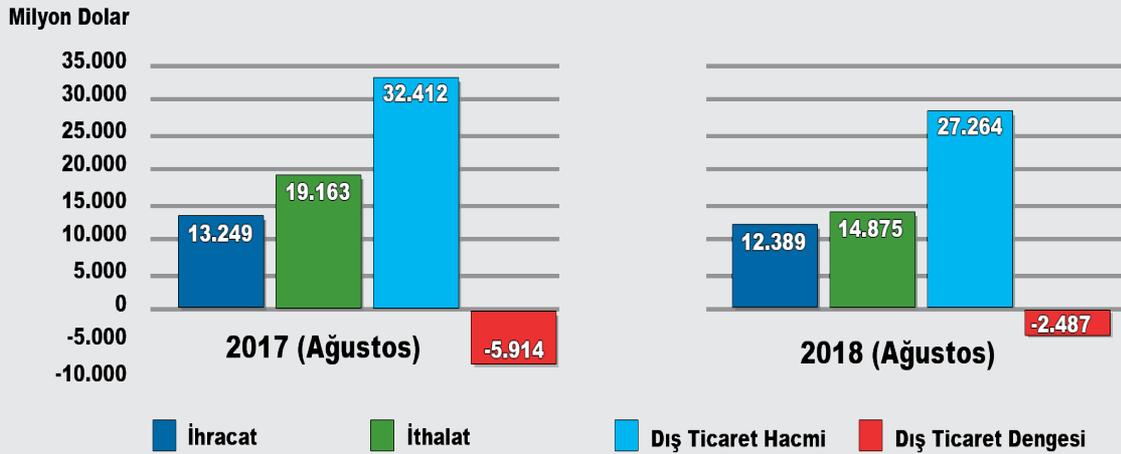
b. Ticaret Sektörünün Ekonomiye Katkısı

Ticaret, üreticiden tüketiciye kadar giden taşıma, depolama ve ambalajlama gibi sistemli yapının adıdır. Ticaretin temel amacı para kazanmaktır. Ticaret yapılaş biçimine göre iç ve dış ticaret olmak üzere ikiye ayrılır. İç ticaret daha çok ham maddeler ve mamul maddelerin satışıyla ilgilidir. Dış ticaret ise ithalat ve ihracat olarak iki şekilde olmaktadır. Ülkemizde bütçe içindeki ticaretin payı % 32’dir. Ülkemiz Dünya

Görsel 2.11 Demir yolu ile kargo taşımacılığı

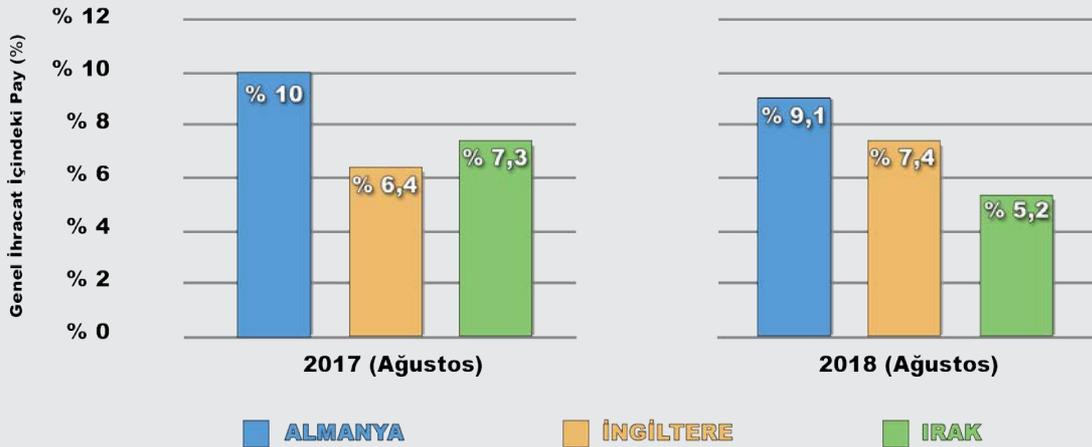
Bankası raporlarına göre 2016 yılında satın alma kapasitesi dünyanın 13. Avrupa'nın ise 5.büyük ekonomisine sahip ülkedir. Özellikle Gümrük Birliği Anlaşması'ndan sonra ülkemizin Avrupa ülkeleri olan ticari münasebetlerinde ciddi artış meydana gelmiştir.

Grafik 1 Aylara göre dış ticaret verileri

Son 12 aylık dönemde,

- İhracat bir önceki yıla göre %6,5 oranında artış ile 162 milyar 417 milyon dolar, ithalat ise %12,1 oranındaki artış ile 242 milyar 725 milyon dolar olmuştur.
- Dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre %9,8 oranında artarak 405 milyar 143 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise %66,9 olmuştur.

Grafik 2 Dünya ihracatında ilk üç ülkenin ticaret oranları

c. Turizm Sektörünün Ekonomiye Katkısı

Turizm sektörü, geçmişten günümüze hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından yoğun ilgi gösteren bir sektör olma özelliğini hâlâ korumaktadır. Bunun en önemli nedeni dünya genelinde diğer sektörlerle göre hızlı gelişme göstermesidir. Bu durum, turizm sektörünün ülke ekonomisine katkısını ön plana çıkarmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün 2020 yılında turizm gelirinun 2 trilyon dolar olacağına ilişkin tahmini ile her ülkenin kendi turizm arz potansiyeli nispetinde bu pastadan pay alma veya aldıkları payı büyütme mücadelesine girişmelerine neden olmuştur. Turizm sektörü ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre ulaşmak istenilen hedef farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler turizm sektörünün gelir etkisinden yararlanmaya çalışırken, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler ise bu sektörü yeni iş sahası olarak görmektedir çünkü gelişmekte olan ülkeler dışarıya mal alabilmek için ihtiyaçları olan döviz turizm yoluyla elde etmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte turizm işsizlik sorununun çözüm noktasında önemli bir etkiye sahiptir. Bu gücünü ise yoğun hizmet üreten bir sektör olmasından almaktadır. Ülkemizin zengin turizm potansiyeline sahip olması özellikle işsizlik sorunun çözümünde önemli katkı sağlamaktadır. Turizm sektörünün yapısal özellikleri, yeni iş alanları açma hususunda onu diğer sektörlerden ayırmaktadır. Turizm sektöründe kullanılan çeşitli makineler ve bilgisayar sistemleri dışında diğer teknolojik yeniliklerin kullanımı oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla bu sınırlılık, teknolojik ilerlemelerin turizm açısından etkisini ciddi şekilde azaltmaktadır. Turistik yerlerde daimi olarak yaşayan halkın artan refah düzeyi göz önüne alındığında bu sektörün ülkemize sağladığı en önemli yararın istihdam olduğunu görmekteyiz. (Vizyoner Dergisi s.54-71)

Görsel 2.12 Bodrum Kalesi (Muğla)

3.2. ULAŞIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Ulaşım sistemlerinin gelişmesi üzerinde etkili olan faktörleri; doğal ve beşeri olmak üzere iki başlıkta incelemek mümkündür.

a. Doğal Faktörler

Doğal faktörler dediğimizde coğrafi konum, yer şekilleri ve iklim aklımıza gelmektedir. Bu faktörlerden ilki coğrafi konumu açıklarsak; Türkiye, Avrupa ve Asya'nın birbirlerine en çok yaklaştığı noktada bulunur. Anadolu olarak adlandırdığımız bu coğrafya geçmişten günümüze gelinceye kadar önemli ulaşım ağları üzerinde yer almaktadır. Eskiden İpek Yolu'nun uğrak noktası iken günümüzde Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya ve Avrupa arasındaki transit taşımacılığın geçiş noktasıdır. Bu konumu onun küresel ve bölgesel ölçekteki öneminin giderek artmasına neden olmuştur.

Doğal faktörlerden ikincisi **yer şekilleridir**. Yükseklik ve dağların uzanış doğrultusu ulaşım sektörünü yakından ilgilendirir. Ülkemizde dağların genel olarak uzanış yönü doğu-batı doğrultusundadır. Bu durum kıyı ile iç kesimler arasındaki bağlantıyı zorlaştırdığı gibi mevcut ulaşım yollarının da doğu-batı doğrultuda olmasını

zorunlu kılmıştır.

Özellikle Karadeniz ve Akdeniz bölgelerindeki bu uzanış kara yolu ve demir yolu yapım maliyetlerini arttırmaktadır. Dağların uzanış doğrultusu ve yüksekliği Doğu Anadolu bölgesinin gelişmesinde olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Marmara ve Ege bölgelerinde yer şekillerinin sade olması ulaşımı kolaylaştırmış ve maliyetleri de düşürmüştür.

Yer şekillerinin yapısal özelliği hava ve deniz yolu ulaşımını da etkiler. Kıyıda girinti ve çıkıntının fazla olması doğal liman sayısını arttırdığı gibi dağların kıyıya dik uzandığı bu alanlarda hinterland sahası da geniş olmaktadır. İstanbul, İzmir ve Mersin Limanlarının gelişmiş olması geniş hinterland ağı ile yakından ilgilidir. Hava yolu ulaşımında ise uçakların kalkış ve iniş yapacakları alanın düz olması önemlidir. Yer şekillerinin engebeli olması pist yapılacak düz alan kısıtlılığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum hava alanı yapımını zorlaştırır.

Doğal faktörler içinde yer alan iklim, ulaşımı etkileyen en önemli unsurlardan birisidir. Ülkemiz her ne kadar ılıman kuşakta yer alsada da yer şekillerinin çeşitliliği ve ortalama yükseltisi iklim koşullarının sert geçmesine zemin hazırlamaktadır. Kış aylarında kıydan uzak iç kesimlerde ve doğuda uzun süren kar yağışları ana yolların kapanmasına neden olduğu gibi buzlanma riskini de arttırmaktadır.

Görsel 2.13 Demir yolu tünel geçisi

Sadece kar yağışları değil ilkbahar ve kış aylarında oluşan yoğun sisler de ulaşımda aksamalara neden olmaktadır. Sis, kara yolundaki araçların takip mesafesini daralttığı için trafik akışını bozmakta hatta gemi ve uçak seferlerinin zaman zaman iptal edilme nedeni olabilmektedir.

Fırtınaların etkili olduğu günlerde ortaya çıkan güçlü rüzgârlar denizde şiddetli dalgalanmalara ve gemi seferlerinin iptal edilmesine neden olmaktadır. Bunun yanında trafik işaretlerine ve haberleşme hatlarına zarar verdiği için diğer ulaşım sistemleri bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.

Görsel 2.14 Kış ayında kapanan yollar

b. Beşerî ve Ekonomik Faktörler

Ulaşımı etkileyen beşerî ve ekonomik faktörlerin başında sanayileşme, teknoloji düzeyi, sermaye, nitelikli insan gücü ve kalkınma düzeyi gelmektedir. Hangi ulaşım sistemi olursa olsun belli bir maliyet gerektirmektedir. Gelişmişlik düzeyi yüksek olan Avrupa ülkelerinde, Japonya ve Kuzey Amerika kıtasındaki ülkelerde ulaşım sistemlerinin son derece geliştiği gözlenmektedir. Bu ülkelerde doğal koşulların olumsuz etkisi teknoloji ve sermaye sayesinde ortadan kalkmaktadır. Tüneller, köprüler, viyadükler, liman ve hava alanlarının yapılması gelişmişlik seviyesinin göstergesidir. İsviçre Alp-leri'nin üzerinden geçen tren yolları bunun bir örneğidir. Bütün bunlara ilave olarak nüfus ve yerleşme durumu da ulaşımı etkiler. Toplu yerleşmeler daha çok düz alanlarda olduğu için ulaşım gelişmektedir. Bu duruma Bursa Ovası'nı ve buradaki yerleşme alanlarını örnek olarak verebiliriz.

3.3. ULAŞIM SİSTEMLERİNİN EKONOMİK FAALİYETLERE VE YERLEŞMEYE ETKİSİ

a. Ekonomiye Etkisi

Ülkemizde yapılan ekonomik faaliyetler ile ulaşım sistemleri arasında güçlü bir bağ vardır. Ulaşım sistemlerinin geliştiği bölgeler aynı zamanda ekonomik faaliyetlerinin de geliştiği yerlerdir. Ticari ürünlerin üretim alanları ile pazar alanı arasındaki bağlantıyı, ulaşım sağlamaktadır. Üretilen ürünlerin kısa sürede ve az masrafla pazara ulaşması ekonomiyi canlı tutacağı gibi ticari sirkülasyonu da sağlamaktadır.

Türkiye'de ulaşım sistemleri nüfus ve yerleşmeye bağlı olarak gelişir. Yolcu taşıma kapasitesinin çok olduğu büyük şehirlerde her türlü ulaşım sistemi mevcuttur. Örneğin İstanbul, ülkemizdeki ulaşım ağının en çok geliştiği ildir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi kalabalık nüfusa sahip olması, ikincisi geliştiği önemli transit taşıma ağının üzerinde olmasıdır.

Ulaşım sistemleri üzerine etkili olan diğer unsur ise madenlerin çıkarılması ve işlenmesidir. Bazı durumda madenin çıkarıldığı yer ile işletildiği yer aynı olmayabilir. Ulaşımın gelişmiş olması madenlerin işlenmesinde ve pazarlanmasında büyük kolaylık sağlamaktadır.

Turizm sektörü de ulaşımdan etkilenen diğer bir faaliyettir. Doğal ve tarihî güzelliklerin görülmesi ve tanıtılmasında yolların yapılması önemlidir.

Tarım ve hayvancılık sektöründe ulaşım sistemleri olmazsa olmazdır. Örneğin Akdeniz bölgesindeki seralarda üretilen sebze ve meyvelerin bozulmadan kısa sürede pazar alanına ulaşması gelişmiş ulaşım sistemleri ile yakından ilgilidir.

b. Ulaşımın Yerleşme Üzerine Etkisi

Ülkemizde ve dünyada ulaşım sistemlerinin gelişmesi şehircilik anlayışı ile ilgilidir. Şehirciliğin gelişmesi ulaşımı da geliştirir. Gelişmiş şehirlerimizin büyük bir kısmı önemli kavşak noktasında bulunmaktadır. Bu anlamda Afyon ilimizi örnek olarak verebiliriz. Ege bölgesiyle iç bölgeler arasındaki bağlantıyı sağlayan ilimiz önemli transit ağlarının geçiş noktasındadır. Bir başka örnek Bolu'dur. Bolu İç Anadolu, Batı Karadeniz ve Marmara'yı birbirine bağlayan önemli bir noktada bulunur. Bu durum Bolu'nun nüfusunun artmasına ve idari olarak il hâline gelmesine katkı sağlamıştır.

Görsel 2.15 İstanbul kara yolu ulaşım sistemi

Görsel 2.16 Zigana Geçiti - Gümüşhane

Ulaşımı etkileyen faktörler arasında dağların uzanış doğrultusu birinci dereceden etkilemektedir. Özellikle kuzeyde ve güneyde dağların kıyıya paralel uzanması ulaşımın geçit noktaları ile sağlanmasına neden olmaktadır. Kop, Zigana, Ilgaz, Sertavul, Çubuk, Belen, Gülek Geçitleri kıyı ile iç kesimler arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Ülkemizdeki ulaşım sistemleri üzerinde motorlu araç sayısının giderek artması da etkili olmaktadır. Taşıt sayısındaki artışlar kara yollarının genişletilmesinde ve yeni yolların yapılmasında önemli rol oynamıştır.

b. Türkiye' de Demir Yolu Ulaşımı

19.yy.daki sanayileşme ve ticari faaliyetlerin artması demir yolunun önemini ortaya çıkarmıştır. Ülkemizin demir yolu tarihçesine göz attığımızda ilk demir yolunun 1856 yılında İzmir-Aydın arasında olduğunu görmekteyiz. Osmanlı zamanında 8619 km olan demir yolu hattının 4136 km'lik kısmı yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Anadolu toprakları içinde kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen ilk demir yolu 1923-1933 yılları arasında yapılmış ve toplam 1800 km uzunluğa sahiptir. İzmir İktisad Kongresi'nden sonra planlanan Birinci ve İkinci Kalkınma Planları ile demir-çelik, kömür ve makine gibi ağır sanayi kollarına önem verilmesi demir yolu güzergâhlarını da etkilemiştir.

Hizmet Sektörünün Ekonomideki Yeri

Cumhuriyet öncesinde demir yolları hattının %70'i Ankara-Konya hattının batısını takip ederken cumhuriyetin ilanından sonra doğuya doğru kaymıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında demir yollarını yabancı şirketler 4000 km uzunluğunda yapmışlardır. Cumhuriyet'in ilanından otuz yıl sonrasına kadar 4000 km daha yapılmıştır. Demir yollarının diğer ulaşım sistemlerine göre daha güvenli ve konforlu olması son yıllarda giderek önemini arttırmıştır. Ülkemizdeki demir yollarının uzanışı doğu-batı doğrultuludur. Akdeniz kıyı kesiminde Mersin ve İskenderun; Karadeniz'de Samsun ve Zonguldak; İç Anadolu üzerinden diğer bölgeler bağlantı sağlanmaktadır. Son yıllarda Ankara, Eskişehir, Konya, İstanbul ve yapımı devam eden Sivas hızlı tren hatları ile demir yolu önem kazanmıştır.

Ülkemizde demir yolu ulaşımının diğer ulaşım sistemlerinin geri kalmasında ekonomik koşullar da etkilidir. Yer şekilleri bozuk olduğu hâlde demir yolu ulaşım sistemlerinin geliştiği dünya ülkeleri de mevcuttur. Bu anlamda Japonya ve İsviçre'yi örnek olarak verebiliriz. İsviçre' de demir yolu uzunluğu yaklaşık 9000 km' dir ayrıca Alp Dağları'nın eteklerinden geçen hattın kalitesi yüksektir.

Yurdumuzda bazı madenlerin ve tarım ürünlerinin taşınmasında demir yoluyla olmaktadır. Bütün bunlara ek olarak demir yolu ağı büyük şehirlerdeki metro hizmetleri ile dikkati çekmektedir. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerde trafik yoğunluğunun çözümüne katkı sunmaktadır. Marmaray Projesi ile İstanbul'da boğazın öbür tarafına geçiş süresi 3dk.ya inmiştir.

c. Türkiye'de Deniz Yolu Ulaşımı

Yurdumuz üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımadadır. Aynı zamanda üç kıtanın buluştuğu bir noktada yer almaktadır. Denizciliğin gelişmesi bu stratejik konumu

Görsel 2.17 Mersin Limanı

daha etkin bir hâle getirmiştir. Limanlar bir ülkedeki kara yolu ve demir yolu ağının dünyaya açılan kapılarıdır. Limanlardan aktarılan ticari mallar, kara ve demir yolları ile iç bölgelere dağılır.

İstanbul da düzenli deniz seferlerinin başlaması 1843 yılına rastlamaktadır. 1851 yılında Haydarpaşa' dan Galata'ya kadar yapılan deniz seferleri ile ilk kez yolcu taşıma seferleri başlamıştır. 1 Temmuz 1926 tarihli Kabatoj Kanunu ile kıyılarımızda ve iç sularımızda yapılacak olan tüm faaliyetlerin hakları Türk gemilerine ve vatandaşlarına verilmiştir.

Deniz yolları GenelMüdürlüğü Denizbankın kurulması ile denizcilikte ilerleme kaydedilmiştir. 1934 yılında kurulan Deniz Yolları İşletmesi 1944 yılında Devlet Deniz Yolları ve Liman İşletmeleri Umum Müdürlüğüne verilmiştir.

Stratejik açıdan önemli iki adet su yoluna sahip olması ve uygun limanları ile deniz ticareti de önemli bir hâle gelmiştir. Limanların gelişmesi, hinterlandı yani kıyı ile kıyı gerisindeki ulaşımın nasıl sağlandığı ile alâkalıdır. Bu anlamda ülkemizin en gelişmiş limanları İstanbul, İzmit, İzmir, Mersin ve Samsun limanlarıdır.

Deniz yolu ulaşımı diğer ulaşım türleri içinde en ucuz olanıdır. Ticaretin %65'ini deniz yolu ile sağlayan Türkiye, ithalat ve ihracatta hinterlandı geniş limanlarını kullanmaktadır. Kuru yük taşımacılığının yanında maden cevherleri, tahıl ürünleri, orman ve sanayi ürünleri gibi yükler deniz yolu ile taşınmaktadır. Örneğin İstanbul Limanı ülkemizin en gelişmiş limanıdır. Özellikle ithal edilen ürünler bu limandan ülkeye girer ve iç bölgelere dağılır. Bölgedeki diğer önemli liman ise İzmit Limanı'dır. Petrol arıtma tesisi bulunan İzmit'te yük taşımacılığı önemli bir yer tutmaktadır. Yalova ve Tekirdağ ise bölgedeki diğer önemli limanlar arasında yer almaktadır. Son yıllarda bazı limanların serbest ticaret bölgesi hâline gelmesi bu limanların önemini arttırmıştır. İzmir ve Mersin Limanlarını bu duruma örnek olarak verebiliriz. Akdeniz bölgesindeki Antalya ve Mersin Limanları hem üretim hem turizm limanı olma özelliği taşımaktadır. İskenderun ve Zonguldak Limanları daha çok ham madde taşımacılığında kullanılmaktadır.

RO-RO yani araç taşımacılığı olarak bilinen taşımacılık ilk olarak Haydarpaşa-Trieste (İtalya) arasında başlamış daha sonra bu hatlara Mersin-Trieste hattı eklenmiştir ancak 2012 yılı itibari ile bu hatlarda araç ve yolcu taşıma işi bitmiştir. İstanbul'daki Marmaray sisteminden de burada bahsetmek gerekir. Şehir içi ulaşım ve trafik sorununu kısmen de olsa rahatlatan bu sistem karşından karşıya geçişleri

kolaylaştırmış ve zamandan tasarruf sağlamıştır. 2004 yılında temelleri atılan bu proje 2014 yılında hayata geçmiştir. 76 km uzunluğa sahip bu raylı sistemin 19 km denizin altından geçmektedir. Bu hattaki trenlerin hızı yaklaşık saatte 100 km'dir ayrıca bir seferde 750 kişi taşıma kapasitesine sahiptir.

ç. Hava Yolu Ulaşımı

Ülkemiz diğer ulaşım sistemlerinde olduğu gibi hava yolu taşımacılığında da stratejik bir öneme sahiptir.

Son yıllarda önemi iyice artan hava yolu ulaşımı ilk zamanlarda askerî amaçlı kullanılırken bugün kargo ve yolcu taşımacılığı ile öne çıkmaktadır. Sivil havacılığın gelişmesiyle yolcu ve kargo taşıma da bir adım daha öne gidilmiştir. Hava yolu ulaşımımızın büyük bir kısmı THY (Türk Hava Yolları) tarafından gerçekleştirilmektedir. Birçok ilde hava limanının bulunması yurt içinde yapılan taşımacılıkta hava yollarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. İstanbul Hava Limanı ülkemizin en büyük hava limanıdır. Bunu Sabiha Gökçen, Esenboğa (Ankara) ve Adnan Menderes Hava Limanları takip etmektedir. İstanbul limanlarındaki yoğunluk üçüncü hava limanı projesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

d. Boru Hatları

Türkiye'nin üretici ve tüketici ülkeler arasındaki stratejik konumu, Hazar ve Orta Doğu kaynaklarının dünya pazarlarına taşınması için güvenilir ve sürdürülebilir bir güzergâh olma imkânı sunmaktadır. Bu kapsamda on yılı aşkın bir süredir Türkiye, önemli adımlar atmış ve büyük ölçekli projelere gereken desteği vermiştir.

Türkiye, enerji ticaret merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerlemekte, ortak fayda sağlayacak, kazan-kazan ilişkisine dayalı her bir girişime katkı sağlamaktadır. Özellikle son dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin çok yönlü enerji politikaları ile sadece kendisinin değil aynı zamanda içinde yer aldığı bölgenin de enerji güvenliğine katkı sağlayan büyük adımlar attığını bir kez daha göstermiştir. 2000'li yıllardan itibaren Türkiye, küresel ölçekte yakından takip edilen projelere yaptığı katkılar ve geliştirdiği çok yönlü enerji politikaları ile bölgede güçlü bir aktör hâline gelmiştir. Petrol ve doğal gaz, dünyanın bu bölgesinde kuralları değiştiren ve değiştirmeye devam edecek olan bir role sahiptir. Bu bağlamda Türkiye, kendisinin ve bölgesinin enerji güvenliğini arttırmaya yönelik çok yönlü enerji diplomasisini sürdürmeye devam etmektedir.

Türkiye, çevresindeki hidrokarbon kaynaklarının istikrarlı ve güvenilir bir şekilde Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması amacıyla ortaya çıkan projelere gereken desteği vermektedir.

Görsel 2.18 Marmaray - İstanbul

Türkiye'nin bugüne kadar hayata geçirdiği ve gündeminde bulunan bazı projeler şunlardır:

- **Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı:** 1976 yılında Irak'ın Kerkük petrol havzasında üretilen petrolün Ceyhan (Yumurtalık) hattına taşınması için inşa edilmiştir. Ortalama uzunluğu 511 km'dir.

- **Bakü-Tiflis Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı:** Azerbaycan ve Hazar Bölgesi'ndeki petrolün Ceyhan (Yumurtalık) hattına taşınarak buradan dünya pazarına ulaşmasını sağlar. 2006 yılında aktif hâle gelen bu hat 1796 km uzunluğa sahiptir.

Dünya üzerinde petrol ve doğal gazın çok büyük bir bölümü Hazar bölgesi, Orta Doğu ve Rusya' da yer alır. Türkiye ise enerji kaynakları yönünden çok zengin olan bu coğrafyalara yakın olması ile jeostratejik bir önem kazanmaktadır. Petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu Asya ve Orta Doğu ile bu kaynaklar için çok büyük bir pazar olan Avrupa kıtası arasında köprü görevi gören Türkiye, doğu ile batı arasında bir enerji koridoru olma yolundadır. Türkiye, küresel ölçekte enerji akışının sağlanabilmesi için birçok nakil hattı projesi ile kendi enerji güvenliğini sağlamaya yönelik önemli adımlar atmaktadır.

e. Türkiye'deki Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri

- **Rusya -Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı):**Türkiye Bulgaristan arasında olan bu hat Hamitabat, Ambarlı, İstanbul, İzmit, Bursa ve Eskişehir güzergâhını takip etmektedir.

- **Mavi Akım Gaz Boru Hattı:** 1997' de BOTAŞ ve Gazexport arasında imzalanan ve 25 yıl süreli doğal gaz anlaşmasına göre Rusya'dan Türkiye'ye ulaşan hattır.

- **Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı (İran) – (Türkiye):** İran doğal gazının Türkiye'ye taşınması planlanmıştır. 1.491 km uzunluğa sahip bu hat Doğubeyazıt'tan başlayarak Kayseri üzerinden Ankara'ya ulaşır.

- **Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı:** Hazar Denizi havzasındaki Şah Deniz sahasında bulunan petrolü Türkiye'ye taşıyan, 690 km'lik uzunluğa sahip olan bir hattır.

- **Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonneksiyonu:** Türkiye-Yunanistan arasındaki doğal gaz hatlarının bağlanmasına ilişkin anlaşma 2003 yılında imzalanmıştır. Böylece 2007 yılında Türkiye-Yunanistan arasında gaz akışı başlamış oldu.

- **Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi:**Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP), Türkiye'nin Gürcistan sınırından başlar Şah Deniz sahasında üretilen 16 milyar metreküp doğal gazı taşıyacaktır. 2018'de inşasına başlanan projeyi 2020 yılında tamamlanması düşünülmektedir.

Azerbaycan'da üretilen gazın ülkemize ve ülkemiz üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlayacak olan, toplam yatırım maliyeti 45 milyar dolara ulaşan, Şah Deniz

ÖZET

✓ Ulaşım sektörü, sanayi ve hizmet sektörünün geliştiği ülkelerde modern teknoloji ile birleşmektedir. Ülkemizde ulaşım sistemlerinin ortaya çıkması cumhuriyet tarihi ile başlamaktadır. Savaş sonrası yıllarda ekonomideki payın büyük bir kısmını tarım sektörü oluştururken iktisat kongrelerinde alınan kararlar doğrultusunda sanayi ve hizmet sektörü de gelişmiştir. Cumhuriyetin ilanından günümüze gelinceye kadar tarım sektörünün millî gelir içindeki payı giderek azalmış ve hizmet sektörü öne çıkmıştır.

✓ Ulaşımın geliştiği ülkelerde ekonomik kalkınma hızı da yüksektir. Sanayinin gelişmesi ile beraber üretilen ürünlerin pazara ulaşmasında ulaşım etkilidir. Ülke içinde ve ülke dışında ulaşımın gelişmesi ticareti geliştireceği için kişi başına düşen millî gelir payı yüksektir.

✓ Ticaret, üreticiden tüketiciye kadar giden taşıma, depolama ve ambalajlama gibi sistemli yapının adıdır. Ticaretin temel amacı para kazanmaktır. Ticaret yapılış biçimine göre iç ve dış ticaret olmak üzere ikiye ayrılır. İç ticaret daha çok ham maddeler ve mamul maddelerin satışıyla ilgilidir. Dış ticaret ise ülkeler arası yapılan ticarettir.

✓ Turizm sektörü geçmişten günümüze hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından yoğun şekilde ilgi gösterilen bir sektör olma özelliğini hâlâ korumaktadır. Bunun en önemli nedeni ise dünya genelinde en hızlı gelişen sektörlerden biri olmasıdır. Bu durum, turizm sektörünün ülke ekonomisine katkısını ön plana çıkarmıştır. Dünya Turizm Örgütünün 2020 yılında dünya turizm gelirinin 2 trilyon dolar olacağına ilişkin tahmini her ülkenin kendi turizm arz potansiyeli nispetinde bu pastadan pay alma veya aldıkları payı büyütme mücadelesine girişmelerine neden olmuştur.

✓ Ulaşımı doğal ve beşerî faktörler etkilemektedir. Doğal faktörler dediğimizde coğrafi konum, yer şekilleri ve yükselti durumudur. Doğal koşulların uygun olduğu alanlarda ulaşım sektörü gelişirken doğal koşulların uygun olmadığı yerlerde ulaşım maliyetleri artar ve gelişim hızı yavaşlar. Ulaşımı etkileyen beşerî ve ekonomik faktörlerin başında sanayileşme, teknoloji düzeyi, sermaye, nitelikli insan gücü, kalkınma düzeyi gelmektedir. Hangi ulaşım sistemi olursa olsun belli bir maliyet gerektirmektedir. Gelişmişlik düzeyi yüksek olan Avrupa ülkelerinde, Japonya ve Kuzey Amerika kıtasındaki ülkelerde ulaşım sistemlerinin son derece geliştiği gözlenmektedir.

✓ Ülkemizde kara yolu ulaşımı cumhuriyetten sonra hız kazanmıştır. 1980 yılında otobanların yapılması ve günümüzde duble yol yapımı ile kara yolu ulaşımı ileri seviyeye gelmiştir. Karadeniz ve Akdeniz bölgesindeki dağların doğu-batı uzanışı kıyı ile

iç kesimler arasındaki bağlantının geçitlerle sağlamasını zorunlu kılmıştır.

✓ Ülkemizin demir yolu tarihçesine göz attığımızda ilk demir yolunun 1856 yılında İzmir-Aydın arasında olduğunu görmekteyiz. Osmanlı zamanında 8619 km olan demir yolu hattının 4136 km'lik kısmı yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Anadolu toprakları içinde kalmıştır. Son yıllarda hızlı trenlerin seferlerinde yaşanan gelişmeler ile demir yolu ulaşımı önem kazanmıştır. Demir yolu ulaşımı da doğal koşullardan etkilenir ancak dünyada doğal koşulların elverişsiz olduğu yerlerde bile teknolojiyi kullanarak bu ulaşım sistemi kendisini göstermeyi başarmıştır.

✓ Yurdumuz üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımadadır ve üç kıtanın bulunduğu bir noktada yer almaktadır. Denizciliğin gelişmesiyle bu stratejik konum daha etkin bir hâle gelmiştir. Limanlar bir ülkedeki kara yolu ve demir yolu ağının dünyaya açılan kapılarıdır. Limanlardan aktarılan ticari mallar, kara ve demir yolları ile iç bölgeler dağılır. Ülkemizin en gelişmiş limanları arasında İstanbul, İzmir, Mersin, Samsun ve İskenderun gelmektedir.

✓ Ülkemiz diğer ulaşım sistemlerinde olduğu gibi hava yolu taşımacılığında da stratejik bir öneme sahiptir. Son yıllarda önemi iyice artan hava yolu ulaşımı ilk zamanlarda askerî amaçlı kullanılırken bugün kargo taşımacılığı ve yolcu taşımacılığı ile öne çıkmaktadır. Sivil havacılığın gelişmesiyle yolcu ve kargo taşımada bir adım daha öne gidilmiştir. Hava yolu ulaşımımızın büyük bir kısmı THY (Türk Hava Yolları) tarafından gerçekleştirilmektedir.

✓ Türkiye'nin üretici ve tüketici ülkeler arasındaki stratejik konumu, Hazar ve Orta Doğu kaynaklarının dünya pazarlarına taşınması için güvenilir ve sürdürülebilir bir güzergâh olma imkânı sunmaktadır. Bu kapsamda on yılı aşkın bir süredir Türkiye, önemli adımlar atmış ve büyük ölçekli projelere gereken desteği vermiştir.

Bugüne kadar hayata geçirdiği ve gündeminde bulunan projeler şunlardır:

- Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı
- Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı
- Rusya -Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı)
- Mavi Akım Gaz Boru Hattı
- Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı (İran - Türkiye)
- Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı
- Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonneksiyonu
- Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

2. ÜNİTE

3. BÖLÜM ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. I. Kaçkar Dağları

II. Adapazarı Ovası

III. Haymana Platosu

Yukarıda verilen yer şekillerinin hangisinde ulaşım maliyeti diğerlerine göre daha masraflı olmaktadır?

A) Yalnız I

B) Yalnız II

C) Yalnız III

D) I ve III

2. **Aşağıda verilenlerden hangisi ulaşımı etkileyen doğal faktörler arasında yer almaz?**

A) Coğrafi konum

B) Stratejik konum

C) Yeryüzü şekilleri

D) İklim koşulları

3. Bir limanın gelişmesi için kıyı ile iç kesimler arasındaki bağlantının kolay sağlanması limanın gelişimi açısından önemlidir.

Aşağıda verilen limanlarımızdan hangisinde ulaşım kolay sağlanmaz?

A) İzmir

B) İstanbul

C) Trabzon

D) Samsun

4. Türkiye'de 1950 yılından sonra kara yolu ulaşımının hızla gelişerek demir yolu ulaşımının geri plana bırakılmasına aşağıdakilerden hangisi etkili olmaktadır?

A) Otomotiv sanayisinin gelişmesi,

B) Kalkınma hızının artması,

C) Demir yollarına önemli yatırımların yapılmaması,

D) Bütçeden ayrılan payın azalması,

5. Aşağıdaki ülkelerden hangisinde doğal koşullar elverişli olmadığı hâlde ulaşım sistemleri yeterli düzeydedir?
- A) İsviçre
B) Türkiye
C) İran
D) Türkmenistan
6. İstanbul'a açılan üçüncü hava limanı projesinde hedeflenen amaç aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Hava yolu ulaşımında çığır açmak,
B) İstanbul'u dünya ticaret merkezi hâline getirmek,
C) Marmara bölgesinde talebi arttırmak,
D) Avrupa'dan daha çok turist gelmesini sağlamak,
7. Aşağıdaki boru hatlarından hangisi Rus doğal gazını ülkemize getirmek için açılmıştır?
- A) Bakü Tiflis boru hattı
B) Mavi Akım
C) Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enternetsiyonu
D) İran-Türkiye doğal gaz hattı
8. Aşağıda verilen iş kollarından hangisi hizmet sektörü içinde yer almaktadır?
- A) Tornacı
B) Çiftçi
C) Öğretmen
D) Balıkçı
9. Turizm faaliyetlerinin gelişmesi ve ülke ekonomisine katkı sağlaması için ulaşımın da gelişmesi gerekmektedir. Aşağıda verilen turizm şehirlerinin hangisinin gelişmesinde ulaşım etkili olmuştur?
- A) Bartın
B) Kırıkkale
C) Kayseri
D) İstanbul
10. Aşağıdaki ulaşım sistemlerinden hangisi zamandan tasarruf yönünden diğerlerine göre daha avantajlıdır?
- A) Kara yolu
B) Demir yolu
C) Hava yolu
D) Deniz yolu

2. ÜNİTE

4. BÖLÜM

KÜRESEL TİCARET

NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

Bu bölümü tamamladığınızda;

- Dünya ticaretini ve ticaret bölgelerini,
- Türkiye'deki ticaret merkezlerini ve ticari ürünleri,
- Anadolu'nun ekonomik güç simgesi olan tarihî ticaret yollarını,
- Türkiye'nin dış ticaretini ve dünya pazarındaki yerini öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- E-Ticaret
- Küreselleşme
- Siber Güvenlik
- Dış Alım
- Dış Satım

DÜŞÜNELİM

1. Yaşadığımız çevredeki ticari faaliyetler nelerdir?
2. Bir bölgede ticaretin gelişmesi hangi nedenlere bağlıdır?

4.1. DÜNYA TİCARETİ VE ÖNEMLİ TİCARET BÖLGELERİ

Geçmişten günümüze gelinceye kadar insanların yaptığı ekonomik faaliyetlerin pazar alanında tüketici ile buluşmasına **ticaret** denir. Ticarete esas olan kişi ya da toplumların kazanç elde etmek için ürettikleri ürünleri satmasıdır.

4.1.1 Ticaretin Gelişimi

İnsanlar geçmişte ticaret yaparken takas usulünü kullanırlardı. Ürettikleri ürünleri başka bir ürünle değiş tokuş ederek ticaretin en ilkel hâlini başlatmış oldular. Artan dünya nüfusu ile ihtiyaçlar çeşitlenmiş pazardaki ürün sayısı çoğalmıştır. Paranın icat edilmesiyle ticaretteki değiş tokuş usulü de ortadan kalkmıştır.

Dünya ticaretindeki en köklü değişimler sanayi inkılabı ile başlayan dönemdir. Buhar gücü ile çalışan makinelerin icadı seri üretimi hızlandırmıştır. Ticaretin gelişmesi ulaşım sistemlerinin de gelişmesiyle yakından ilişkilidir. Üretilen ürünlerin pazara ulaşması ancak güçlü bir ulaşım ağı ile mümkündür.

Günümüzde ticaretin sanal ortamlarda sağlıklı yapılması için Genel Ağ bağlantılarının yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Geçmiş zamanlarda üretilen ürünlerin pazara ulaşması kara yolu, demir yolu ve deniz yolu ile sağlanmaktaydı. Bugün hâlâ kullanılan bu ticaret yollarındaki trafik, sanal ticaretin artması ile iyice yoğunlaşmıştır.

Ticaret için olmazsa olmaz kurallardan birisi de arz ve talep dengesidir. Bir ürünün pazar değerinin artması ya da azalması arz talep ilişkisine bağlıdır. Talebin oluşması için de tüketiciye tanıtım yapılması gerekmektedir. Reklam giderleri her ne kadar firmalar için masraf gibi görünse de iyi bir reklamın firmaya sağlayacağı kazanç tartışılmazdır.

Görsel 2.20 Sanayi Devri

Dünyada küresel ticaretin büyük bir kısmı Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Orta Doğu, Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yoğunlaşmıştır.

Aşağıdakilerden hangisinin bu yoğunluğunun nedeni olduğu savunulamaz?

- a) Yatırım ve üretim fazla olması
- b) Büyük pazarların buralardan toplanması
- c) Yer altı ve yer üstü kaynakların zengin olması
- d) Ulaşım olanaklarının çeşitli olması
- e) Nüfus artış hızının yüksek olması

2009 ÖSS

(cevap:E)

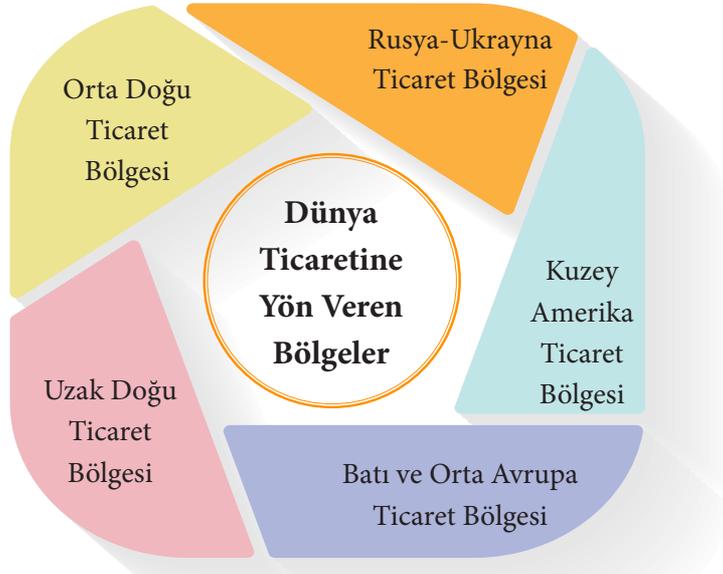
4.1.2 Dünya Ticaret Merkezleri ve Ağlarının Ekonomideki Yeri

Global dünyada ticaret, ülkeler arası iletişim ile geniş bir yelpazede kendisine pazar alanı bulmaktadır. Küreselleşme olarak tanımlayabileceğimiz bu durum mal ve hizmetlerin sınır dışına aktarılmasıdır. Teknoloji dünyasının her geçen gün hızlı bir şekilde kendisini yenilemesi uzakları yakın ederek dünyayı kocaman bir köy hâline getirmiştir.

Bilginin kısa sürede dünyanın her yerine yayılıyor olması tüketici ile üretici arasındaki iletişim kolaylaşmış böylece ticaretin sınırları genişlemiştir. Bu durum kültürel aktarımların da hızlanmasına neden olmuştur. Toplumsal farklılıklar hızlı yayılmakta ve kültürel bir kaynaşma meydana gelmektedir.

Ekonomik açıdan bakıldığında küreselleşme paranın ülkeler arasındaki dolaşımı demektir. Küreselleşme ile ticaretin gelişmesi hem iç pazarı hem dış pazarı hareketlendirmektedir. Küreselleşme ürün çeşitliliğini arttırdığı gibi rekabet ortamının hızlanmasını kalitenin yükselmesini sağlamaktadır. Zamanında teslim etme ve ödeme kolaylıkları ticareti üst düzeye taşımaktadır.

4.1.3 Dünya Ticaretine Yön Veren Uluslararası Bölgeler ve Kuruluşlar

Dünya ticaretinde beş önemli merkez vardır ve bu merkezlerin hepsi Kuzey yarımkürede yer almaktadır. Ticaretin kıtalar arası dolaşımı, üretilen ürünlerin başka pazarlarda alıcı ile buluşma esasına dayanır. Geçmişte dış ticarete en fazla muz, kahve, petrol, makine sanayi ve tekstil gibi ürünler alırken bugün en yüksek pay hizmet sektörüne aittir. Tıbbi hizmetler, iletişim teknolojileri, filmler ve eğlence sektörü dış ticarete önemli bir paya sahiptir.

Ticaret bölgelerini oluşturan sahalar aynı zamanda güçlü devletlerin bulunduğu

yerlerdir. Dünya ticaretinin büyük bir kısmı Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Gıda, tarım, enerji, otomotiv, maden ürünleri ve çeşitli hizmetleri üreten bu bölgeler, küreselleşme ile hızlı bir şekilde ürünleri pazar alanına ulaştırarak tüketiciye sunmaktadır.

a. Uzak Doğu Ticaret Bölgesi

Uzak Doğu ticaret bölgesi içinde, ekonomik anlamda gelişen ülkelerin başında Japonya gelmektedir. Japonya'nın dışında Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Güney Kore, gelişen diğer merkezlerdir. Üretim denilince ilk akla gelen ülke Çin'dir. Son kırk yıl içinde hızlı büyüme kaydeden Çin'de, ucuz iş gücü sayesinde ekonomik büyümeyi sağlamıştır. Dünyaca ünlü birçok şirket bu ülkede fabrika açmıştır.

Dünya ticaretinin küreselleşmesi bazı ekonomik birliklerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Avrupa Birliği (AB), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve Güney Ortak Pazarı (MERCOUR) bunlar arasındadır.

b. Avrupa Birliği (AB)

Avrupa Birliği, kömür ve çelik sektörünü güçlendirmek ve kontrol etmek amacıyla Hollanda, Belçika, Almanya, Fransa, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan Paris Anlaşması ile 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kurmuştur. Sonraki yıllarda üye olan ülkeler Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kurmuştur. Roma Anlaşması'nın imzalanması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak ad değiştirmiş ve uzun süre AET olarak anılmıştır. 1958 yılında imzalanan Roma Anlaşması ile AET ülkeleri gümrük birliği uygulamasını hayata geçirmişler, tarım, ulaşım ve rekabet gibi alanlarda ortak politikalar oluşturmuşlardır. Bu ortak politikalar zamanla dış politikaya da yansımıştır. Günümüzde Maastrich (Mastrik) Anlaşması Avrupa birliğini kuran anlaşma olarak tarihe geçmiştir. Amsterdam ve Nice (Nays) Anlaşması sonrasında Avrupa Birliği bazı ülkelerin dışında ortak para birimi olarak Euro (Avro) kullanmaya başlamıştır.

c. Kuzey Amerika Ticaret Bölgesi (NAFTA)

Kuzey Amerika kıtasında yer alan Kanada, ABD ve Meksika arasında 1994 yılında kurulan bölgesel bir örgüttür. Bu bölgesel örgütün amacı Kuzey Amerika ülkelerinin ticari yatırımlarını artırmak ve bu ülkelerin ekonomik anlamda daha güçlü hâle gelmesini sağlamaktır.

d. Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)

26 Mart 1991 tarihinde kurulmuş olan birlik Güney Amerika ülkeleri arasında serbest ticaret dolaşımı ve gümrük birliğini sağlamaktadır. Avrupa Birliği ve NAFTA'dan sonra üçüncü büyük birlik olan MERCOSUR küresel ticarete etkili olan bütün ülkelerle ekonomik işbirliği içindedir. 2010 yılında Güney Amerika ülkelerine ihracatımızın yaklaşık 2/3'ü MERCOSUR'un tam üyesi olan 4 ülkeye yapılmıştır. Türkiye'nin MERCOSUR ülkeleriyle olan ihracatı 2010 yılında % 83 artarak 1,2 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. İthalatımız ise 2010 yılında % 28,7 artarak 2,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

4.2. TÜRKİYE'DEKİ TİCARET MERKEZLERİ VE TİCARİ ÜRÜNLER

4.2.1 İç Ticaret

Ülkemizdeki ticari yapıyı iç ticaret ve dış ticaret olarak değerlendirmek gerekir. Türkiye'nin ekonomik yapısı bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Kıyıda, sanayi bitkileri, meyve ve sebze üretimi yapılırken iç bölgelerde tahıl tarımı öne çıkmaktadır. Bu farklılıkların ortaya çıkmasında iklimsel değişiklikler ve yer şekilleri etkili olmaktadır. Ülkedeki ulaşım ağının gelişmesiyle beraber ticaretinde sınırlarını genişletmiştir. Örneğin çabuk bozulabilen ürünler soğuk zincir yoluyla kısa zamanda pazar alanına ulaştırılmaktadır.

Hayvancılık sektörü bölgeden bölgeye farklılık gösterir. Doğu ve Kuzey Anadolu'da büyükbaş hayvancılık, Orta ve Güneydoğu Anadolu'da küçükbaş hayvancılık, kıyılarda ise balıkçılık öne çıkmaktadır. Bunlara ek olarak kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekçiliği de ülkemizde yapılan diğer hayvancılık faaliyetleridir.

Türkiye, yer altı kaynakları bakımından zengindir ancak bu kaynakların işletilmesi ve kullanılmasında Avrupa ülkelerinin oldukça gerisinde kalmaktadır. Çıkarılan madenlerin büyük bir kısmı dış pazarlara ham madde olarak satılmaktadır. Demir, bakır, krom, alüminyum, mermer gibi madenler ülkemizde en çok işlenen madenler arasındadır. Dünyada bor rezervi bakımından üçüncü sırada yer alan ülkemiz, bu madenin büyük bir bölümünü ihraç etmektedir.

Büyükşehirler	Sanayi Bölgeleri	Turistik Kent ve Kasabalar	Tarım Bölgeleri	Küçük ve Orta Büyüklükteki Kentler
İstanbul İzmir Ankara Bursa Gaziantep	Adapazarı Kocaeli Kayseri Bursa Zonguldak	Kuşadası Bodrum Antalya Çeşme Bozcada	Karadenizde; Çay ve fındık Akdenizde; Sebze- meyve Ege'de Üzüm İncir Marmara, Ege ve Akdeniz'de; Zeytin İç Anadolu ve Güneydoğuda; Tahıl	Trabzon, Samsun, Malatya, Kayseri, Erzurum Ş.Urfa, Diyarbakır

İskenderun, Karabük, Ereğli'de, demir-çelik; Seydişehir'de, alüminyum; Samsun'da, bakır; Konya'da, tuz; Afyon'da, mermer; Eskişehir'de, lüle taşı; Zonguldak'ta, taş kömürü üretimi yapılmaktadır. Batman, Mersin, İzmir, Kırıkkale ve İzmit'te petrol arıtma rafinerileri bulunmaktadır.

Ülkemizde ticaretin geliştiği yerler aynı zamanda nüfusun yoğun olduğu alanlardır. Büyükşehirler, sanayi bölgeleri, turistik kent ve kasabalar, tarım bölgeleri, pazar ve fuar alanları ile küçük ve orta büyüklükteki kent merkezleri ticaretin yoğun olarak yapıldığı yerlerdir.

a. E-Ticaret ve Siber Güvenlik

Elektronik araçların, açık ve kapalı elektronik ağlar üzerinden, üretim, tanıtım ve her türlü ticari işlerin yapılması ile ilgili faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Elektronik ortamlar her türlü mali, sanayi, nakdi ya da fikri hakkın alınıp satıldığı, kiralandığı bir ortamdır. Elektronik ticaret; bilgisayar üzerinden İnternet, faks (belge geçer), sabit ya da mobil telefon ve elektronik veri transferi araçlarıyla yapılabilmektedir yani tüm kitle iletişim araçları elektronik ticaretin olmazsa olmaz parçalarıdır. Elektronik ticaretin hem müşteri-tüketici hem de üretici ya da satıcı açısından faydaları bulunmaktadır. Müşteri açısından talep ettiği ürünü temin etme, karşılaştırma, daha ucuza tedarik etme yani maliyet azaltımı gibi temel faydaları bulunmaktadır. Tüketici veya satıcılar açısından ise stok maliyetinin azalması, aracılardan çıkarılarak kâr oranının artması ve etkili görsel reklam yöntemlerinden yararlanma gibi faydalar elde edebilmektedir. Artan elektronik ticaret hacmi nedeniyle daha büyük kitlelere daha ucuz ve hızlı bir şekilde ulaşma kabiliyeti kazandırma gibi faydaları göz ardı edilemeyecek düzeydedir.

Dünyanın ekonomik göstergelerinde yatay ve negatif seyre rağmen elektronik ticaretin hacminin artmasının bazı temel nedenleri şunlardır:

- Nüfusun artması,
- Ödeme sistemlerinin gelişmesi,
- Bilgisayar, akıllı telefon kullanımının artması,
- Genel Ağ kullanımının yaygınlaşması,
- Elektronik reklam harcamalarının ve yöntemlerinin çeşitlenmesi,
- Elektronik ticarete karşı olan ön yargıların değişmesi,
- Güvenlik tedbirlerinin artması ve yasal düzenlemelerin yapılmasıdır.

Elektronik ticaretin en büyük problemi güvenlidir. Elektronik pazarlarda tüketici, alıcı ya da hedef kitle ile sağlıklı, uzun süreli ve etkili bir iletişim kurabilmenin en önemli yolu “**güven alanı**”nı sağlamaktır. Bu güven alanını siber alanda sağlamak pek

BİLGİ KUTUSU

Türkiye'nin en büyük ticaret merkezi İstanbul'dur. Bu kentte her türlü ulaşım ağı gelişmiştir. İthal edilen ürünlerin büyük bir kısmı İstanbul'a gelmekte ve buradan ülke içine dağılmaktadır. Nüfus potansiyeli yüksek olan bu ilde, büyük bir tüketici kitlesi de vardır. İstanbul borsası, top-tancı hali ve ticaret borsası bu ildeki önemli kuruluşlardır.

Görsel 2.21 e- Ticaret

de kolay bir iş değildir. Güven alanını sağlamanın en önemli anahtarı, güven olgusunu anlayabilmektir. Herkes tarafında erişilebilir olması, kişisel verilerin algoritmik formüllerle korunarak kötü niyetli 3. kişilerin eline geçmesinin engellenmesi, satıcı ile alıcı arasında geri bildirim ortamının oluşturulması, satış sonrası hizmet sağlanarak tüketicinin çekincelerinin bertaraf edilmesi gerekmektedir. Siber alanda güvenlik tesis etmenin önündeki en önemli sorun, özgürlük ile güvenlik faktörünün dengelenmesidir. Siber ortamda yapılan alışverişin yasal dayanakları çok önemsenmese de dikkat edilmesi gerekmektedir, gerekli yasal düzenlemelerin varlığı ve detaylı olarak bilgi güvenliğini sağlayıcı önlemler alınmış olması gerekir. Ayrıca mesafeli satış sözleşmelerine dikkat edilip, satıcının tabiiyeti hatta bulunduğu ülkenin yasal düzenlemelerinin bilemeyeceğimizden kişisel veri paylaşımında uluslararası önlemlerin alındığına dikkat edilmesi gerekmektedir (Sahay, 2003:556). Siber sahada karşılaşılan sorun ve tehditler sanal ortamın sınırsızlığı içerisinde bir sınırlandırmaya gidilmesi pek mümkün bir durum değildir. Her alanda çok yönlü tehditler sunmaktadır. Bu nedenle siber güvenliğinin aslında ne kadar önemli bir sorun olduğunun bir göstergesi durumundadır.

Genel olarak bilgi vermek üzere; siber saldırıların başlıca tehdit araçları ve yöntemleri arasında şunlar vardır:

- casus yazılımlar,
- aldatma,
- servis dışı bırakma,
- yemlemeler,
- istem dışı elektronik postalar,
- klavye işlemlerini kaydeden programlar,
- propaganda,
- virüsler,
- Truva atları,
- kurtçuklar,
- zombie
- botnet,
- şebeke trafiğinin dinlenmesi,

b. Anadolu'nun Ekonomik Güç Simgesi: Tarihi Ticaret Yolları

Geçmiş çağlarda ticaretin yönü doğudan batıya doğruydı. Çin, Hindistan ve Doğu medeniyetlerinde üretilen ürünler Avrupa'ya deve kervanlarıyla taşınmaktaydı. Anadolu coğrafyasında yaşayan milletler, ekonomik ve siyasi gücünü bu toprakların üzerinden geçen ticaret yollarına borçludur.

Özellikle Selçuklu Dönemi'nde inşa edilen kervansaraylar Anadolu'yu ticari anlamda ihya etmiştir.

• İpek Yolu

Çin'in Xian (Yan) kentinden başlayıp Özbekistan'a kadar gelen **İpek Yolu** Özbekistan'dan sonra kuzey ve güneye olmak üzere iki güzergâha ayrılır. Kuzeye giden yol Afganistan ovalarını geçtikten sonra Hazar Denizi'nde son bulur. Güneye inen yol ise Karakurum Dağları'ndan sonra İran'a oradan da Anadolu'ya ulaşarak Bursa Koza Han'a kadar gelir. Çin'den getirilen ipek, porselen, kâğıt, baharat ve değerli mücevherlerin batıdaki ülkelere taşınmasını sağlayan bu ticaret yolu kültürler arası alışverişin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.

• Baharat Yolu

Uzak Doğu ülkelerinde yetişen baharatlar, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'i aşarak Anadolu'ya kadar ulaştıran diğer ticaret yolu ise Baharat Yolu'dur. Baharat Yolu'nun bir kolu Hindistan'dan başlar, oradan önce Basra Körfezi'ne daha sonra Şam'a uğrar ve Antakya'da son bulur. Diğer kol ise Arap Yarımadası'nın güneyinden geçerek Mısır ve Suriye Limanlarına kadar gelir. Uzak Doğu ülkelerinde binlerce yıl kullanılan baharatlar, Batı medeniyetinde fazla bilinmeyen ve kullanılmayan ürünlerdi. Önceleri sadece zenginlerin sofralarında yer alan baharatlar zamanla önemli ticaret ürünü hâline geldi ve böylece Baharat Yolu ismi, baharat ticaretin gelişmesi ile ortaya çıkmış oldu. Baharat Yolu aynı zamanda kuzeydeki İpek Yolu'na alternatif olarak gelişen bir yoldur. Yavuz Sultan Selim Dönemi'ne kadar Mısırlıların ve Venediklilerin elinde bulunuyordu. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a yaptığı seferler sonucunda Türklerin eline geçmiştir. Baharat Yolu'nun ve İpek Yolu'nun Türklerin elinde olması Avrupalıları yeni ticaret yolları arama çabasına itmiştir.

4.2.2 Dış Ticaret

Ülkeler arası yapılan ticarete **dış ticaret** denir. Dış ticarete mal satma işlemine **ihracat** (dış satım), mal alma işlemine **ithalat** denir. Türk dış ticaretini dört döneme ayırabiliriz. Birinci dönem cumhuriyetin ilanından 1929 yılına kadar olan zaman, ikinci dönem ise 1929'dan İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemdir. Bu dönemde dış ticarete devletçilik politikası izlenmiştir. İhracatın ithalatı geçtiği bir dönemdir. Üçüncü dönem, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1980 yılına kadar geçen süredir. Bu dönemde ise ithalatın ihracatı geçtiği bir dönemdir. İhraç edilen ürünler arasında başta tarım ürünleri olmakla birlikte, madenler ve bazı işlenmiş maddeler bulunmaktadır. Dördüncü dönem 1980 ve sonrasıdır. Bu dönemde serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş ve dış ticarete sanayi ürünlerinin payı artmıştır.

Ülkemizin dış ticarete sattığı malların içinde oranı her geçen gün azalsa da tarım ürünleri bulunur. Pamuk, üzüm, incir, fındık, zeytin, sebze-meyve, baklagiller dış pazarlarda alıcı ile buluşur. Ayrıca dış ticarete madenlerimizde önemli yer tutmaktadır. Krom, bakır, bor, tuz, mermer, kurşun başlıca ithal ettiğimiz ürünler arasında yer alır. 2017 yılı verilerine göre ihracatta en büyük pay elektrikli cihazlar ve ürünler, makineler, motorlu taşıtlar ile yedek parçalarına aittir.

a. Serbest Ticaret Bölgesi

Bir ülkenin idari sınırları içinde olan ülkenin diğer kesimlerinden farklı olarak dış satıma yönelik bazı ekonomik ayrıcalıkların tanındığı bölgelere **serbest bölge** denir. Ülkemizde serbest bölgelerin kurulma amaçları şunlardır:

- İhracatı desteklemek,
- Yabancı sermaye girişini teşvik etmek,
- İşletmeleri ihracata yönlendirmek,
- Ülkeler arası ticareti desteklemek,

b. Sınır Ticareti

Komşu iki ülke arasında anlaşmaya dayalı olarak yapılan, bölgesel kalkınmayı, istihdamı, bölge halkının ihtiyaçlarını hızlı biçimde gidermeyi amaçlayan ticarettir.

ÖZET

✓ Geçmişten günümüze gelinceye kadar insanların yaptığı ekonomik faaliyetlerin pazar alanında tüketici ile buluşmasına **ticaret** denir. Ticarete esas olan kişi ya da toplumların kazanç elde etmek için ürettikleri ürünleri satmasıdır. Dünya ticaretindeki en köklü değişimler sanayi inkılabı ile başlayan dönemdir. Buhar gücü ile çalışan makinelerin icadı seri üretimi hızlandırmıştır. Ticaretin gelişmesi ulaşım sistemlerinin de gelişmesiyle yakından ilişkilidir. Ulaşımın geliştiği yerde ticari hayat canlıdır ve kişi başına düşen millî gelir payı yüksektir.

✓ Global dünyada ticaret, ülkeler arası iletişim ile geniş bir yelpazede kendisine pazar alanı bulmaktadır. Küreselleşme olarak tanımlayabileceğimiz bu durum mal ve hizmetlerin sınır dışına aktarılmasıdır. Dünya ticaretinde beş önemli merkez vardır ve bu merkezlerin hepsi Kuzey yarım kürede yer almaktadır. Geçmişte dış ticarete en çok muz, kahve, petrol, makine sanayi ve tekstil gibi ürünler yer alırken bugün dış ticarete en yüksek pay hizmet sektörüne aittir.

✓ Uzak Doğu ülkeleri içinde Japonya, ekonomik anlamda gelişmiş bir ülkedir. Japonya'nın dışında Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Güney Kore Doğu Asya'daki gelişen diğer merkezlerdir.

✓ Ekonomik anlamda ticaret birliği sağlamak için kurulan başlıca örgütler şunlardır: AET, NAFTA ve MERCOUR'dur. Avrupa Birliği kömür ve çelik sektörünü güçlendirmek ve kontrol etmek amacıyla Hollanda, Belçika, Almanya, Fransa, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan Paris Anlaşması 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak kurulmuştur. NAFTA Kuzey Amerika kıtasında yer alan Kanada, ABD ve Meksika arasında 1994 yılında kurulan bölgesel bir örgüttür. MERCOUR (Güney Ortak Pazarı) ise 26 Mart 1991 tarihinde kurulmuş ve Güney Amerika ülkeleri arasında serbest ticaret dolaşımı ve gümrük birliğini sağlamayı hedeflemiştir.

✓ Ülkemizdeki ticaretin gelişimini iç ticaret ve dış ticaret olarak değerlendirmek gerekir. Hem iç ticarete hem de dış ticarete ülkenin sahip olduğu yü-

zey şekilleri ve iklim ortak etki eder. Bu anlamda ülkemizin ekonomik gelişmişliği bölgeden bölgeye farklılıklar gösterir. Kıyılarda sanayi bitkileri, meyve ve sebze üretimi yaparken iç bölgelerde tahıl tarımı öne çıkmaktadır. Ülkemizde ticaretin geliştiği yerler aynı zamanda nüfusun yoğun olduğu alanlardır. Büyükşehirler, sanayi bölgeleri, turistik kent ve kasabalar, tarım bölgeleri, pazar ve fuar alanları ile küçük ve orta büyüklükteki kent merkezleri önemli ticaret alanlarıdır.

✓ Elektronik ağlar üzerinden, üretim, tanıtım gibi her türlü ticari işlerin yapılması ile ilgili faaliyetlerin tümünü e ticaret kapsamaktadır. Elektronik ticaretin en büyük problemi güvenlidir. Elektronik pazarlarda tüketici, alıcı ya da hedef kitle ile sağlıklı, uzun süreli ve etkili bir iletişim kurabilmenin en önemli yolu “**güven alanı**” sağlamaktır.

✓ Geçmiş çağlarda ticaretin yönü doğudan batıya doğruydü. Çin, Hindistan ve Doğu medeniyetlerinde üretilen ürünler Avrupa'ya taşınmaktaydı, bu nedenle İpek Yolu ve Baharat Yolu dönemin en kıymetli ticaret yollarıdır.

✓ Ülkeler arası yapılan ticarete **dış ticaret** denir. Dış ticarete mal satma işlemine **ihracat** (dış satım), mal alma işlemine **ithalat** denir. Ülkemizin dış ticarete sattığı malların içinde az da olsa tarım ürünleri bulunur. Bunun yanında pamuk, üzüm, incir, fındık, zeytin, sebze-meyve, baklagiller dış pazara gönderilir. Dış ticaretimizde madenlerimizde önemli yer tutmaktadır. Krom, bakır, bor, tuz, mermer, kurşun başlıca ithal ettiğimiz ürünler arasındadır.

2. ÜNİTE

4. BÖLÜM ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Ticaretin gelişmesi için ulaşım ağının yeterli düzeyde olması gerekmektedir.

Aşağıda verilen illerden hangisinde ticaret ulaşımına bağlı olarak gelişmiştir?

- A) Bursa
- B) Diyarbakır
- C) Niğde
- D) Kars

2. **Aşağıda verilen illerimizin hangisinde ticaret diğerlerine göre daha az gelişmiştir?**

- A) Niğde
- B) Bursa
- C) Gaziantep
- D) İstanbul

3. **Dünya pazarında önemli bir yere sahip olan bölgelerden hangisi teknolojinin ana vatanıdır?**

- A) Orta Amerika
- B) Sibiryaya
- C) Uzak Doğu
- D) Orta Doğu

4. **Aşağıda verilen bölgelerin hangisinde ticaretin gelişimi farklı bir nedene bağlıdır?**

- A) Kayseri
- B) Mersin
- C) İzmir
- D) Samsun

5. **Verilenlerden hangisi yurt dışına ihraç ettiğimiz ürünler arasında yer almaz?**

- A) Canlı hayvan
- B) Tarım ürünleri
- C) Maden
- D) Kahve

6. Anadolu toprakları üzerinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ait birçok yol, köprü, kervansaray ve hanlar yapılmıştır.

Bu durum, geçmişten günümüze ulaşım ile aşağıdakilerden hangisinin iç içe olduğunu gösterir?

- A) Kültür
- B) Ticaret
- C) Hayvancılığın
- D) Eğitimin

7. Bir ülke ihracatında %60'ı tarım, %20'si maden ve %15'i sanayi ürünlerinden oluşuyorsa bu ülke için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Kentleşme oranı düşüktür.
- B) Nüfusun büyük bir kısmı kırsal alandadır.
- C) Ticaret gelişmiştir.
- D) Okur- yazar oranı düşüktür.

8. Ülke sınırları içinde yapılan ticarete iç ticaret denir.

Aşağıda verilenlerden hangisi iç ticarete bölgesel farklılıkların nedenidir?

- A) Jeolojik yapı
- B) Su kaynakları
- C) İklimsel yapı
- D) Taş yapısı

9. İstanbul Limanı'nın diğer limanlarımıza göre daha gelişmiş olmasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Açık denizlere komşu olması
- B) Ulaşımın gelişmiş olması
- C) Dışarıdan alınan ham maddelerin sayımının yapıldığı liman olması
- D) Asya'nın en büyük limanı olması

10. Aşağıda verilenlerden hangisi ülkemizin dış alım (ithalat) yaptığı ürünler arasında yer alır?

- A) Tarım ürünleri
- B) Hayvansal gıdalar
- C) Tekstil ürünleri
- D) Otomotiv ve parçaları

DÜŞÜNELİM

Yakın çevrenizde bulunan turistik alanlar nelerdir? Araştırınız.

5.1 TÜRKİYE'DEKİ DOĞAL VE KÜLTÜREL SEMBOLLERİN MEKÂNLA İLİŞKİSİ

Paris denilince Eyfel Kulesi, Mısır denilince Giza Piramitlerinin akla gelmesi gibi Türkiye'deki turistik mekânlar denilince simgeleşen bazı değerler vardır. İstanbul ve Çanakkale Boğazı, Galata Kulesi, Mevlana Türbesi vs. bunlardan bazılarıdır. Turistik yapılar ve mekânlar, insanlarda bıraktığı izlenimler ve algılar ile yakından ilgilidir. Ülkemiz turistik semboller açısından oldukça zengindir. Pek çok turistik mekânın bulunduğu Türkiye, dünyada sayılı ülkeler arasındadır.

Anadolu'nun birçok medeniyetin kurulduğu bir coğrafyada yer almasının en büyük delili ilk çağlardan günümüze kadar gelen turistik değerlerin çokluğudur. Eski medeniyetlerden kalan hanlar, kümbetler, çeşmeler, köprüler ve ibadethaneler bu coğrafyadaki kültür turizminin potansiyelini anlatmaya yeterlidir. Bunların dışında yurdumuzdaki doğal mağaralar, şelaleler, göller ve peri bacaları buldukları mekânla özdeşleşmiştir.

Görsel 2.22 İstanbul Boğazı Ortaköy Cami

a. Türkiye'deki Doğal Sembollerin Mekânla İlişkisi

Volkanik arazilerde yağmur sularının aşındırması sonucu ortaya çıkan peri bacaları ya da Kapadokya bölgesi Nevşehir ilinin dünyaya tanıtılmasında son derece etkili olmuştur. Her mevsim turizme açık olan bu bölge görülmeye değer eşsiz coğrafyası ile turistleri büyülemektedir.

Görsel 2.23 Kapadokya Bölgesi

Sadece dağ deyip geçemeyeceğimiz volkan konileri de bulunduğu kente turizm potansiyeli kazandıran doğal yapılarıdır. Bu yapılara Erciyes Dağı, Hasan Dağı, Meke Tuzlası gibi yerleri örnek gösterebiliriz.

Bununla birlikte yurdumuzdaki sıra dağların büyük bir kısmı aynı zamanda doğal hayatın bulunduğu millî park alanı içine girmektedir.

Bolu Dağı Millî Parkı, Yedigöller ve Abant Gölü, Batı Karadeniz'deki tabiat güzelliği olan nadide yerler arasındadır. Eşsiz manzarası ve temiz havasıyla vazgeçilmez mekânlar başında gelmektedir.

Görsel 2.24 Abant Gölü

Denizli'deki Pamukkale Travertenleri doğal bir sembol olmanın yanında aynı zamanda önemli bir gelir kapısıdır. Benzer durum Antalya içinde söylenebilir. Uzun sahil şeridi, şelaleleri ve yer altı mağaraları ile tam bir turizm cennetidir.

Görsel 2.25 Pamukkale travertenleri (Denizli)

Görsel 2.26 Kurşunlu Şelalesi (Antalya)

b. Türkiye'deki Kültürel Sembollerin Mekânla İlişkisi

Ülkemiz doğal güzelliklerinin yanında tarihî mekânları ile de dikkati çekmektedir. Eski medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu toprakları birçok tarihî yapı ile zengin bir kültüre ayna tutmaktadır. Su kaynaklarının bol olması kıyılarda uygun iklim koşullarının ve verimli toprakların varlığı uygarlıkların bu alanda yerleşmeleri için uygun bir ortam hazırlamaktadır.

Akdeniz ve Ege kıyıları ilk yerleşmelerin kurulduğu alanlardır. Aspendos, Side Patara, Akdeniz bölgesinde; Efes, Milet, Bergama ise Ege'deki eski medeniyetlere ait alanlardır. İç kesimlerdeki başlıca tarihî mekânlar Boğazköy (Çorum), Gordion (Ankara), Nemrut Dağı (Adıyaman), Göbeklitepe (Şanlıurfa)'dır.

Yapılan kazı çalışmaları sonucu bulunan eserlerin önemli bir kısmı kent müzelerinde sergilenmektedir. Anadolu Medeniyetler Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Ayasofya Müzesi, Mevlana Müzesi ve Türbesi ile çeşitli ilçelerdeki müzeler örnek olarak verilebilir. Bunların yanında bazı şehirlerimiz açık hava müzesi gibidir. İstanbul, Bursa, İznik, Edirne ve Konya bu şehirler arasındadır. Özellikle İstanbul'daki cami, saray ve çeşmelerin yanı sıra kilise ve havraların varlığı her yıl binlerce turist çekmektedir.

Görsel 2.27 Ayasofya Camii (İstanbul)

Ayasofya Camii, Kız Kulesi, Galata Kulesi, Rumeli ve Anadolu Hisarı, Süleymaniye Cami, Ortaköy Cami ve daha birçok eser İstanbul'un kültürel mirasları arasında bulunmaktadır.

Trabzon'daki Sümela Manastırı, kemeç ve çay bu şehir ile âdeta bütünleşmiştir. Son yıllarda gerek yurt içinden gerekse Arap ülkelerinden çok sayıda turist bu mekânları görmek için bölgeye akın etmektedir. 2150 m yüksekte bulunan Nemrut Dağı, Komagena Kralı tarafından yaptırılan heykeller Adıyaman için önemli bir turistik değerdir. Evleri ve telkari sanatı ile ünlü olan Mardin ilimiz de dünyaca tanınan bir şehirdir. Urfâdaki Harran Evleri, Hz. İbrahim Makamı ve Balıklıgöl diğer kültürel miraslarımız arasındadır.

Görsel 2.28 Balıklıgöl (Şanlıurfa)

Görsel 2.29 Sümela Manastırı (Trabzon)

5. BÖLÜM 1. UYGULAMA

Aşağıda verilen turistik değerlerin bulunduğu illeri atlas kullanarak harita üzerine numaralandırınız.

Doğal Güzellikler

1. İznik Gölü
2. Meke Tuzlası
3. Uzun Göl
4. Çal Mağarası
5. Cennet-Cehennem Obruğu
6. Tuz Gölü
7. Kapadokya
8. Ayder Yaylası
9. Ilgaz Dağı Millî Parkı
10. Dilek Yarım Adası
11. Ihlara Vadisi
12. Hasan Dağı
13. Damlatış Mağarası
14. Manavgat Şelalesi
15. Valla Kanyonu
16. Ölü Deniz
17. Bafa Gölü
18. Tortum Şelalesi
19. Tohma Çayı
20. İnsuyu Mağarası

Kültürel Miraslarımız

1. Ayasofya Cami
2. Mevlana Müzesi
3. Akdamar Kilisesi
4. Malabadi Köprüsü
5. Harran Evleri
6. Yerebatan Sarnıcı
7. Aspendos
8. Çifte Minare
9. Zaza Han
10. Side antik Kenti
11. Medusa Heykeli
12. Üç Güzeller
13. Ulu Cami
14. Sümela Manastırı
15. Selimiye Cami
16. Habibi Neccar Cami
17. Truva
18. İsmail Ağa Külliyesi
19. Hattuşa

5.2. TÜRKİYE’NİN KÜLTÜREL MİRASI

Uluslararası önem taşıyan, bu nedenle korunmaya değer doğal oluşumlara **dünya mirası** denilmektedir. Ülkemizdeki yetkililer tarihsel ve doğal mirasa sahip çıkmış ve bu mirası sonraki nesillere aktarmak için bazı çalışmalar başlatmıştır. UNESCO’nun yaptığı kültürel miras sınıflandırmasına göre somut ve soyut kültürel miras olarak ikiye ayrılır:

a. Somut Kültürel Miras

Tarihi mekân ve anıtlara **somut kültürel miras** denir. Bu tip kültürel miraslarımız sergilenerek halkın görmesi sağlanır. Somut olan kültürel mirasların bir yerden başka bir yere taşınması mümkün değildir. Çeşmeler, mabetler, köprüler, hanlar bu mirasa örnektir.

b. Somut Olmayan Kültürel Miras

2003 yılında hazırlanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin “Tanımlar” başlığını taşıyan ikinci maddesinde somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araç-gereçler ve kültürel mekânlar” olarak tanımlanmıştır.

Somut olmayan kültürel mirasta toplumların ve bireylerin bir parçası olan gelenek-göreneklerinin anlatıldığı halk hikâyeleri, mâniler, fıkralar, masallar, destanlar, kukla oyunları, halk tiyatroları, kına gecesi, nişan, düğün gibi kutlamalarla beraber çeşitli el sanatları ve yöresel yemekler akla gelmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılması için usta-çırak ilişkisinin olması gerekmektedir. Bu kültürel mirasın korunmasında yaşam alanlarının, insanların maddi kültür ile olan bağlarını öncelikli olduğunu söylemek mümkündür. Örnek olarak açık havada ateş başında dinlenen bir masal ile aynı masalın videoda izlenmesinin bıraktığı etki karşılaştırılmaz.

Görsel 2.30 Hacivat-Karagöz Gölge Oyunu

Somut olmayan kültürel mirasların listesi şu şekilde sıralanabilir:

1. Meddahlık Geleneği	9. Mesir Macunu Festivali
2. Mevlevi Sema Törenleri	10. Türk Kahvesi ve Geleneği
3. Âşıklık Geleneği	11. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı
4. Karagöz-Hacivat	12. Yöresel Yemekler
5. Nevruz Kutlaması	13. Geleneksel Çini Sanatı
6. Geleneksel Sohbet Toplantıları	14. Bahar Bayramı Hıdırellez
7. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	15. Alevi-Bektaşî Ritüeli (Semah)
8. Geleneksel Tören Keşkeği	

Görsel 2.31 Aşık Veysel

ÂŞIKLIK GELENEĞİ

Anadolu'nun kültürel belleğinin yanı sıra kültürel çeşitlilik ve zenginliğinin de önemli bir ifadesi olan âşıklık geleneği; yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, şiiri, müziği ve hikâye anlatımını içeren çok yönlü bir sanattır. Kendine özgü kuralları ve icrası olan âşıklık geleneğinin en önemli niteliği, döneminin yaşayış ve hayata bakış tarzını, etik ve estetik değerlerini yansıtarak geniş halk kitlelerine hitap edebilmesidir. Geleneğe uygun bir biçimde şiir söyleyebilen, karşılıklı atışma yapabilen, hikâye anlatabilen ve icralarını çoğunlukla saz eşliğinde gerçekleştiren sanatçılara **âşık**; bu söyleme biçimine **âşıklık-âşıklama** denilmektedir. Bu sanatın temsilcileri, usta âşıkların yanında uzun yıllar çıraklık yaparak yetişmektedirler. Âşıklar hem

manzum hem de manzum-mensur eserlerle edebiyatımızda **âşık tarzı** adı verilen kendilerine has bir üslup oluşturmuşlardır.

Âşıklar sanatlarını icra ederken yörelere göre değişiklik göstermekle birlikte **âşık fasılları** adı verilen belirli bir silsileyi gözetirler. **Merhabalaşma:** Âşıkların seyircileri selamladığı, “hoşgeldiniz”, “merhaba”, “safa geldiniz” gibi rediflere bağlı deyişler söylediği giriş bölümüdür. **Hatırlatma:** Usta âşıklardan deyişlerin okunduğu bölümdür. **Tekellüm:** İcranın en geniş ve en çok beceri isteyen bölümü olup daha çok iki âşık ile yapılmaktadır. Bu bölümde âşıklar hünelerini sergileyerek üstünlüklerini ortaya koyma gayreti içinde birbirlerini taşıyarak yarışır.

Karacaoğlan, Köroğlu, Kazak Abdal, Pir Sultan Abdal, Ercişli Emrah, Gevheri, Kul Himmet, Dadaloğlu, Dertli, Ruhsati, Bayburtlu Zihni, Âşık Şenlik, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Veysel, Âşık Murat Çobanoğlu ve Âşık Yaşar Reyhanî bu geleneğin kaybettiğimiz değerli temsilcilerindendir. Yine bu geleneğin önemli temsilcilerinden olan merhum Âşık Şeref Taşlıova, merhum Neşet Ertaş, Veli Aykut, Mehmet Acet ve İsmail Nar, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından **Yaşayan İnsan Hazinesi** olarak ilan edilmişlerdir. Âşıklık Geleneği, 2009 yılı itibarıyla UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesine kayıtlıdır.

c. UNESCO Kültür Mirası Olan Yerler

1. Selimiye Cami ve Külliyesi (Edirne)
2. İstanbul'un tarihi alanları
3. Safranbolu (Karabük)
4. Bursa ve Cumalıkızık (Bursa)
5. Efes Antik Kenti (İzmir)
6. Pamukkale-Hierapolis (Denizli)
7. Afrodisias (Aydın)
8. Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla)
9. Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)
10. Divriği Ulu Cami (Sivas)
11. Hattuşa (Boğazköy)
12. Ani Harabeleri (Kars)
13. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri (Diyarbakır)
14. Nemrut Dağı (Adıyaman)
15. Bergama (İzmir)
16. Troya Antik Kenti (Çanakkale)
17. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir)

Görsel 2.32 Kız Kulesi (İstanbul)

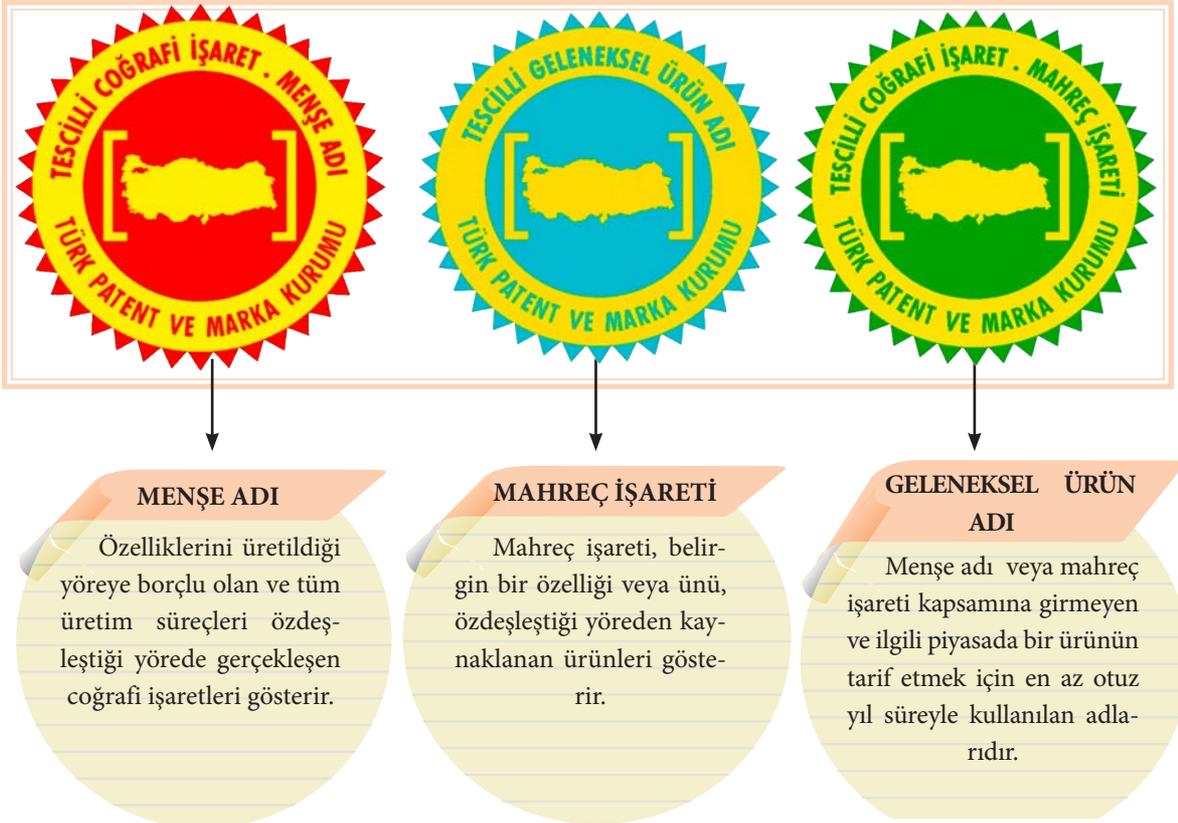

d. Coğrafi İşaretler

Coğrafi işaretler, Antep baklavası, Malatya kayısı, Aydın inciri gibi benzerlerinden farklılaşmış ve bu farklılığı ürünü kazandığı yöreye borçlu olan katma değeri yüksek ürünlerdir.

Özellikleri veya ünü itibarıyla, kaynaklandığı yöre ile özdeşleşmiş ürünleri gösteren coğrafi işaretler hem kendi üreticilerine ve yörelerine hem de ülkemize önemli ekonomik katkı sağlar. **Menşe adı** ve **mahreç işareti** olarak iki türü olan coğrafi işaretler, ihracat potansiyeli yüksek ürünlerdir.

Tescilli coğrafi işaretler için amblem kullanımı zorunludur. Amblem tüketiciyi bilgilendirir, denetleme faaliyetlerini kolaylaştırır ve ücretle satılamaz. Amblem, birlikte kullanıldığı coğrafi işaret ve geleneksel ürün adının 6769 sayılı kanun hükümlerine uygun olarak tescil edilmiş olduğunu gösteren ve Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından oluşturulan işarettir. Coğrafi işaretler ürün üzerinde kullanıldığında, beraberinde amblemin bulunması zorunludur. Geleneksel ürün adlarında amblem kullanımı zorunlu değildir. Amblem kullanımı ile mevzuatın sağladığı korumadan faydalanmak mümkündür. Amblemin şekli, rengi ve içeriğindeki yazılar değiştirilemez ve çapı 15 mm küçük olamaz. Coğrafi işaretler türüne uygun olan amblem kullanılmalıdır.

UNESCO tarafından koruma altında olan soyut kültür mirasımız: Işık dili

Işık dili; parmak, dil, diş, dudak ve yanaklar yardımıyla oluşan “ışık”ın, kelime değeri kazanmasıyla kurulan iletişim sisteminin adıdır. Türkiye’nin Doğu Karadeniz bölgesinin dağlık ve engebeli yapısı özellikle konut yerleşimlerinin birbirinden uzak olmasına yol açmış, dolayısıyla bölge insanı günlük hayattaki iletişimini, uzaktan uzağa ışığın çıkarmış olduğu yüksek ses hacminden yararlanmak suretiyle gerçekleştirmiştir.

Günlük hayatın ihtiyaçlarının karşılanmasında işlevsel olan ışık dili, böylece insan yaratıcılığının bir örneği olup ezgisel ve ritimsel niteliği ile de estetik bir boyut kazanmaktadır. Işık dili, kullanıcılarının kültürel kimliklerinin belirgin bir parçasıdır ve ilgili topluluk tarafından kültürel kimliklerinin yansıması, kişiler arası iletişim ve toplumsal dayanışmanın pekiştirici unsurlarından biri olarak görülmektedir.

Günümüzde Türkiye’nin Doğu Karadeniz Bölgesinde 10.000’e yakın insanın ışık dilini konuşabildiği ve anlayabildiği tahmin edilmektedir. Işık dilinin, başta Giresun ili ve özellikle Çanakçı ilçesinde olmak üzere, Ordu ve Gümüşhane’nin kırsal alanlarında yaşayan topluluklar tarafından yaşatıldığı gözlemlenmiştir.

Işık dili, herhangi yaş ve cinsiyet ayrımı olmaksızın kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk olmak üzere toplumun tüm kesimlerince kültürel bir ifade aracı olarak uygulanmaktadır. Unsurun uygulayıcıları günlük hayatlarının önemli bir bölümü doğada geçen tarım topluluklarıdır. Bunların yanı sıra, unsurun yaşatıldığı alandaki valilikler, kaymakamlıklar, belediyeler, üniversiteler, muhtarlıklar idari ve finansal katkılarıyla; Çanakçı ilçesi Halk Eğitimi Merkezi eğitim programlarıyla; Kuş Dilini Yaşatma Kültür ve Turizm Derneği ise gerçekleştirdiği proje ve etkinlikleriyle unsurun korunmasında aktif rol almaktadır.

Bir iletişim sistemi olarak geliştirilen ve sürdürülen unsur, insanoğlunun kendini ifade tarzının farklı örneklerinden biri olarak bilişsel zenginlik ve kültürel çeşitliliğe katkıda bulunur. Bilimsel araştırmalarla kanıtlandığı üzere; ıslık dilini kullanan insanların beyinlerinin hem sağ hem de sol loblarını eşit derecede kullanabilmesinin insan yaratıcılığına olumlu katkısı olduğu ilgili topluluk tarafından düşünülmektedir.

Islık dili, 4-9 Aralık 2017 tarihleri arasında Güney Kore'nin Jeju Adası'nda gerçekleştirilen Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetler arası Komite 12. Olağan Toplantısı'nda ülkemiz adına UNESCO Acil Koruma Gerek-tiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine kaydettirilmiştir.

5.3 TÜRKİYE'NİN TURİZM POTANSİYELİ VE VARLIKLARI

Ülkemiz doğal güzellikler açısından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Ilıman iklim yapısı ve yer şekilleri turistik değerlerin çeşidini arttırmıştır. Üç tarafı denizlerle çevrili ve güneşli gün sayısı uzun olduğu için özellikle kıyı turizmini geliştirmiştir.

Çok eski dönemlerden günümüze gelinceye kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu, toprakları kültür turizmi açısından da önemli bir yere sahiptir. Tarihî hanlar, kalıntılar, köprüler, çeşmeler ve daha birçok eser bu topraklarda varlığını korumuştur. Ülkemizdeki turizm sınıflandırmasını doğal güzellikler tarihî ve kültürel güzellikler olarak ayırabileceğimiz gibi konularına göre yayla turizmi, kıyı turizmi, yat turizmi, golf turizmi gibi bölümlere de ayırabiliriz.

Görsel 2.33 Uludağ kayak merkezi

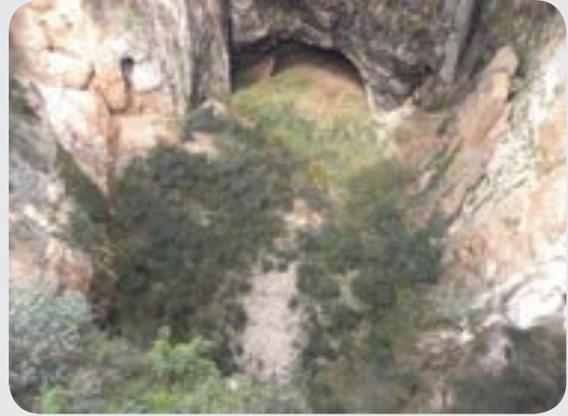
5.3.1 Doğal Güzellikler Turizmi

a. Yeryüzü Şekillerine Göre Olan Turizm

Yeryüzü şekilleri bakımından turistik değer taşıyan yerler daha çok Akdeniz bölgesinde bulunur. Kalkerli arazilerde görülen mağaralar ve çeşitli karstik şekiller yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı hâline gelmiştir. Damlataş Mağarası, Beldibi Mağarası, Öküzini Mağarası, İnsuyu Mağarası, Karain Mağarası, Cennet-Cehennem Obruğu, Narlıkuyu Mağarası gibi karstik şekiller bölgedeki turistik yerler arasındadır. Bu tip mağaralara sadece Akdeniz bölgesinde rastlamayız. İstanbul'da Yarımburgaz Mağarası, Trabzon'da Çal Mağarası, Kastamonu'da Ilgarini Mağarası, Zonguldak'ta Kızılelma Mağarası, Tokat'taki Ballica Mağarası ve Isparta'daki Pınargözü Mağarasını sayabiliriz.

Görsel 2.34 Damlataş Mağarası

Görsel 2.35 Cennet Obruğu

Denizli'deki Pamukkale Travertenleri, ve Nevşehir'deki Kapadokya bölgesinde yer alan Peribacaları görülmeye değer başka doğal güzelliklerdir. Peribacaları ülkemizin değişik bölgelerinde görülse de en tipik olanları Göreme, Ürgüp ve Avanos üçgeni arasında bulunur. Bu sahanın dışında Afyon, Burdur, Erzurum (Narman) ve Van illerinde peribacalarına rastlanmaktadır.

Türkiye arazisinin %60'ı dağlıktır. Dağların yükseltisi ortalama 1000 m'nin üzerindedir. Yükselti batıdan doğuya doğru giderek artar ve bu durum ılıman iklim yapısının karasallaşmasına neden olmaktadır. Karasal iklim koşulları ve yükselti özellikle kış turizmini canlı tutmaktadır. Bu anlamda Uludağ (Bursa), Ilgaz Dağları (Kastamonu-Çankırı), Erciyes (Kayseri), Palandöken (Erzurum), Kartalkaya (Bolu) Davraz (Isparta), Kartepe (Kocaeli), Sarıkamış (Kars), Güneykaya (Ağrı) önemli kayak merkezleri arasındadır.

Türkiye göl ve akarsu turizmi açısından da oldukça zengin bir ülkedir. Birçok göl doğal güzelliğin yanı sıra üzerinde barındırdığı ekosistem ile bir bütün oluşturmaktadır. Van Gölü, Ulubat-Manyas Gölleri, Yedigöller, Abant Gölü, Uzungöl, Bafa Gölü, Beyşehir Gölü gibi göllerimizi sıralayabiliriz.

Görsel 2.36 Karpuzbaşı Şelalesi

Akarsularımızın boylarının kısa olması ve aktıkları yatağın engebeli olması üzerinde çağlayan ya da çavlayanların sayısını artırmıştır. Bununla beraber ortaya çıkan şelaleler görülmeye değer başka doğal güzellikler arasındadır. Hemen her bölge de yer alan şelalelerden bazıları şunlardır: Düden, Kurşunlu ve Manavgat Antalya ilinde; Tortum Şelalesi, Erzurum'da; Karpuzbaşı Şelalesi, Kayseri'de; Gelin Tülü Şelalesi, Rize'de; Gürpınar Şelalesi, Darendede; Saklıkent Şelalesi, Düzcüde; Bulut Şelalesi, Rize'de; Ilıca Şelalesi, Kastamonu'da; Kırk Merdiven Şelalesi, Munzur Dağı'nda; Palovit Şelalesi, Rize'de; Sütüven Hasanboğuldu Şelalesi, Balıkesir'dedir. Daha bunun gibi birçok irili ufaklı şelale ülkemiz topraklarındadır.

b. Kıyı turizmi

Ülkemiz 8000 km uzunluğu aşan kıyılara sahiptir. Güneşli gün sayısının fazla olması, elverişli koyların ve körfezlerin bulunması özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında yaz turizmini geliştirmiştir. Bu kıyılarda senenin yaklaşık altı ayı, denize girilmektedir. Başlıca kıyılarımız, Antalya, Muğla, Aydın ve İzmir illerinde bulunmaktadır. Bunun dışında Marmara Denizi'nde Zeytinlik Adası, Marmara Adası, Avşa Adası, Erdek Koyu gibi yerler de deniz turizmi gelişmiştir.

Karadeniz bölgesinde güneşli gün sayısının az olması ve sahil şeridinin darlığı bu bölgedeki kıyı turizminin gelişmesine engel olmuştur ancak Bartın'da İnkum; Giresun'da, Tirebolu; Sakarya'da, Karasu ve İstanbul'da, Şile sahili denize girilebilen yerler arasındadır.

Görsel 2.37 Fethiye Ölüdeniz

c. Yayla Turizmi

Karadeniz bölgesinde Kuzey Anadolu ve Akdeniz'deki Toros Dağları yayla turizmi açısından oldukça önemlidir. Yaylalarda yöreye has kültürleri tanıma imkânı bulunmaktadır. Ayrıca bu alanlar doğa yürüyüşü, yamaç paraşütü, flora ve fauna incelemesi için uygun yerlerdir. Başlıca yaylarımız Ayder Yaylası (Rize), Pokut Yaylası (Rize), Hınzır Yaylası (Trabzon), Uzungöl Yaylası (Trabzon), Bektaş Yaylası (Giresun), Tekir Yaylası (Kayseri), Elmalı Yaylası (Antalya), Çermik Yaylası (Erzurum), Topuk Yaylası (Düzce)'dir.

Görsel 2.38 Ayder Yaylası

d. Botanik Turizmi

Bitki örtüsü bakımından zengin olan ülkemizde doğal hayatın sürdüğü birçok milli park vardır. Çok çeşitli ağaç ve bitkilerin bulunduğu bu parklar aynı zamanda mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Ülkemize has bitki türlerinin varlığı araştırmacıların ilgisini çekmiş ve böyle bir turizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye endemik türdeki bitki zenginliği onu çevresindeki ülkelere göre üstündür. Ilıman ormanları, maki florası step florası ve zengin bitki toplulukları ile ülkemiz botanik turizmi açısından da görülmeye değerdir.

e. Sağlık ve Termal Turizmi

Türkiye aktif ve genç fayların olduğu sık sık kırılmaların yaşandığı hassas bir yer yapısına bağlıdır. Bu alanlar aynı zamanda sıcak su kaynaklarının bol olduğu yerlerdir. Bu anlamda ülkemiz, tam anlamıyla bir kaplıca cennetidir. Tedavi edici özelliği yüksek

Görsel 2.39 Termal turizm

olan bu sularla termal turizm hızlı bir şekilde gelişmektedir.

Yaklaşık 1500'ün üzerinde kaplıcası olan ülkemizde her yıl yurt içinden ve dışından binlerce turist gelmektedir. Başlıca kaplıca merkezlerimiz: Afyon (Sandıklı), Balıkesir (Gönen), Ankara (Kızılcahamam, Haymana, Ayaş, Beypazarı), Erzurum (Aziziye), Denizli (Karahayıt), Bursa (Bursa ve Oylat), Kütahya (Dumlupınar), Sakarya (Kuzuluk), Kangal (Sivas), Ağrı (Diyadin), İstanbul (Tuzla)'dır.

ve Oylat), Kütahya (Dumlupınar), Sakarya (Kuzuluk), Kangal (Sivas), Ağrı (Diyadin), İstanbul (Tuzla)'dur.

5.3.2 Tarihî ve Kültürel Güzellikler Turizmi

a. Yat Turizmi

Ülkemizin yarımada olması onu yat turizmi açısından önemli bir noktaya getirmiştir. Karadeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz kıyıları yatçılar için eşsiz koy ve körfezlerle doludur. Akdeniz, Ege kıyıları yat turizmi açısından en uygun yerlerdir. Kuşadası, Bodrum, Datça, Bozburun, Marmaris, Fethiye, Kemer, Antalya yat turizminde öne çıkan yerler arasındadır.

b. Kongre Turizmi

Asya ve Avrupa'ya yakın bir coğrafyada olmak ülkemize kongre turizmi açısından ayrı bir önem katmaktadır. Her yıl binlerce insan ülkemizi kongre, toplantı ve organizasyonlar sayesinde ziyaret etmektedir. Kongre turizminde İstanbul, Ankara ve Antalya önemli iller arasındadır.

Görsel 2.40 Yat turizmi

c. Golf Turizmi

Özellikle büyük şehirlerde ve yaz turizminin geliştiği Antalya, Muğla gibi illerde golf turizmi son yıllarda hızla gelişmektedir. Çoğunlukla sahilde yer alan golf alanları alışveriş ve konaklama tesislerinin yakınında kurulur ve yabancı turistler tarafından en çok tercih edilen sporlar arasındadır. Antalya'nın Belek ilçesi 2008 yılında "Yılın en iyi golf bölgesi" olarak seçilmiştir.

d. İnanç Turizmi

Anadolu toprakları ilk çağlardan günümüze gelinceye kadar pek çok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Birbirinden farklı inançların yaşadığı bu topraklarda semavî dinlere ait tapınaklar mevcuttur yani cami, kilise ve sinagogları bu coğrafyada görmemiz mümkündür. Konya Mevlana Türbesi ve Müzesi, Ayasofya Cami ve Müzesi, Hacı Bayram Veli Türbesi, Sard Sinagogu, Selçuk Meryem Ana Evi'ni sayabiliriz.

e. Kültür Turizmi

Yurdumuzda pek çok tarihî kalıntının olmasının yanında el sanatları, yöresel yemekler ve müzik dikkati çekmektedir. Hatay, Adana ve Gaziantep yöresel yemek ve tatlıları ile turist çeken iller arasındadır.

İstanbul, Bursa gibi kentlerdeki eski yapılar ise her mevsim turist ağırlama potansiyeline sahiptir. Özellikle İstanbul, ülkemizin kültür başkenti konumundadır.

Ülkemizde geç gelişen bir kol olan kültür turizmi, yaygın olan diğer turizm kollarına alternatif olarak ortaya çıkmıştır.

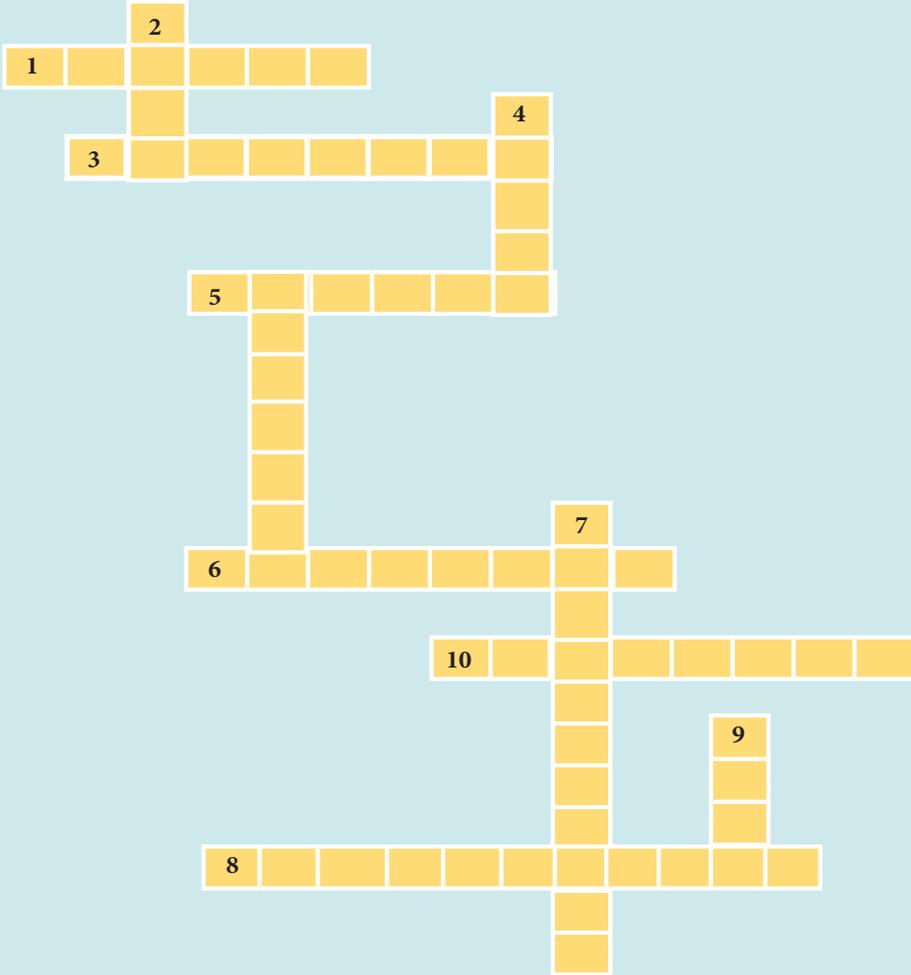
Görsel 2.41 Golf

Görsel 2.42 Mevlana Müzesi

2. UYGULAMA

1. Rize'de bir yayla.
2. Kuşadası, Bodrum, Marmaris'te etkili olan turizm.
3. Çal Mağarası'nın bulunduğu il.
4. Ülkemizde görülen doğal bitki örtüsü.
5. Antalya'daki karstik mağara.
6. Karstik şekillerin en çok olduğu ilimiz.
7. Kıyı turizminin diğer adı.
8. Kayseri ilimizdeki şelalenin adı.
9. Antalya'nın turistik ilçesi.
10. Trabzon'daki heyelan set gölü.

5.4. TÜRKİYE’NİN TURİZM POLİTİKALARI

Turizm Bakanlığınca yayımlanan yeni bir kaynağına göre turizm politikası; turizmden sağlanan ekonomik, sosyal ve kültürel kazançların en yüksek düzeye çıkarılması ve maliyetleri en aza indirmeyi amaçlayan dinamik bir politika olarak tanımlanmıştır. Başka bir tanıma göre turizm politikası; örgütlenmiş toplumlarda, özellikle devlet tarafından turistik gelişmelerin gidişine bilinçli olarak müdahale etmektir (sabis.edu.tr).

Turizm politikasının özellikleri şunlardır:

- Dinamik nitelik taşıması,
- Çok yönlü olması,
- Kurumsal karaktere sahip olması,
- Akılcı ilkelerde hareket etmesidir.

Ülkemizde turizm politikalarının geliştirilmesi cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk zamanında başlamıştır. Türk Seyyahin Cemiyeti turizm adına kurulan ilk kuruluştur. 1957 yılında kurulan Basın Yayın ve Turizm Bakanlığının kurulması ile turizme verilen önem artmıştır. 1963 yılına kadar gelişen turizm sektörü 1980 yılında gelişmesi durağanlaşmıştır. 1985 yılında Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektör” kapsamına alınarak tekrar ülke gündemine gelmiştir.

Turizm bugün de hâlâ önemli olan sektörlerden birisidir. 2000’li yıllardan sonra hem yerli hem de yabancı turistlerin yaptığı ziyaretler ile ekonomik anlamda sektör büyüme kaydetmiştir. Turizmden elde edilen döviz ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Turizm sayesinde artan temel ihtiyaçlar, ticari anlamda büyümeyi de beraberinde getirmiştir. Son yıllarda ülkemize gelen turist sayısının artması ticaret ve sanayinin hızlanmasına da katkı sağlamaktadır.

Görsel 2.43 Turizm

Görsel 2.44 Efes Antik Kenti-İzmir

Turizm, küresel etkiye sahip bir sektördür. Bu sektör sayesinde ülkeler ve insanlar arasında bir etkileşim başlamaktadır. Ülkeler arasındaki etkileşim insanların yeni kültürleri tanınmasına fırsat verir. Özellikle kültürel amaçlı kongreler, yarışmalar, festivaller bu anlamda yarar sağlamaktadır.

Turizmin bir başka etkisi de çevre üzerinedir. Doğrudan çevreyle alakalı olan turizmde çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması büyük

bir önem taşımaktadır. Turistik değerlere giden yolların yapılması, konaklama, yeme-içme ve alışveriş gibi ihtiyaçların karşılanması o bölgeyi geliştireceği gibi çevrenin kirlenmesine neden olmaktadır.

Ülkemizin turizm konusunda izleyeceği adımlar beş yıllık kalkınma planları ile belirlenmiştir. Bakanlığın belirlediği turizm stratejisine göre turizm bölgelerindeki alt yapı ve konaklama ihtiyaçlarının karşılanması mevcut turizm gelirlerinin artmasını sağlar.

Çevreye Duyarlılık Kampanyası (Yeşil Yıldız)

Sürdürülebilir turizm kapsamında, çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla, 1993 yılından itibaren talep eden ve aranılan nitelikleri taşıyan konaklama tesislerine, Bakanlığımızca Çevre Dostu Kuruluş Belgesi (Çam Simgesi) verilmiştir.

Görsel 2.45 Yeşil Yıldız Simgesi

Çevrenin korunmasına yönelik önlemler ülkemizde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu nedenle,

çevreye duyarlı konaklama işletmeleri için uygulanmakta olan sınıflandırma formu, güncellenmiş ve geliştirilmiş olup "Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair 2008/3 no'lu Tebliğ" ekinde, 22.09.2008 tarih ve 27005 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tebliğ, enerji, su, çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını, enerji verimliliğinin arttırılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesini, konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını ve gerçekleştirilmelerini, tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi,

çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını kapsamaktadır. Asgari puanlar, konaklama işletmelerinin kapasiteleri ve çevreye olan etkileri dikkate alınarak, işletmelerin tür ve sınıflarına göre belirlenmiştir. Konaklama işletmelerinin bu formda bulunan bütün kriterleri yerine getirmesinin uygulanabilir olmadığı düşüncesiyle, tesislerin tür ve sınıfları dikkate alınarak, asgari puanlar formda bulunan bütün kriterlerin puanlarının toplamı olan azami puandan düşük tutulmuştur. Böylece, işletmelere temel kriterler dışında kalan, diğer kriterler arasında seçim yapma imkânı sağlanmıştır.

Bakanlığımızdan Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi (Yeşil Yıldız Simgesi) Belgesi alacak tesislerin, çevrenin korunmasına katkıda bulunurken, aynı zamanda tanıtım ve pazarlamalarında bir ayrıcalık yaratabilecekleri, hizmet kalitelerinden ödün vermeden, işletmelerine ve ülkemiz ekonomisine tasarruf yolu ile katkıda bulunabilecekleri, çevrenin korunmasında üstlenecekleri roller ile yörelerinde örnek tesisler olabilecekleri düşünülmektedir.

Kampanyanın Amacı

- Çevrenin korunması,
- Çevre bilincinin geliştirilmesi,
- Turistik konaklama işletmelerinde çevreye duyarlı yapılaşmanın ve işletmecilik özelliklerinin teşvik edilmesidir.

Çevreye Duyarlılık Kampanyasının Kapsamı Nelerdir?

- Su tasarrufunu,
- Enerji verimliliğinin arttırılmasını,
- Çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesini,
- Konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını,
 - Turistik tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi,
 - Çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını,
 - Bakanlığımızın 1993 yılından itibaren bu konudaki tecrübelerini, ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerini ve bu konudaki AB kriterlerini (Eco-label) kapsamaktadır.

5.5. TURİZMİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Turizm sektörü, bugün dünya gayrisafi hasılasının önemli bölümünü oluşturan ve dünyada en hızlı gelişen sektörlerin başında yer almaktadır. Harcanabilir kişisel gelirlerden turizm ve tatile ayrılan payın artması, ulaşım ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme, insanların şimdiye kadar görmedikleri ve merak ettikleri yeni bölgeleri ziyaret etme eğilimlerini arttırmıştır. Tipik turistik faaliyet olarak adlandırılan konaklama, planlama, gezi organizasyonu ve satışı gibi faaliyetlerin yanında, ulaşım ve inşaat sektörlerinin faaliyetlerini de kapsayan turizm sektörü, bu dinamik yapısı ile diğer sektörlerin de gelişiminde itici güç olarak işlev görmektedir. Turizm sosyal bakımdan, insanların ve ulusların birbirlerini karşılıklı olarak tanımalarını gerçekleştirmesi yanında doğal, sosyal ve kültürel çevrenin korunmasını ve değerlendirilmesini sağlayan bir elemandır (Usta, 2001;111).

Turizm, millî gelire olan katkısı yanında, sağladığı döviz geliri ile ödemeler dengesi açığının kapanmasında da önemli rol oynamaktadır. Geniş kitlelere iş imkânı sağlamanın bir sonucu olarak istihdamın en fazla olduğu emek yoğun sektörlerden biri olma avantajına sahip olan turizm sektörü, aynı zamanda ülke için etkin bir pazarlama ve reklam aracı olma özelliğini de sürdürmektedir.

Dünya turizm pazarında ortaya çıkan değişimlere ve yeni beklentilere her yönüyle cevap verebilecek bir turizm potansiyeline sahip olan ülkemizde, 1980'li yıllardan itibaren alınan tedbirler, sağlanan teşvikler ve uygulanan politikalar ile çok sayıda turistik tesis inşa edilmiş, değişen tüketici taleplerine cevap verecek bir turizm altyapısının oluşturulması için yoğun çabalar harcanmıştır. Özellikle dinamik yapısı ile ülkemizin son dönemlerde üzerinde önemle durduğu turizm sektörünün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisinin ve diğer sektörlerle önsel ve gerisel bağlantılarının belirlenmesi çalışmamızın ana noktasını oluşturmaktadır (Dilber,2007).

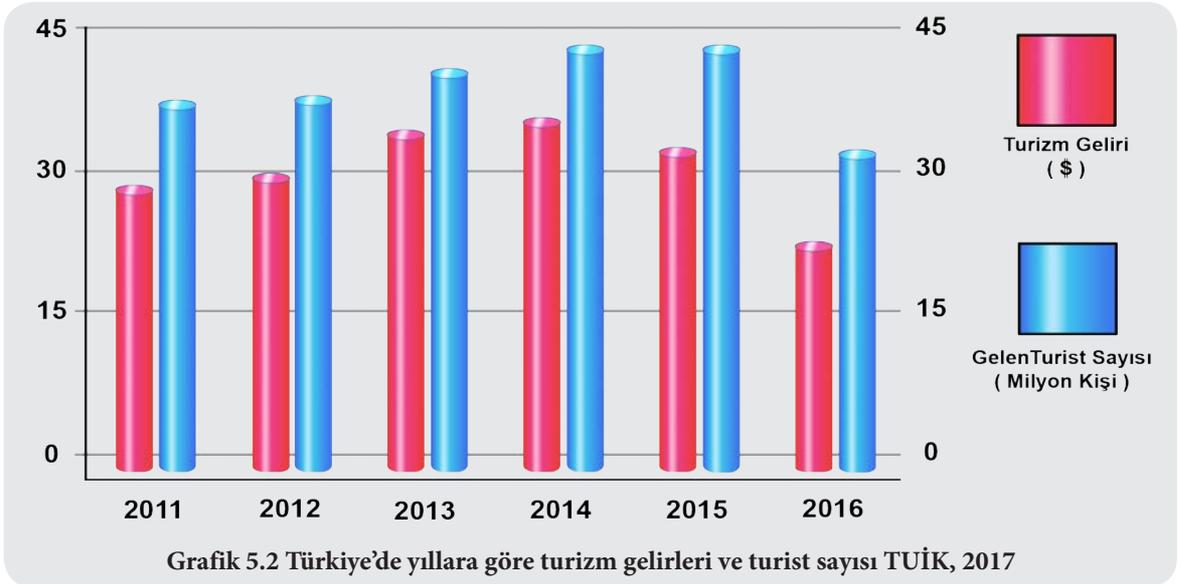
Uluslararası turizmin sürekli ve kesintisiz artışı, gelişen birçok ülkenin devamlı büyüyen bu sektöre ilgi duymasına neden olmuştur.

Türkiye gibi gelişen bir ülkenin pazar payı almak üzere uluslararası turizm sektörüne ilgi duymasının nedenleri şunlardır:

- Turizm talebinin her geçen gün hızla artması,
- Turizmin döviz darboğazı sorunlarına çözüm getirebilmesi,
- Turizm sektörünün gelişme maliyetlerinin düşük olması,
- Turizm kavramı, turizm işletmeleri tarafından maliyetleri düşürdüğü ölçüde benimsenmesi ve çoğunlukla bir pazarlama unsuru olarak kullanılmasıdır (Roney, 2002:3).
- Turizmin ekonomik kısıtlamalardan, tarife ve kotalardan daha az etkilenmesidir (Manisalı- Yarcan,1987:9).

Dünyada turizm hareketleri hızla gelişme gösterirken, Türkiye de gerek ekonomik politikaları kapsamında gerekse mikro bazda turizm sektöründe çok hızlı bir büyüme göstermiştir. Turistik amaçlı yatırımlardaki artış, millî gelir içinde turizmin payının yükselişi, hizmet sektöründe öncelikli istihdam alanı hâline dönüşmesi, ödemeler dengesine olumlu katkısı ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmesi sektörün önemini açıkça göstermektedir. Türk ekonomisinin genel trendi hem hizmet hem de sanayi sektörlerinde üretimin ve talebin genişlemesi yönündedir. Bu nedenle turizm, ekonominin genel trendine uygun olarak gelişmektedir. Türkiye'nin geleneksel tarım ve sanayi ürünleri ihracatından, gerekli döviz gereksinimini bütünüyle kapatacak bir gelişme beklemek, kısa ve orta vadede gerçekleşmesi zor bir olasılıktır (İ. Dilber,2007).

Bundan dolayı dış aktif turizmin, Türkiye için önemli döviz girdisi sağlayabileceği görülmektedir (Çımat- Bahar,2003: 4).

Rekabet gücü yüksek bir turizm sektörü, Türkiye'nin sadece cari açık sorununu çözmek için değil, istihdamı artırmak, hatta ülkemizi tanıtmak için de altın bir sektör konumundadır. Turizm, Türkiye'de ödemeler bilançosu içinde ihracattan sonra ikinci büyük döviz geliri sağlayan faaliyet konumuna yükselmiştir ve endüstri içinde başta inşaat ve ulaştırma sektörleri olmak üzere 38 sektörü doğrudan etkilemektedir.

Türkiye turizminin gelen turistlerin geldikleri bölge açısından payları incelendiğinde en yüksek payın, 2004 yılı için, %54.7 ile AB üyesi ülkelerden oluştuğu dikkati çekmektedir. Bunu %15.9 ile Bağımsız Devletler Topluluğu ve %13.1 ile Doğu Avrupa ülkeleri izlemektedir.

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlardan biri, işsizliktir. Turizm sektörünün emek yoğun bir sektör olması ve otomasyona diğer sektörlerden daha az imkân sağlaması bu sektörde insan gücüne olan ihtiyacı daha da artırmaktadır. Dolayısıyla bir ülkede turizm sektörünün gelişmesi, söz konusu ülke insanların bu sektörde istihdam edilebilmelerine imkân verebileceği gibi, işsizlik sorununun çözümünde de önemli bir rol oynamaktadır (Türkiye Vakıflar Bankası TAO – 2004:17). Uluslararası turizm gelirleri 2017 yılında %7 büyüyerek 1.323 milyon oldu.

2017 yılında uluslararası turizm, ihracat gelirlerinde 1,6 trilyon ABD doları olmuştur.

UNWTO (Dünya Turizm Örgütü), uluslararası turist sayısında 2018 yılında %4 ile %5 arasında bir büyüme öngörüyor. 2030'a gelindiğinde UNWTO, uluslararası turistlerin gelişinin 1,8 milyara ulaşmasını öngörüyor (2030'a Doğru UNWTO Turizmi).

ÜLKELER	TURİZM GELİRLERİ (Milyar \$)		DEĞİŞİM (%)
	2004	2005	
ABD	74,5	81,7	9,6
İSPANYA	45,3	47,9	5,8
FRANSA	40,8	42,3	3,7
İTALYA	40,8	42,3	-0,7
İTALYA	35,6	35,4	-
İNGİLTERE	27,7	30,4	13,8
ÇİN	25,7	29,3	-
ALMANYA	20,1	29,2	14,2
TÜRKİYE	15,9	18,2	-
AVUSTURYA	19,4	15,5	-
AVUSTRALYA	-	14,9	-

Tablo 1 2005 Yılında Ülkeler İtibariyle Turizm Gelirleri Yönünden İlk 10 Ülke

ÖZET

Turizm, insanların gezmek, eğlenmek, yeni yerler görmek ve değişik kültürleri tanımak için yaptıkları eylemin genel adıdır. Turizm gelişmesi için bir ülkenin doğal, tarihî ve kültürel birtakım ortak miraslarının olması gerekir. Bu anlamda ülkemiz turistik mekânların bol olduğu bir coğrafyada bulunur. Tarihî yapıların yanında doğal güzellikler ve kültürel birtakım değerler ülkemizi turizm yönünden önemli kılmaktadır.

Ülkemizdeki turistik değerleri doğal ve kültürel semboller olarak iki başlıkta incelememiz mümkündür. Doğal güzellikler arasında dağlarımız ve millî parklarımız, akarsu ve şelalelerimiz, ormanlarımız, travertenler, peribacaları, yer altı mağaraları ve göllerimiz aklımıza gelmektedir.

Kültürel sembollerimiz arasında tarihî kalıntılar, ibadethaneler, hanlar ve saraylar, çeşmeler, medreseler, köprülerin yanında çeşitli folklorik beceriler, yöresel lezzetler gibi değerleri sıralayabiliriz.

Uluslararası önem taşıyan, bu nedenle korunmaya değer doğal oluşumlara dünya mirası denilmektedir. UNESCO'nun yaptığı kültürel miras sınıflandırmasına göre somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olarak ikiye ayrılır:

a. Somut Kültürel Miras

Tarihî mekân ve anıtlara **somut kültürel miras** denir. Bu tip kültürel miraslarımız sergilenerek halkın görmesi sağlanır. Somut olan kültürel mirasların bir yerden başka bir yere taşınması mümkün değildir.

b. Somut Olmayan Kültürel Miras

2003 yılında hazırlanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin "Tanımlar" başlığını taşıyan ikinci maddesinde somut olmayan kültürel miras, "toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'deki turizm potansiyelini sınıflandırırken yer şekilleri turizmi, kıyı turizmi, yat turizmi, yayla turizmi, botanik turizmi, sağlık ve termal turizmi, golf turizmi ve inanç turizmi olarak ayırabiliriz.

Ülkemizde turizm politikalarının geliştirilmesi cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk zamanında başlamıştır. Türk Seyyahin Cemiyeti" turizm adına kurulan ilk kuruluştur. 1957 yılında kurulan Basın Yayın ve Turizm Bakanlığının kurulması ile turizme verilen önem artmıştır. 1963 yılına kadar gelişen turizm sektörü 1980 yılında gelişmesi durağanlaşmıştır. 1985 yılında Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektör" kapsamına alınarak tekrar ülke gündemine gelmiştir.

Turizm bugün de hâlâ önemli olan sektörlerden birisidir. 2000'li yıllardan sonra hem yerli hem de yabancı turistlerin yaptığı ziyaretler ile ekonomik anlamda sektör büyüme kaydetmiştir.

2. ÜNİTE

5. BÖLÜM ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıda verilen kültürel mirasların hangisinde tarihî öneme sahip yer bulunmaktadır?

- A) Harran Evleri
- B) Erciyes Kayak Merkezi
- C) Polovit Şelalesi
- D) Cennet- Cehennem Obruğu

2. Aşağıda verilen turistik mekânlarla yapılan eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

- A) Kapadokya-Nevşehir
- B) Hasan Dağ-Aksaray
- C) Mevlana Müzesi-Konya
- D) Ölüdeniz-Antalya

3. Verilen ülkelerin hangisinde turizm gelirleri diğerlerine göre en fazladır?

- A) ABD
- B) Somali
- C) Hindistan
- D) İspanya

4. Coğrafi işaretli ürünleri diğerlerinden ayıran özellik aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ürünlerin pazar kalitesini göstermek,
- B) Yöresel ürün olduğunu vurgulamak,
- C) Dünya pazarında tanıtımı yapmak,
- D) Sadece belli bir yerde yetiştiğini göstermek,

5. Kuşadası, Bodrum, Datça, Bozburun, Marmaris, Fethiye gibi yerlerde gelişen turizm çeşidi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kıyı turizmi
- B) Yayla turizmi
- C) Golf turizmi
- D) Dağ turizmi

6. Bir ilde ya da bölgede birden fazla turizm çeşidi kendisini gösterebilmektedir.

Aşağıda verilen illerden hangisi yukarıda bahsedilen duruma bir örnek olur?

- A) Zonguldak
- B) Isparta
- C) Antalya
- D) Ankara

7. Çeşitli temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelirse tanım doğru yapılmış olur?

- A) Kültürel miras
B) Somut miras
C) Somut olamayan kültürel miras
D) Turistik değerlerimiz

8. I. Konya Mevlana Müzesi
II. Hacı Bayram-ı Veli Camii
III. Sard Sinagogu

Yukarıda verilenler hangi turizm sınıflandırması içerisinde yer almaktadır?

- A) İnanç Turizmi
B) Yat Turizmi
C) Kıyı Turizmi
D) Golf Turizmi

9. Aşağıda verilen turistik mekânlardan hangisi diğerlerine göre farklı bir sınıf içinde yer almaktadır?

- A) Gelin Tülü Şelalesi
B) Narlıkuyu Mağarası
C) Ayasofya Müzesi
D) Meke Tuzlası

10. Aşağıdaki bilgilerden hangisi Türkiye'nin güneyinin turizm özelliklerinden değildir?

- A) Güneşlenme süresinin uzun olması kıyı turizmini geliştirmiştir.
B) Sıradağlarda paraşütle atlama yapılmaktadır.
C) Yayla turizmi vardır.
D) Özellikle kış sporlarına uygun yerlerdir.

11. Aşağıda bahsedilen sonuçlardan hangisi turizmin ekonomiye olan katkıları arasında yer almaz?

- A) Ülkeye döviz girdisi sağlanır.
B) Doğal hayatı tehdit eden çevre sorunları ortaya çıkabilir.
C) İstihdam alanı açar
D) Gayrisafi millî hasılda kişi başına düşen gelir payı yükselir.

UYGULAMALARIN CEVAPLARI

I. ÜNİTE 1. UYGULAMA

Sel ve kuraklık, atmosferik olaylara bağlı iken volkanizma ve depremler yerin içinden gelen hareketlerle ortaya çıkmaktadır.

II. ÜNİTE 2. UYGULAMA

Göç alan yerlerde görülen durumlar aşağıda verilmiştir.

	Olumlu	Olumsuz
SAĞLIK	Artan nüfusun sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için hastane hizmetleri ve buna bağlı yan hizmetler gelişir.	Hastane hizmetlerinde aksamalar yaşanır. Kişi başına düşen doktor sayısı yetersiz kalır.
EĞİTİM	Okul ve eğitim kurumlarında çeşitlilik artar.	Öğretmen, derslik ve materyal eksikliği yaşanır.
SOSYAL	Tiyatro, sinema, gösteriler, festivaller düzenlenir.	Trafik sorunu ortaya çıkar.

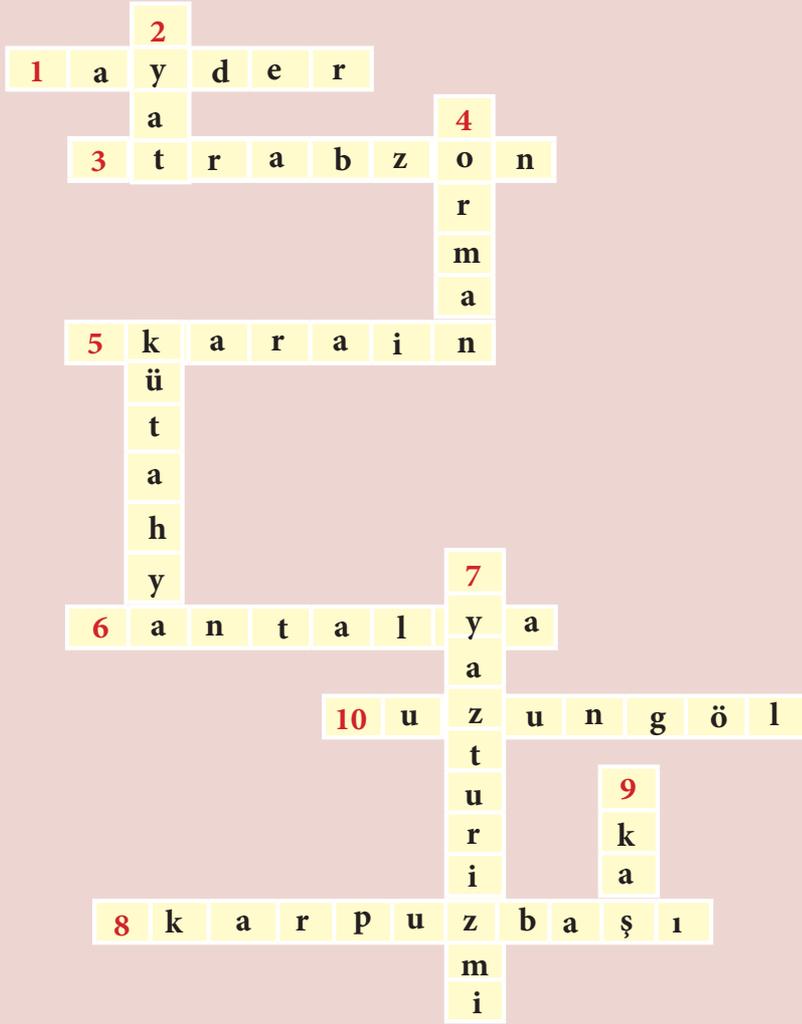
UYGULAMALARIN CEVAPLARI

5. BÖLÜM 1. UYGULAMA

Doğal Güzellikler	Kültürel Miraslarımız
1. İznik Gölü (Bursa)	1. Ayasofya Cami (İstanbul)
2. Meke Tuzlası (Konya)	2. Mevlana Müzesi (Konya)
3. Uzungöl (Trabzon)	3. Akdamar Kilisesi (Van)
4. Çal Mağarası (Trabzon)	4. Malabadi Köprüsü (Diyarbakır)
5. Cennet- Cehennem Obruğu (Mersin)	5. Harran Evleri (Ş.Urfa)
6. Tuz Gölü (Aksaray-Konya)	6. Yerebatan Sarnıcı (İstanbul)
7. Kapadokya (Nevşehir)	7. Aspendos (Antalya)
8. Ayder Yaylası (Rize)	8. Çifte Minare (Erzurum)
9. Ilgaz Dağı Millî Parkı (Kastamonu)	9. Zaza Han (Konya)
10. Dilek Yarım Adası (Aydın)	10. Side Antik Kenti (Antalya)
11. İhlara Vadisi (Aksaray)	11. Medusa Heykeli (Aydın)
12. Hasan Dağı (Aksaray)	12. Üç Güzeller (Mersin)
13. Damlataş Mağarası (Antalya)	13. Ulu Cami (Bursa)
14. Manavgat Şelalesi (Antalya)	14. Sümela Manastırı (Trabzon)
15. Valla Kanyonu (Kastamonu)	15. Selimiye Cami (Edirne)
16. Ölü Deniz (Fethiye)	16. Habibi Neccar Cami (Hatay)
17. Bafa Gölü (Aydın)	17. Truva (Çanakkale)
18. Tortum Şelalesi (Erzurum)	18. İsmail Ağa Külliyesi (Kastamonu)
19. Tohma Çayı (Malatya)	19. Hattuşa (Çorum)
20. İnsuyu Mağarası (Burdur)	

UYGULAMALARIN CEVAPLARI

5.UYGULAMA

1. Rize'de bir yayla
2. Kuşadası, Bodrum, Marmaris'te etkili olan turizm
3. Çal Mağarası'nın bulunduğu il
4. Ülkemizde görülen doğal bitki örtüsü
5. Antalya'daki karstik mağara
6. Karstik şekillerin en çok olduğu ilimiz
7. Kıyı turizminin diğer adı
8. Kayseri ilimizdeki şelalenin adı
9. Antalya'nın turistik ilçesi
10. Trabzon'daki heyelan set gölü

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE
1.BÖLÜM

1	2	3	4	5	6	7	8
A	C	D	C	A	C	C	D

DOĞRU SAYISI YANLIŞ SAYISI 2. ÜNİTE
1.BÖLÜM

1	2	3	4	5	6	7	8
C	A	B	A	D	C	B	B

DOĞRU SAYISI YANLIŞ SAYISI 2. ÜNİTE
2.BÖLÜM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C	C	D	B	C	C	B	D	D	A

DOĞRU SAYISI YANLIŞ SAYISI 2. ÜNİTE
3.BÖLÜM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	B	C	C	A	B	B	C	D	C

DOĞRU SAYISI YANLIŞ SAYISI 2. ÜNİTE
4.BÖLÜM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	A	C	A	D	B	C	C	B	D

DOĞRU SAYISI YANLIŞ SAYISI 2. ÜNİTE
5.BÖLÜM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A	D	A	B	A	C	C	A	C	D	B

DOĞRU SAYISI YANLIŞ SAYISI

SÖZLÜK

A

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi.

ağır metaller: Kurşun, cıva, çinko gibi çevre açısından tehlikeli nitelik taşıyan metaller.

asit yağmuru: Kükürt oksitleri, azot oksitleri gibi hava kirleticilerinin havadaki su molekülleri ile birleşmesi sonucu oluşan asit yağışının yağmur hâlinde yeryüzüne inmesi.

B

BM: Birleşmiş Milletler.

C- Ç

coğrafi işaret: Herhangi bir ülke, bölge ya da yöre gibi alanlara has ürünlerin yerelliğini koruyabilmek adına alınan yasal tedbirler.

(ÇED) Raporu: Yeni gelişmelerin ve projelerin çevreye olabilecek sürekli ya da geçici potansiyel etkilerinin sosyal sonuçları ve alternatif çözümleri de içine alacak biçimde analizi ve değerlendirilmesi.

D

demografi: İnsan topluluklarının istatistik karakteriyle ilgilenen sosyoloji ve antropoloji dalı. Özellikle toplam nüfus, yoğunluk, doğum ve ölüm oranları, göçler, evlilikler vb. olayları inceleyen bilim dalı.

doğal radyasyon: Esas olarak toprakta ve kayalarda ayrıışan uranyumun yol açtığı, radon gibi gazlar çıkaran radyasyon.

doğal kaynak: Doğada bulunan ve doğal yollarla oluşan bütün canlı ve cansız varlıklar.

E

ekstrem: Aşırı, uç, sıra dışı.

F

fosil yakıtlar: Kömür, petrol ve doğal gaz gibi doğal organik yakıtların tümü.

G

gayrisafi millî hasıla: Bir ülkede bir yıl süresince üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarına göre hesaplanan değeri.

güzergâh: Yol üstü uğranılacak, geçilecek yer.

SÖZLÜK

H

hidrokarbon: Yalnızca karbon ve hidrojen elementlerinden oluşan bileşik.

İ

İstihdam: Herhangi bir ülke, bölge ya da yöre gibi alanlara has ürünlerin yerelliğini koruyabilmek adına alınan yasal tedbirler.

J

jeopolitik: Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi.

K

kentleşme: Tarım dışı etkinliklerin, özellikle sanayinin gelişmesine dayalı olarak nüfusun kentlerde yoğunlaşması ve kent alanlarının genişlemesi durumu ve süreci.

kabotaj: Bir devletin kara suları ve limanlarında vatandaşlarına ve kendi bayrağını taşıyan gemilere tanıdığı ticaret ayrıcalığı.

Küçük Asya: Anadolu.

L

LNG: Sıvılaştırılmış doğal gaz.

M

millî park: Bilimsel ve estetik bakımdan ulusal ve uluslararası önemi bulunan,doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip alanlar.

N

NASA: Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi.

R

rafineri: Arıtım evi, ham petrolün işlenip daha kullanışlı petrol ürünlerine dönüştürüldüğü üretimlik.

SÖZLÜK

S

- sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı:** Doğal kaynaklardan faydalanmada onların özelliklerini koruyarak en iyi sonuçların alınmasını sağlayan uygulamaları kapsayan kullanım türü.
- sürdürülebilir kalkınma:** Ülkelerin doğa ve insana ait kapasiteleri ile ekonomik, sosyal ihtiyaçlarını dengeleyecek şekilde yürütülen kalkınma şekli.

T

- taşıma kapasitesi:** Belli bir zaman ve alanda hayvanların veya insanların en fazla sayıda tüketim seviyelerini destekleyebilen doğal şartları.
- termal genişleme:** Katı ve sıvı maddelerin ısınarak hacminin artmasıdır.

U

- UNEP:** Birleşmiş Milletler Çevre Programı.
- UNESCO:** Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü.

Ü

- üretim:** İnsanların, toplumun varlığı ve gelişimi için gerekli olan nesnelere sağlamak amaçlı etkinlikleriyle doğal çevrelerini değiştirmeleri.

Y

- yan ürün:** Bir ana ürün elde edilirken ortaya çıkan başka ürün.
- yer altı kaynağı:** Madenler.
- yerleşme:** İnsanların oturduğu, faydalandığı bölge, oturulan yerlerle bunların hemen çevresindeki topraklar.
- yerleşim merkezi:** Köy ve şehir gibi insanların bir arada yaşadığı yer.

KAYNAKÇA

- Akengin, H. (2015). Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Atalay, İ. (1999) Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Atalay, İ., & Mortan, K. (2006). Türkiye Bölgesel Coğrafyası. İstanbul: Inkılap Yayınevi.
- Demir, A. (1981). Çağdaş Teknolojik Gelişmeler ile Sosyo-Ekonomik Etkileri Ankara: Ankara Üniversitesi
- Doğanay, S., & Alım, M. (2016). Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası. Ankara: Pegem Akademi.
- Günel, K. (2004). Coğrafyanın Siyasi Gücü. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- İpçioğlu, İ., Haşit, G., & Dertli, D. (2009). Teknolojik Değişimin Yarattığı Etki Türleri ile İşgörenlerin, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi Bırak, R. (1992). Coğrafya Terimleri Sözlüğü. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kanat, M. H. (Dü.). (2016). Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keleş, R. (2000). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Mason, A. (2013). Doğa Karşısında İnsan. (E. Bademci, Çev.) Ankara: TÜBİTAK Yayınları. Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Coğrafya Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı 2018.
- Özgüç, N. (2003). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler. Çantay Kitabevi.
- Özgüç, N., & Tümertekin, E. (2014). Coğrafya Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özsağır, A., & Akın, A. (2012). Hizmet Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Bir Analizi. Sosyal Bilimler Dergisi, 11(41), 311-331.
- Ritser, G. (2011). Küresel Dünya. (Pakdemir, M., Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- TDK İktisat Terimleri Çalışma Grubu. (2011). İktisat Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2004). Beşerî Coğrafya/ İnsan, Kültür, Mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2016). Ekonomik Coğrafya/ Küreselleşme ve Kalkınma. Çantay Kitabevi: İstanbul.
- Usta, Ö. 2001 Genel Turizm, İzmir, Anadolu Matbaacılık,
- Roney, S.A. "Sürdürülebilir Turizm: Eleştirel Bir Yaklaşım", First Tourism Congress of Mediterranean Countries, April 17-21, Akdeniz University, Antalya, 2002.
- Manisalı, E., YARCAN, Ş., 1987, Türk Turizm Endüstrisi Araştırması, Ankara.
- İ. Dilber/Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi, Celal Bayar Üniversitesi

KAYNAKÇA

tesi Manisa 2007 Turizm Bakanlığı Yayını

Çımat, A.- BAHAR, O Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme” Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2003.

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.Turizm Sektörü.Ankara:2004.

Şahin Cemalettin, Sipahioğlu Ş Doğal Afetler ve Türkiye

Özgüven, Ali (1988), İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması, İstanbul: Filiz Kitabevi

Taşkın,Deniz Türkiye’de Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 01.02.2016

Yıldız,Zafer Turizmin Sektörünün Gelişimi Ve İstihdam Üzerindeki Etkisi Süleyman Demirel Üniversitesi Suleyman Demirel University Vizyoner Dergisi The Journal of Visionary Y.2011, C.3, S.5. s.54-71

S. Sahay (2003). Understanding trust in supply chain relationships. Industrial Management & Data Systems. 103(8) (pp.553 – 563

Şimşek, Duygu Varol Çınar,Oktay E-Ticaret ve Siber İşlemler,T. İstanbul Ticaret Üniversitesi,2016

Taşkın,Deniz Diker,Oğuz Coğrafya ve Tarih Pegem Akademi Aralık,2016 Ankara

İnak, Mehmet Türkiye’nin Jeopolitik Gücü İçin 2000’li Yıllardan Sonra Bölge Ülkeleri İle Petrol Ve Doğal Gaz İlişkileri, İstanbul Yenyüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,2016

Taştekin, Abdullah Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Bölge İdareleri Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı: 1, ss.69-83

GÖRSEL KAYNAKÇA

Bu kitapta yer alan görseller tasarımcı firma tarafından telif hakkı ödenerek satın alınmıştır.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

<https://www.cnnturk.com/dunya/endonezyadaki-depremdede-olu-sayisi-artiyor?page=6>

<https://climate.nasa.gov/interactives/climate-time-machine>

<http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMImages/Haritalar/b3.jpg>

<http://www.bik.gov.tr/bircok-ile-ulasim-1-saate-iniyor/>

<http://www.tcdd.gov.tr/files/istatistik//20132017yillik.pdf>

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yetil-yildiz.html>

<http://www.kayserikultur.gov.tr/TR-183316/kapuzbasi-selaleleri.html>

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya/gezilecekyer/damlatas-magarasi>

<http://www.silifkemuzesi.gov.tr/TR-83679/cennet-cehennem-ve-astim-magarasisi-orenyeri.html>

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-196379/islik-dili.html>

<http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/allNews/newsDetail?newsId=851>

<http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/20259A72-5C47-4DF5-898C-D0E681A10C31.pdf>

<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

<http://csb.gov.tr/iletisim>

<http://www.tika.gov.tr/tr>

<https://www.ab.gov.tr/43195.html>

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/464260>

<http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D->

[1B02086EAFB5037B11B2442E2CF](http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D-1B02086EAFB5037B11B2442E2CF) (E.T: 28.06.2018)

www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24831 (E.T: 28.10.2018)

<http://www.gap.gov.tr/> (E.T: 28.10.2018)

<http://dokap.gov.tr/> (E.T: 28.10.2018)

www.kop.gov.tr/ (E.T: 28.10.2018)

www.dap.gov.tr/ (E.T: 28.10.2018)

